

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Kristiina Kängsep

NAISTE ÕIGUSHARIDUS EESTIS 20. SAJANDI ALGUSES

Magistritöö

Juhendaja
PhD Merike Ristikivi

Tartu
2016

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Üldine olukord ühiskonnas ja hariduselus 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses.....	7
1.1. Üldharidus	7
1.1.1. Üldine ühiskondlik-poliitiline olukord ja naishariduse küsimused	7
1.1.2. Tütarlaste gümnaasiumiharidus Eestis	10
1.2. Kõrgharidus	12
1.2.1. Tartu ülikool (1889–1918).....	12
1.2.2. Tartu Kõrgemad Naiskursused (1908–1915)	18
1.2.3. Esimesed naised Tartu ülikoolis	20
1.2.4. Tartu ülikoolis naiste õpingutega seotud regulatsioon	23
1.2.4.1. Üldine regulatsioon Tartu ülikoolis.....	23
1.2.4.2. Naisvabakuulajatele seatud tingimused.....	27
2. Naisvabakuulajad Tartu ülikooli õigusteaduskonnas 1906.–1918. aastatel	30
2.1. Aastail 1906–1908 õpinguid alustanud naised	30
2.2. Aastail 1912–1918 õpinguid alustanud naised	40
2.3. Vahekokkuvõte.....	43
3. Aastail 1906–1918 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud naisvabakuulajate üldised andmed	46
3.1. Naisvabakuulajate õpingute kestus Tartu ülikooli õigusteaduskonnas	46
3.2. Naisvabakuulajate päritolu, rahvus, usuline taust ja sotsiaalne koosseis	48
3.3. Vahekokkuvõte.....	56
Kokkuvõte	58
Legal education for women in the beginning of the 20th century. Abstract.	63
Kasutatud kirjandus	67
Lisa 1: Naised Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1906–1918.....	73
Lisa 2: Ida Erteli avaldus Tartu ülikooli õigusteaduskonda astumiseks.....	76
Lisa 3: Berta Faivuši lõputunnistus.	77

SISSEJUHATUS

Käesolev magistritöö käsitleb naiste võimalusi omandada 20. sajandi alguses õigusharidust ja esimesi Eestis õigusteadust õppinud naisüliõpilasi. Töö põhifookuses on Tartu ülikooli õigusteaduskonnas vabakuulajatena õppinud naised ning õigusharidusega seotud regulatsioon. Teema valik tuleneb sellest, et tegemist on ühe moderniseerimise ilminguga antud perioodil. Uurimis perioodil toimus ühiskonna moderniseerumine ja selle raames muutus ka naiste positsioon ühiskonnas, mille üheks ilminguks oli naiste tööhõive suurenemine ja õppimisvõimaluste arenemine. Teine põhjus on vajadus käsitleda naisjuristidega seonduvat teemat, mis on siiani uurimata, ja juhtida läbi magistritöö kirjutamise tähelepanu naiste kõrghariduse omandamise algusperioodile Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas.

Varasemalt on uuritud õigusteadust õppivaid naisüliõpilasi Eestis alates 1918. aastast.¹ Samuti on varem tehtud uurimus 20. sajandi alguses karjääri alustanud naisadvokaatidest.² Lisaks on uuritud ka naisadvokaadiabisid ja põhjalikumalt erinevaid naisvandeadvokaate.³ Magistritööna on uuritud esimesi naisjuriste, -advokaate, -notareid ja -kohtunikke.⁴ Eraldi on käsitletud ka esimesi naisnotareid.⁵ Üksikutes artiklites on uuritud veel naiste kõrghariduse omandamise võimalusi erinevates teadusvaldkondades 20. sajandi alguses.⁶ Seega haakub käesolev magistritöö ühest küljest juba olemasolevate uurimustega ning teisest küljest täiendab seda uurimissuunda, võttes vaatluse alla perioodi enne Eesti iseseisvumist ja analüüsides ülikooliõpinguid puudutanud regulatsiooni.

¹ K. Reidla. Naisüliõpilased Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1918-1940. Uurimistö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.

² T. Tammkõrv. Eesti naisadvokaadid esimese iseseisvusperioodi ajal. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013

³ L. Kägo. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1924–1928. Uurimistö. Tartu: Tartu Ülikool 2015. L. Kägo. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1929–1933. Uurimistö. Tartu: Tartu Ülikool 2015. L. Sandel. Naisvandeadvokaadid – Helene Johanson-Tikko, Margot Viirman-Kanemägi, Hilda Maikalu, Anna Semper, Salme Valentin. Uurimistö. Tartu: Tartu Ülikool 2014. H.-L. Raudsepp. Naisvandeadvokaadid – Nora Jassov, Marie Neumann, Rahil Gordin, Sinaida Krutikova, Marianna Matson. Tartu: Tartu Ülikool 2014. J. Mänd. Naisadvokaadid Helene Poska-Niinemann, Olga Desideria Olesk, Hildegard Vilma Therese Anderson, Josephine Helene Einer, Juta Rentik ja Salme Piiraja. Uurimistö. Tartu: Tartu Ülikool 2014. J. Mänd. Vera Poska-Grünthal – Eesti esimesi naisjuriste. Uurimistö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.

⁴ H.-T. Räis. Naisjuristide professionaliseerumise algus Eestis. Magistritöö. Tartu: Tartu Ülikool. 2015.

⁵ M. Ristikivi. H.-T. Räis. Eesti esimesed naisnotarid. Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. Tartu: Tartu University Press. 2015.

⁶ S. Kivimäe, S. Tamul. Euroopa ülikoolid ja naised. – S. Tamul (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999: lk 45-72. S. Kivimäe, S. Tamul. Kõrgemast naisharidusest Venemaal. – S. Tamul (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 1999: 72-93. S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikooli üliõpilaskonnas 1905-1918. – S. Tamul (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 1999: lk 93-127. S. Tamul. Eraülikool ja kõrgemad naiskursused Tartus. – S. Tamul (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 1999: lk 127-142.

Eesti rahvusest professionaalsete juristide esimene põlvkond kujunes välja 19.-20. sajandi vahetusel Tartu ülikooli ja ka Peterburi ülikooli kasvandikest.⁷ Enamikes Euroopa riikides oli naiste akadeemilise hariduse küsimus ühes või teises vormis lahenenud juba 19. sajandi teisel poolel. Vene impeeriumis (välja arvatud Soome) puudus naistel veel 1905. a. sügiseks seaduslikul alusel võimalus õppida riiklikes ülikoolides.⁸ Siiski soovisid ka Vene impeeriumi naised muu Euroopa kõrval ülikooli astuda. Venemaal avati naiste kõrgkooli lubamise asemel 1870. aastal Peterburis ja 1872. aastal Moskvas Kõrgemad Naiskursused.⁹ Osad naised valisid teise tee ja liikusid teistesse Euroopa linnadesse haridust omandama. Esimesed Venemaalt pärit naised alustasid õpinguid Zürichis juba 1864. aastal ja järgnevate kümnendite jooksul õppis seal mitusada vene naist.¹⁰ Siinne töö keskendub peamiselt siiski Eestis toimunule.

Käesolevas töös käsitletakse Eestis õigusteadust õppinud naisi enne 1918. aastat, kuna siiani on uurimata sellel perioodil Eestis õigusteadust õppinud naisüliõpilaste elulood. Uurimisperiood algab 1906. aastast. Tartu ülikooli nõukogu sätestas juba 1905. aasta septembris¹¹ muu hulgas, et tuginevalt kehtivale Tartu ülikooli põhikirjale¹² ja teistele õigusaktidele tuleks naissoost isikuid võtta vabakuulajatena ülikooli kõigisse teaduskondadesse. Sama aasta sügisel võeti vabakuulajateks esimesed viis neiu.¹³ Esimesed naisvabakuulajad alustasid õigusteaduskonnas õpinguid just 1906. aastal. Uurimisperioodi lõpetab 1918. aasta, kuna 1918. aasta 31. mail lõppes ametlikult nii nimetatud vene ülikooli tegevus Tartus ja sellega üks periood Tartu ülikooli ajaloo.¹⁴ Töö tausta jaoks on käsitletud ka 19. sajandi lõppu ja 20. sajandi algust üldisemalt, et kirjeldada Eesti ühiskonnas naiste ülikooli astumist mõjutanud protsesse.

Magistritöö eesmärk on uurida naiste võimalusi omandada Eestis õigusharidust enne 1918. aastat ning täpsemalt konkreetseid naistest vabakuulajaid Tartu ülikooli õigusteaduskonnas sel perioodil. Magistritöös on püstitatud kolm uurimisküsimust:

⁷ A. Andresen jt. Eesti ajalugu V. Pärisorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Õpetatud Eesti Selts. Tartu: Kirjastus Imamaa. 2010, lk 47.

⁸ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 100.

⁹ M. Muravyeva. Russian Women in European Universities, 1864-1900. Women, Education, and Agency, 1600-2000 (Routledge Research in Gender and History). 2009: lk 88.

¹⁰ M. Muravyeva, lk 91.

¹¹ Журнал заседания совета императорского Юрьевского университета. Юрьев: 1906, lk 13-14.

¹² Statut der Kaiserlichen Universität Dorpat. Tartu: 1865.

¹³ S. Kivimäe, S. Tamul. Euroopa ülikoolid ja naised, lk 68.

¹⁴ Tartu ülikooli ajalugu. K. Siilivask (koost). Kolmes köites 1632-1982. Tartu ülikooli ajalugu II. Tallinn. Eesti Raamat ja Valgus 1982: lk 319.

- 1) millised olid naiste üldhariduse ja õigushariduse omandamise võimalused Eestis enne 1918. aastat ja millised protsessid ühiskonnas ning õiguslikud regulatsioonid neid võimalusi mõjutasid;
- 2) kes olid need konkreetsed esimesed naisvabakuulajad ja õpilased, kes vaadeldaval perioodil Eestis õigust tudeerisid ning milliseks kujunes nende stuudium Tartu ülikooli õigusteaduskonnas;
- 3) kuidas jaotusid Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud naiste üldandmed statistiliselt ning kas need olid korrelatsioonis Tartu ülikooli ja õigusteaduskonna üldstatistikaga.

Magistritöö jaguneb kolmeks peatükiks. Esimene peatükk on jaotatud kaheks alapeatükiks, milles käsitletakse üldist olukorda Eesti ühiskonnas ja hariduselus 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses. Kuivõrd protsessid, mis leidsid väljenduse 20. sajandi alguses, algasid juba 19. sajandil, tuleb ajaloolist käsitlust alustada juba sellest perioodist. Käsitlemisele tuleb naiste ühiskondlik positsioon ning suhtumine naiste hariduse omandamise. Uuritakse ka naiste võimalusi omandada algharidust ja keskharidust kui eeldust Tartu ülikooli õigusteaduskonda pääsemiseks. Esimese peatüki teises alapeatükis kirjeldatakse vaadeldaval perioodil Tartu ülikoolis toimunud olulisi protsesse, naiste võimalusi omandada õigusharidust mõnes teises Eesti kõrgkoolis, esimeste naiste ülikooli jõudmist ja naiste ülikooliõpingutega seotud regulatsiooni. Selle eesmärk on lisaks üldisele ühiskondlikule taustale tuua välja ülikooli toimimise kord ja sellega seonduv regulatsioon ning selle seos naiste õpingutega üldisemas perspektiivis.

Töö teises peatükis käsitletakse kõiki uuritava perioodil Tartu ülikoolis vabakuulajana õppinud naisi eraldi. Peatükis kirjeldatakse naiste päritolu, usulist kuuluvust, seisust ja ka õpingutega seotud näitajaid, nagu ülikooli sisseastumise aeg ja õpingute kestus. Teine peatükk on jaotatud alapeatükkideks õpingute alustamise aasta alusel. Selle eesmärk on leida erinevatel aastatel õpinguid alustanud naiste vahel sarnasusi ning erinevusi ja võrrelda erinevatel aastatel ülikooli sisse astunud naisi.

Töö kolmandas peatükis uuritakse naisvabakuulajaid üldisemalt ning esitatakse üldise vaatluse tulemused. Peatükk on jaotatud alapeatükkideks vastavalt vaadeldavatele teemadele. Tulemuste väljendamiseks kasutatakse graafikuid, millel kajastuvat informatsiooni selgitatakse lähtuvalt sel ajal toimunud sündmustest ja trendidest. Samuti võrreldakse naiste puhul tekkinud statistikat Tartu ülikooli ja õigusteaduskonna üldise statistikaga ning ka

meeste sarnaste näitajatega. Eesmärgiks on selgitada välja omavahelised seosed ning vaadelda võimalike erinevuste põhjuseid.

Magistritöös on kasutatud ajaloolist meetodit, mille põhjal on uuritud ja analüüsitud arhiivimaterjale, sealhulgas esimeste naisvabakuulajate isiklike ülikoolitoimikuid. Esimeste vabakuulajate päritolu, vanuse ja muude näitajate analüüsimisel on kasutatud prosopograafilist meetodit.

Töös on kasutatud üldise ühiskondliku ja sotsiaalse olukorra kirjeldamiseks Eesti ja Euroopa ajalugu käsitlevat kirjandust ja teemakohaseid artikleid. Magistritöös kirjeldatud naisvabakuulajate leidmiseks on kasutatud uuritava perioodi õigusteaduskonna üliõpilaste nimekirju. Naisvabakuulajate detailsemal kirjeldamisel on kasutatud Eesti Ajalooarhiivi materjale. Kolmandas peatükis leiduv statistiline analüüs põhineb eeltoodud toimikutest pärineval informatsioonil ja selle analüüsil.

Tööle on lisatud käesoleva magistritöö teemat iseloomustav illustratiivne materjal. Lisa 1 on tabel uuritava perioodil Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud naistest. Lisa 2 on foto Ida Erteli avaldusest Tartu ülikooli õigusteaduskonda astumiseks ja lisa 3 on foto Berta Faivuši lõputunnistusest.

1. Üldine olukord ühiskonnas ja hariduselus 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses

1.1. Üldharidus

1.1.1. Üldine ühiskondlik-poliitiline olukord ja naishariduse küsimused

Juba valgustusajastul hakati rohkem mõtlema poiste ja tüdrukute harimise erinevusele ning võeti selge suund, et tüdrukut tuleb ette valmistada naiseks ja emaks, poissi aga sõduriks, juristikks ja poliitikuks. Naiselt ei hakatud ootama mitte iseseisvat arengut, vaid pühendumist eelkõige mehele ja perekonnale – ta pidi suutma juhatada majapidamist, olema vajadusel seltskonnadaam ja lastekasvataja. Selline ettekujutus naise kutsumusest oli algul mõeldud peamiselt väikekodanlikele keskkihtidele, kuid muutus 19. sajandi jooksul üldiseks normiks naissoole. Baltimaades kehtis seesama saksa naiseideaal, kuid selle erandiga, et siinse kõrgkihi naised olid üldiselt hästi haritud ja neilt oodati mõnevõrra rohkem osavust seltskondlikus suhtlemises kui keskmiselt pereemalt Saksamaal.¹⁵

19. sajand ja 20. sajandi algus oli kõigi Euroopa maade jaoks sügavate sotsiaalsete, majanduslike ja poliitiliste muutuste ajastu, mil toimus üleminek Mandri-Euroopas valitsenud vanalt seisuslik-absolutistlikult korrald uutele, modernsetele riiklikele ja ühiskondlikele süsteemidele, mis said iseloomulikuks 20. sajandile. Teisisõnu oli see traditsiooniliselt ehk seisuslikult ühiskonnalt üleminek modernsele ehk kõikseisuslikule kodanikuühiskonnale, agraarselt industriaalsele ühiskonnale, eliitkultuuri domineerimiselt mitmekesisemale massikultuurile.¹⁶

Hariduse seisukohalt olid 1860.-1880. aastad Venemaal suurte muutuste aeg. Haridus muutus keskseks teemaks nii poliitikute kui ka avalikkuse jaoks. Sellel perioodil arenes idee, et kõik sotsiaalsed grupid peaksid saama hariduse. Siiski võeti tüdrukuid kui eraldi gruppi, kelle haridus pidi võtma arvesse nende rolli tulevaste kodanike emadena.¹⁷

Esimese kooliastme reformimine algas 1870. aastatel. Kolm aastat kestev külakooliharidus muutus kohustuslikuks kõigile ja laiendati ka koolis õpetatavat, näiteks hakati üldainena andma aritmeetikat. Aina rohkem pürgiti Eestis ka gümnaasiumihariduse omandamise poole. 1870. aastatel avati uued gümnaasiumid Tallinnas, Narvas ja Viljandis. Kolmeaastasest

¹⁵ L. Leppik. Naiste haridusvõimalustest Vene impeeriumis enne 1905. aastat. Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XXXV. Tartu: Tartu University Press. 2006, lk 35-36.

¹⁶ A. Andresen jt, lk 25.

¹⁷ M. Muravyeva, lk 4.

õpinguperioodist kasvas välja kaheksa-aastane.¹⁸ Üleüldine keskhariduse areng mõjus kindlasti ka tütarlaste hariduse arengule. Nimelt 20. sajandi algusega kasvas ka naisgümnasistide arv. Kui 1900. aastal oli Eesti alal 4 naisgümnaasiumit ja kõrgema astme tütarlastekooli, siis 1914. aastaks oli neid juba 9, õpilaste hulk oli kasvanud 1188-lt 2539-le.¹⁹

Olenemata ühiskonnas toimunud arengutest ja naiste rolli muutumisest, ei olnud ühiskond siiski üksmeelel naiste hariduse omandamise sobilikkusest. 1885. aastal toodi välja, et ka tütarlastel on võimalus nüüd kooli minna ja tänu sellele saavad nad tulevikus enda lastele paremat haridust anda. Kuigi naised andsid kodus oma lastele nende esmased teadmised, oli siiski võõras, et naisterahvas oleks ametlikult õpetaja ehk koolmeister. Siiski leiti, et tütarlaste koolitamist tuleb tähtsaks pidada, eriti kuna tihti otsustasid vanemad lapsed kooli mitte panna ja nii saavad naised oma lastele vähemalt kodus võimalikult head haridust anda.²⁰

Ehkki üldise arvamuse kohaselt ei peetud naisi sobilikuks õpetajaametisse, oli juba 1881. aastal Tartus pedagoogilisel tööl 276 naist ja 124 meest.²¹ 1887. aastal avaldati Postimehes arvamust, et kui naisi harida, siis võivad nad kasvada sama targaks kui mehed ja asuti seisukohale, et naised ja mehed peaksid võrdse töö eest teenima võrdset palka.²²

Uuritava perioodi sotsiaalset ja majanduslikku eluolu mõjutas suuresti sel ajal toimunud venestamine. Eestis ja Lätis langes venestamise raskuspunkt 1880.–1890. aastatele. Viidi läbi haldusreform, millega ühtlustati Balti kubermangude politseikorraldus ülevenemaalisega ja kehtestati neis Vene kohtusüsteem. Lisaks muudeti järk-järgult kõikide õppeasutuste õppekeeleks vene keel.²³ Venestusajal näitasid keskvõimud naishariduse suhtes üles üldiselt suuremat liberaalsust kui kohalikud võimud. Tunnustati naiste pedagoogilist võimekust, hinnati nende poolt haridusse ja kasvatusse toodavat pehmust. Venemaal olid 20. sajandi alguseks olemas nii naiste pedagoogilised kui ka vaimulikud seminarid.²⁴

Arvati ka, et linnas elavad tütarlapsed saavad liiga palju kooliharidust, mille kõrvalt ei jää aega pühenduda enese harimiseks tulevaste naisekohustuste osas. Naine käib liialt teatris ja

¹⁸ M. Laur jt. History of Estonia. Tallinn: Avita. 2000, lk 197.

¹⁹ A. Andresen jt, lk 383.

²⁰ Väikeste laste koolid ja koolmeistrid. Saarlane: üleüldine politika ajaleht maa- ja linnarahvale, nr. 4, 11.02.1885, lk 1-2.

²¹ L. Leppik. Naiste haridusvõimalustest Vene impeeriumis enne 1905. aastat, lk 42.

²² A. Simbergist. Meie naisterahva küsimus. Eesti Postimees ehk Näddalaleht: maa- ja linnarahvale. Nr. 9, 28. 02. 1887, lk 3 ja nr. 10, 06.03.1887, lk 2.

²³ A. Andresen jt, lk 271-273.

²⁴ L. Leppik. Naiste haridusvõimalustest Vene impeeriumis enne 1905. aastat, lk 42-43.

ballidel, tema siht kaob koduhoidmiselt eemale ja ta muutub laisaks. Tulevaste abikaasade ja emade käes on aga rahva tulevik, kuna nemad on laste esimesed kasvatajad. Naisterahva korratusega langeb terve rahvas. Naisterahval on vaja just sellist haridust, mis teda tema tulevaseks eluks ette valmistab. Selleks sobivad kihelkonnakoolid, kus õpetatakse näiteks õmblemist, triikimist, piimatalitust ja muid tarvilikke oskusi.²⁵

Lisaks naiste haridusele ümberkorraldamisele muutus ka naise roll ühiskonnas tööliseks. Kui varem kasutati nii taluperes kui linnas väga palju lastetööd, siis suuremad nõudmised haridusele pikendasid kooliiga. Laps, kes käis koolis, ei saanud samal ajal töötada, vähemalt mitte täie eest. Seetõttu hakkas ühiskond järjest rohkem kasutama naiste tööjõudu, millega toodi naised ühtlasi järjest enam koduseinte vahelt välja.²⁶ Ka sõjajärgselt tekkis naistel vajadus teha neid töid, mida varasemalt tegid mehed. Selle põhjuseks oli just meeste hukkumine sõjas ja sellest tulenevalt tööjõupuudus. Samuti ka naiste vajadus endale ise elatist teenida, kuna mehi oli ühiskonnas vähem kellele toetuda.²⁷

Seega tõi 20. sajand naistele ühiskonnas uue positsiooni. Tööstuse areng viis naise perenaiseametist kutsetööle. Sellele aitas kaasa eluolu paranemine, mis võimaldas vanematel oma tütreid tööle saata ja ka naiste tung iseseisvuse järele. Vähene kutseharidus ja usalduse puudus oli põhjuseks, miks naistele algselt vaid alaväärset ja väikese palgaga tööd pakuti. 1913. aastal avaldatud artiklis on tunnustavalt öeldud, et viimasel ajal on naised isegi valitsusasutustesse tunginud, st on asunud tööle riigiametis. Toodi ka välja, et Ameerikas on juba tavaline, et poisid ja tüdrukud maast madalast koos õpivad ja arenevad. Lisaks olevat Ameerikas naised ka tuntud kui head kõnelejad ja advokaadid.²⁸ 1913. aastaks oli Soomes maapäev naissaadikute algatusel andnud naistele õiguse advokaatideks saada.²⁹

Uuritaval perioodil käsitleti ajakirjanduses naiste positsiooni ühiskonnas ja analüüsiti naiste positsiooni muutumise võimalikkust ja ka naiste kõrgema hariduse omandamise tagajärgi. Siiski ei olnud konsensusel naiste kõrghariduse omandamise positiivses mõjus. Olenemata

²⁵ J. Spuhl-Rotalia. Naisterahvas neiu-, mõrjsja-, abikaasa- ja emana: kombelise eluviisi, terwise hoidmise ja laste kasvatamise juhatus Eesti naisterahwastele. Kirjastus Hermann. 1898, lk 8-10.

²⁶ L. Leppik. Naiste haridusvõimalustest Vene impeeriumis enne 1905. Aastat, lk 36-37.

²⁷ Reisik, M. Naiste ligem ülesanne. Postimees 15.03.1919.

²⁸ Naisterahva elu edenemisest. Postimees (1886-1944), nr. 178, 07.08.1913, lk 2. Ameerika Ühendriikides sai esimese naisena Arabella Mansfield advokaadiks 1869. aastal Iowa osariigis. Encyclopedia Britannica. Arabella Mansfield.

²⁹ Soomemaalt. Postimees (1886-1944), nr. 164, 22.06.1913, lk 2. Soome esimene naisadvokaat oli Agnes Amanda Lundell, kes sai advokaadiks 1911. aastal. Ta oli ka Soome esimene õigusteaduskonna lõpetanud naine. H. Silius. Women Jurists in Finland at the Turn of the Century. Pp 387-401. G. Schultz, U. Shaw. Women in the World's Legal Professions. Hart Publishing. Oxford – Portland Oregon. 2003.

sellest, et üldine suhtumine naiste töötamise ja haridusse olid Eestis väga konservatiivsed, jälgis meedia hoolega mujal maailmas toimunud sellekohaseid muudatusi.

1.1.2. Tütarlaste gümnaasiumiharidus Eestis

Alama astme linnakoole, algkoole, oli 19. sajandil igas linnas, ning neid oli ka tütarlaste jaoks. Sellest järgmiseks astmeks oli kreiskool, mis oli igas maakonnalinnas. Omalaadsed keskkoolid olid samasse rühma kuuluvad tütarlaskoolid, mis tegutsesid näiteks Tallinnas, Pärnus, Tartus ja Kuressaares. Kõrgeim kooliaste ja hoolaud ülikooli oli gümnaasium. Kuna tütarlaskoolidel ei olnud võimalust koolist ülikooli edasi minna, ei olnud nende jaoks ka vastavaid gümnaasiume kuni 1880. aastateni. Tol ajal hakati linnades siiski mõningaid tütarlaskooli laiendada ning andma neis gümnaasiumi tasemel saksakeelset õpetust. Tallinnas avati tütarlaskooli gümnaasium aastal 1881, Narvas 1884 ja Pärnus 1895. Tartus alustas 1899. aastal tegevust venekeelne Puškini-nimeline Tütarlaste Gümnaasium.³⁰ Eelmainitud koolidest jõudsid Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajaks mitmed Tartu Puškini-nimisest Tütarlaste Gümnaasiumist pärit õpilased. Samuti astusid Tartu ülikooli Tallinnas asunud E. Lenderi eragümnaasiumist ja Paide Tütarlaste Gümnaasiumist pärit tüdrukud.

Tütarlaskooli gümnaasium koosnes ettevalmistusklassist, seitsmest põhiklassist, igauks aastase kursusega, ning pedagoogilisest täiendusklassist. Õppetöö toimus vene keeles. Tütarlaskooli gümnaasiumi õppekavas oli pearõhk pandud vene, saksa ja prantsuse keele õpetamisele. Võrreldes poistegümnaasiumiga õpetati tütarlaskooli gümnaasiumis enam-vähem samas mahus ajalugu, geograafiat ja usuõpetust. Vähem õpetati reaallaineid ja loodusõpetust, üldse mitte antiikkeeli.³¹ Lisaks tütarlaskooli gümnaasiumi seitsmeklassilisele haridusele nõuti aineeksameid vene keeles, matemaatikas, füüsikas ja ladina keeles meestegümnaasiumi tasemel.³²

Gümnaasiumi lõpetanud naistele oli ette nähtud vaid üks professionaalne amet – õpetaja. Õpetajaamet sobis naise rolli ja kuvandiga, kuid oli siiski ühiskonnas väärtustatud positsioon. Kui mehed võisid õpetada igas koolis ja igal tasemel, siis naiste võimalused piirdusid naiste koolidega ja gümnaasiumiõpetajannaks pääsemiseks oli vajalik ka ülikooliharidus.³³

³⁰ S. Zetterberg. Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev. 2009, lk 312-313.

³¹ A. Liim. Haridusinstituutid Eestis keskajast kuni 1917. aastani. Rahvusarhiiv, Tartu 1999, lk 137-138.

³² S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 115. Selle kohta lähemalt ptk 1.2.4.2.

³³ M. Muravyeva, lk 87.

Tartu Puškini-nimeline riiklik Tütarlaste Gümnaasium avati 1899. aastal. Õpetajate hulgas oli ka tuntud eesti kultuuritegelasi. Näiteks usuõpetust õpetas legendaarne Treffneri gümnaasiumi direktor Hugo Treffner, saksa keelt Heinrich Bauer, kes iseseisvusaastail oli haridusminister. Puškini-nimelises gümnaasiumis kehtisid väga ranged eeskirjad: kõik õpilased olid kohustatud kandma koolivormi – pruuni kleiti musta või valge põllega, keelatud oli käia tantsuõhtutel, maskipidudel ja ballidel.³⁴

Tartu ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks jõudsid õpilased ka Elfriede Lenderi eragümnaasiumist. E. Lenderi Eragümnaasium alustas tegevust 1907. aastal Tallinnas. Tegemist oli ühe esimese tütarlaste eragümnaasiumiga Eestis.³⁵ Lisaks gümnaasiumi seitsmele klassile oli eragümnaasiumis ka kolm ettevalmistusklassi ja kaheksas pedagoogikaklass. Paralleelselt sellega õpetati teises VIII klassis meestegümnaasiumi programmi järgi ladina keelt, matemaatikat ja füüsikat. Kes tahtis ülikooli astuda, pidi tegema kahed eksamid: esiteks oma gümnaasiumis koduõpetaja kutse saamiseks ja teiseks Tallinna Aleksandri gümnaasiumis küpsustunnistuse jaoks. Eksamid sooritati siiski oma gümnaasiumi ruumides, oma õpetajatele, “deputaadid” riigigümnaasiumist valvasid eksamite käiku.³⁶ Kuigi üldhariduskoolides toimus õppetöö vene keeles, õpetati E. Lenderi Eragümnaasiumis ka eesti keelt.

Paide Tütarlaste Gümnaasium asutati 1909. aastal. Sellele eelnes laiaulatuslik kampaania. Paljudes Järvamaa valdades olid 1908. aasta lõpul ja 1909. aasta alguses toimunud vallavolikogude koosolekud. Igal pool võeti vastu ühesugune resolutsioon, milles nõuti oma keskkooli asutamist maakonnalinnas Paides.³⁷

1917. aastal oli E. Lenderi Eragümnaasiumis 461 õpilast, Tartu Puškini-nimelises Tütarlaste Gümnaasiumis 471 ja Paide Tütarlaste Gümnaasiumis 170 õpilast.³⁸

³⁴ Ponomarjova, G. Pildikesi vene gümnaasiumist: Helle Wuolijoki-Murriku meenutused 1899. a. avatud Tartu Puškini-nim. Tütarlaste Gümnaasiumist, kus ta õppis 1901–1904. Haridus 1/2000, lk 61–63.

³⁵ A. Liim, lk 74.

³⁶ S. Kabi. Elfriede Lenderi Gümnaasiumi loomine, areng ja hukk. Elfriede Lenderi Gümnaasium. Lenderi kooli lugu II. 2000, lk 19.

³⁷ A. Elango, E. Laul, A. Liim, V. Sirk. Eesti kooli ajalugu. 2. köide. 1860. aastast 1917. aastamo. Teaduste Akadeemia Kirjastus. Tallinn 2010, lk 521.

³⁸ A. Elango jt, lk 533.

1.2. Kõrgharidus

1.2.1. Tartu ülikool (1889–1918)

Tartu ülikoolis toimunud protsesside kirjeldamiseks valitud periood lähtub asjaolust, et 1889. – 1895. aastal toimus Tartu ülikooli reform, mis seisnes põhiliselt 1884. aasta ülevenemaalise ülikoolide põhikirja sätete osalises rakendamises, rea kitsendavate määruste kehtestamises ning üleminekus saksa keelelt vene keelele nii õppetöös kui ka asjaajamises.³⁹ Tartu ülikooli reformimine algas õigusteaduskonnast 4. veebruari 1889. aasta määrusega.⁴⁰ Reformi käigus kehtestati Venemaa teiste õigusteaduskondadega samasugused õppekavad ja lõpueksamite tegemise kord. Õppetöö korraldus ja teaduskonna struktuur olid seni olnud valdkonnad, mida reguleeriti ülikooli põhikirjaga.⁴¹

Täpsemalt muudeti määrusega üks Läänemere õiguse kateedritest (juriidilise praktika kateeder) Vene tsiviilõiguse ja kohtumenetluse kateedriks. Vene õiguse kateeder muudeti Vene õiguse ajaloo kateedriks. Moodustati uus politseiõiguse kateeder ja poliitökonoomia kateeder toodi ajalooteaduskonnast õigusteaduskonda.

Alates 1889. aastast oli õigusteaduskonnas kaheksa kateedrit: Rooma õiguse, kriminaalõiguse, Vene õiguse ajaloo, Vene tsiviilõiguse ja kohtumenetluse, kohaliku Balti õiguse ja juriidilise praktika, riigiõiguse, poliitilise ökonoomia ja statistika ning politseiõiguse kateeder. Iseseisvate ühikutena asutati kuus dotsentuuri: rahvusvahelise õiguse, kirikuõiguse, finantsõiguse, kaubandusõiguse, õiguse entsüklopeedia ja filosoofia õpetamiseks.⁴² 1884. aasta ülikoolide põhikiri sätestas õigusteaduskondadele järgmised 12 kateedrit: Rooma õigus; tsiviilõigus ja tsiviilkohtumenetlus; kaubandusõigus ja kaubanduslik kohtumenetlus; kriminaalõigus ja kriminaalmenetlus; Vene õiguse ajalugu; riigiõigus; rahvusvaheline õigus; politseiõigus; finantsõigus; kirikuõigus; poliitökonoomia ja statistika; õiguse entsüklopeedia ja õigusfilosoofia ajalugu.⁴³ Seega oli Tartu ülikooli õigusteaduskonna õppeainete struktuur üldistest eeskirjadest erinev.

³⁹ K. Siilivask (koost). Tartu ülikooli ajalugu. Kolmes köites 1632-1982. Tartu ülikooli ajalugu II. Tallinn. Eesti Raamat ja Valgus 1982: lk 258.

⁴⁰Объ изменений въ устройствѣ юридическаго факультета Дерптскаго Университета. Полное собрание законов Российской империи. 5755. 04.02.1889.

⁴¹ P. Järvelaid. Eesti õigusteaduse ja õigushariduse ajalugu. Argo. 2015, lk 86-87.

⁴² K. Siilivask (koost), lk 262.

⁴³ Общий устав и временный штат императорских Российских университетов. Полное собрание законов Российской империи. 2404. 23.08.1884.

20. novembril 1889 muudeti Tartu ülikooli põhikirja sätteid veelgi⁴⁴ ja kaotati rektori, prorektori, dekaanide ning professorite ametissevalimine. Kui nimetatud ametiisikud valiti seni nõukogus ja esitati kinnitamiseks haridusministrile, siis nüüd määras rektori minister ja kinnitas ametisse tsaar, prorektori ja dekaanid kinnitas kuraatori ettepanekul minister. Professorite ametissenimetamise õigus anti haridusministrile, kes võis siiski ära kuulata ka teaduskonna ja ülikooli nõukogu arvamuse. Ministrist ja kuraatorist sõltus nüüd 25-aastase pedagoogilise staažiga professorite tööle edasijätmine. Seega kaotati üle 80 aasta kehtinud Tartu ülikooli autonoomia.⁴⁵ See ei tähendanud siiski Tartu ülikooli 1865. aasta põhikirja täielikku tühistamist: koos muudatuste ja täiendustega kehtis see kuni rahvusülikooli avamiseni 1918. aastal.⁴⁶

Impeeriumi kesk võimu seisukohalt oli Tartu ülikool nende arusaamise järgi keiserlik alles aastast 1893: õpetamiskeel vastas impeeriumi üldisele asjaajamiskeelele ja lõpetajaid sai hakata kasutama kogu impeeriumi tarbeks, sest nüüd õpiti ka Tartus juristikks sama õppekava järgi nagu teiste keiserlike ülikoolide õigusteaduskondades. Kõrgharidus oli seega unifitseeritud, õppejõud said liikuda ülikoolide vahel ja ka üliõpilastel polnud ühtlustatud õppekavade ja õpetamiskeele tõttu probleeme ühest ülikoolist teise üle minemisega.⁴⁷ 1893. aastal nimetati Tartu Jurjeviks, koos sellega muutus ka ülikooli ametlik nimi: *Kaiserliche Universität zu Dorpat*’ist sai *Императорский Юрьевский университет*.⁴⁸

Vene keele kasutuselevõtmine õppekeelena vähendas üliõpilaste arvu kuue aasta jooksul, seda võis täheldada kõigis teaduskondades. Aastail 1890–1896 kahanes üliõpilaste üldarv 732 võrra ja moodustus 1896. aastal ainult 932 nimest. Baltisakslased, kes olid varem moodustanud suurema osa üliõpilastest Tartus, kuulutasid venestatud ülikoolile boikoti ja hakkasid oma poegi välismaale õppima saatma. Vähenes ka saksa rahvusest noormeeste juurdevool teistest Venemaa kubermangudest. Rahutuks muutunud ülikooli administratsioon ja kuraator pöördusid rahvahariduse ministeeriumi poole palvega lubada võtta ülikooli vaimulike seminaride ehk mittetäielike gümnaasiumide lõpetajaid. Seda lubati Tartu ülikooli

⁴⁴ Объ изменений некоторых параграфов Устава Дерптского Университета. Полное собрание законов Российской империи. 6569. 20.11.1889.

⁴⁵ K. Siilivask (koost), lk 258.

⁴⁶ K. Siilivask (koost), lk 259.

⁴⁷ P. Järveld, lk 87.

⁴⁸ T. Hiio. Tartu Ülikooli venestamine. – Tartu Ülikool ja autorid. Universitas Tartuensis 1632–2007. Tartu Ülikooli Kirjastus. 2007. Lk 132.

valitsuse määrusega 13. juulist 1897.⁴⁹ Seminaristid said tulla Tartusse kogu Venemaalt, samal ajal kui gümnaasiumilõpetanuid võeti Tartu ülikooli vaid Riia, Vilniuse ja Peterburi õpperingkondadele allunud gümnaasiumidest⁵⁰.

1905. aastal toimus Vene revolutsioon ja koos sellega ka muutused Tartu ülikoolis. Revolutsioonisündmused puudutasid ka Tartut ja ülikooli ning olid osaliselt tingitud ülikooli venestamisest. Venestuse selline keskviimule soovimatu resultaat tulenes muutustest ülikooli liikmeskonnas. 1905. aasta alguseks moodustasid 75% Tartu ülikooli õppejõududest varasemate perioodidega võrreldes madalama teaduskvalifikatsiooniga (enamasti magistrikraadiga) noored vene teadlased. Ka üliõpilaskonna enamus (73,5%) pärines Vene, Ukraina, Valgevene ja Poola kubermangudest.⁵¹

Nagu teistes Venemaa ülikoolides, peeti alates 1905. aasta jaanuarist ka Tartus üliõpilaste miitinguid ja koosolekuid ning korraldati demonstratsioone, sellest tulenevalt 1905. aasta veebruarist kuni 1906. aasta septembrini õppetööd ülikoolis peaaegu ei toimunud.⁵² Arvati, et üliõpilaste loobumine loengute kuulamisest on muu hulgas tingitud ülikooli põhikorra puudulikkusest ja Vene riikliku ning ühiskondliku elu ebanormaalsusest. Asi läks nii kaugele, et õpperingkonna kuraator soovis ülikooli õppetegevuse sulgeda.⁵³ Seda siiski ei juhtunud ning üliõpilaselu edendamise seisukohalt oli 1905. aasta revolutsiooni tulemuseks üliõpilaste organiseerumise võimaluste laienemine.⁵⁴

Enne 1905. aastat olid üliõpilasorganisatsioonid ilma poliitiliste õigusteta. Näiteks ei olnud neil lubatud esitada taotlusi, kollektiivseid palveid ega korraldada üldkoosolekuid. Nende keeldude rikkumise puhul karistas üliõpilasi rektor, inspektor või distsiplinaarkohus. Karistusmäärad olid erinevad, alates märkusest, noomitusest, trahvist või arestist kartseris kuni ülikoolist väljaheitmiseni. Ametlikult olid lubatud teaduslikud üliõpilasühingud ja kirjanduslikud ringid, näiteks Kirjanduslik-muusikaline Selts (1883), Meditsiiniüliõpilaste selts (1904) ja Üliõpilaste-juristide Selts (1904). 1917. aasta alguseks tegutses ülikoolis ligikaudu poolsada ametlikult kinnitatud üliõpilasorganisatsiooni. Nende hulgas olid

⁴⁹ K. Siilivask (koost). Tartu ülikooli ajalugu. Kolmes köites 1632-1982. Tartu ülikooli ajalugu II. Tallinn. Eesti raamat ja Valgus 1982: lk 278, viitega: "Журнал Министерства народного просвещения", Спб., 1897, IX, с. 105.

⁵⁰ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 96.

⁵¹ Tartu Ülikool ja autorid, lk 133.

⁵² Tartu Ülikool ja autorid, lk 134.

⁵³ Tartu üliõpilaskonna ajalugu. Toim. J. Vasar. Tartu: Tartu üliõpilaskonna kirjastus. 1932, lk 78.

⁵⁴ Tartu üliõpilaskonna ajalugu, lk 79.

korporatsioonid, rahvuslikel põhimõtetel loodud üliõpilasseltsid või ringid, spordiseltsid ja territoriaalsed üliõpilasorganisatsioonid. Oma tegevust laiendas ka Eesti Üliõpilaste Selts.⁵⁵

Revolutsioonijärgse administratiivse liberaliseerumise põhialuseks sai keisri 9. augusti 1905. aasta korraldus, mis kehtestas kuni uue ülevenemaalise ülikoolide põhikirja väljatöötamiseni rahvahariduse ministeeriumile alluvate kõrgkoolide juhtimise ajutised eeskirjad. Tegelikult jäid eeskirjad ülikoolide tööd reguleeriva põhilise normidokumendina kehtima kuni Vene impeeriumi lõpuni. Taastati ülikoolide administratiivne autonoomia: ülikooli nõukogu sai rektori ja prorektori valimise õiguse, teaduskondade nõukogud dekaanide ja teaduskondade sekretäride valimise õiguse. Valimised kinnitas vastavalt minister ja õpperingkonna kuraator. Samal ajal tegid eeskirjad ülikooli nõukogu vastutavaks õppetöö normaalse kulgemise eest, ülikooli nõukogu võis moodustada erikomisjone ja üliõpilasrahutuste korral taotlema võimude luba õppetöö katkestamiseks. Üliõpilasinspeksioon allutati otseselt rektorile. Revolutsioonisündmuste keerises tähendas administratiivne liberaliseerimine peamiselt vaid seda, et põhivastutus üliõpilasrahutustega toimetulemise eest veeretati ülikooli enda juhtorganite ja -isikute õlule. Nii sattus esimene uute eeskirjade kohaselt 1905. aasta septembris ametisse valitud rektor, Rooma õiguse korralise professor Jevgeni Passek hiljem, 1909. aastal, Senati kohtu alla. Teda süüdistati ühelt poolt passiivsuses Tartu üliõpilasrahutuste lõpetamisel ja teiselt poolt võimupiiride ületamises naisvabakuulajate TÜ- sse vastuvõtmisel, juutide *numerus claususe* ületamises immatrikuleerimisel ja üliõpilasinspeksiooni laialisaatmises.⁵⁶ Täpsemalt ei tohtinud 1903. aasta Tartu ülikooli üliõpilaste ja vabakuulajate eeskirjade⁵⁷ § 2 kohaselt üliõpilaste seas juute olla rohkem kui 5% iga-aastasest vastuvõttust.

Liberaliseerimise käigus töötati ülikooli nõukogu ja selle erikomisjoni koosolekul välja terve rida ettepanekuid ülikoolielu ümberkorraldamiseks, mis esitati ka ministeeriumile. Samuti osalesid Tartu ülikooli rektor Jevgeni Passek ja mitmed professorid jaanuaris 1906 uue ülevenemaalise ülikoolide põhikirja projekti koostamise komisjoni töös, kuid need ettevõtmised lihtsalt hääbusid impeeriumi revolutsioonijärgselt taasjäigastuvas bürokratlikus masinavärgis. Keiserlike korralduste, ministeeriumi ees- ja ringkirjade kaudu bürokratiseeriti kogu hariduselu juhtimine taas revolutsioonieelsele või seda koguni ületavale tasemele.

⁵⁵ K. Siilivask (koost), lk 284-286.

⁵⁶ Tartu Ülikool ja autorid. Lk 135.

⁵⁷ Правила для студентов и посторонних слушателей императорского Юрьевского университета.

Liberaliseerumise näidetena saab Tartu ülikooli puhul tuua vaid suuremaid vabadusi üliõpilasorganisatsioonidele ja naiste vabakuulajateks lubamist.⁵⁸

Vastavalt üldkehtivale korrale mindi ka reformijärgses Tartu ülikoolis üle kursusesüsteemile, kusjuures seati sisse kindel õppeainete järgnevus semestrite ja õppeaastate kaupa. Suuremat tähelepanu hakati pöörama ka praktilistele harjutustele ja seminaridele. Ruumikitsikuse tõttu toimus õppetöö üsna sageli kahes vahetuses, kella kaheksast hommikul kuni kella kaheni keskpäeval ja pärast lõunavaheaega kella neljast kuni kella kaheksani õhtul. Ülikooli lõpueksamite sooritamine hakkas toimuma riiklike eksamikomisjonide ees.⁵⁹

Kuna õppetöö toimus juba niigi kahes vahetuses, siis otsustas Tartu ülikooli nõukogu astuda samme haridusministeeriumis, et naisvabakuulajatel võimaldataks kuulata loenguid ühes meesüliõpilastega, tuues põhjuseks õppejõudude liiga suurt töökoormust ja auditooriumide puudust. Haridusministeeriumi vastuses 1908. aasta 13. oktoobril lubati Tartu ülikooli õppejõududel õppetööst vabadel aegadel lugeda naisvabakuulajatele lõpuni need kursused, mille kuulamist nad juba eelmisel semestril olid alustanud.⁶⁰

Erinevalt teistest Venemaa ülikoolidest lubati alates 1890. aastate lõpust võtta Tartus vastu ka vaimulike seminaride lõpetajaid, samuti pääsesid Tartusse õppima teistest impeeriumi kõrgkoolidest revolutsioonilise tegevuse pärast väljaheidetud noored. 1898. aasta sügisel oli niisuguseid kaugemalt pärit üliõpilasi üle 70% ja nii jäi see tsaariaja lõpuni. Mujalt tulnute seas domineerisid venelased (koos valgevenelaste ja ukrainlastega), palju oli ka poolakaid ja grusiine.⁶¹ Tartu ülikooli matriklisse oli näiteks 1910. aastal kantud 2882 üliõpilast, kellest ainult 348 olid eestlased. 1914 oli vastavalt 2410 üliõpilasest eestlasi 436.⁶²

Suurema osa üliõpilaste elatusmiinimum oli vaadeldaval perioodil väga madal – alla 25 rubla kuus, mõnedel isegi alla 15 rubla. Rektor G. V. Levitski tunnistas 1903. aastal, et Tartu üliõpilased paistavad silma üldise vaesuse poolest. Õppimine ülikoolis nõudis aga suuri materiaalseid kulutusi. Õppemaksu tasumiseks kulus 25 rubla semestris. Praktilised õppused laboratooriumides, instituutides ja kliinikutes maksid kolm kuni viis rubla semestris,

⁵⁸ Tartu Ülikool ja autorid. Lk 135.

⁵⁹ K. Siilivask (koost), lk 286-287.

⁶⁰ H. Sepp. Üliõpilaskond Tartu vene ülikoolis. Toim. J. Vasar. Tartu üliõpilaskonna ajalugu. Tartu. Tartu üliõpilaskonna kirjastus 1932: lk 64.

⁶¹ A. Andresen jt, lk 384.

⁶² S. Zetterberg. Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev. 2009, lk 318.

õpinguraamat maksis 6 rubla. Tasulised olid ka lõpueksamid, mis maksid 20 rubla.⁶³ Ka vabakuulajate seas oli väga palju puudustkannatavaid tüdrukuid. Tihti oli nende eelarve 12-13 rubla.⁶⁴ Eeldatavasti oli see elamise- ja söögiraha kuus ilma toa üüriga, kuna see üüriga tavaliselt juba semestri alguses ja tasuti kogu semestri eest korraga.

1914. aastal alanud Esimene maailmasõda tekitas tohutut materiaalselt kahju kogu Tsaarivene maa majandusele, mis ei jätnud mõju avaldamata ka Tartu ülikoolile. Tartusse evakueeriti mitmeid õppe- ja riigiasutusi, linn oli tulvil sõjapõgenikke, järsult tõusid toiduainete hinnad, peagi andis tunda korteri- ja küttepuudus. Paljude üliõpilaste mobiliseerimine põhjustas ülikooli erivahendite järsu vähenemise. 1914. aasta lõpuks võlgnes ülikool mitmesugustele organisatsioonidele ja eraisikutele ligi 100 000 rubla. Kuna taoline olukord tekkis ka teistes ülikoolides, siis anti taas luba vaimulike seminaride ja kommertsning reaalkoolide lõpetanute vastuvõtmiseks. 1915. aasta sügissemestrist alates said naised õiguse ülikooli astumiseks, peagi kaotati juutide vastuvõtu piiramine.⁶⁵ Häirivalt mõjus õppetöö aja lühendamine. 1915. aasta kevadsemester kestis ainult kaks ja pool kuud, 1916. aasta oma kaks kuud. Sel ajal oli peatähelepanu suunatud arstide kiirkorras ettevalmistamisele tegevarme vajadusteks.⁶⁶

Aastatel 1889–1917 sidus end õigusteaduskonnaga peaaegu 12 000 üliõpilast. Protsentuaalselt moodustas see ligi poole kogu tollasest immatrikuleerunud üliõpilaskonnast. Kui 1890. aastate esimesel poolel jäi iga-aastane tudengite arv õigusteaduskonnas stabiilselt 100–150 ümber, siis kümnendi teisest poolest immatrikuleeritute arv suurenes hüppeliselt, ületades 500 piiri. Rekordiliseks kujunes 1910. aasta, kui Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppis 832 üliõpilast.⁶⁷

1917-1918 õppeaasta jäi venekeelsele Tartu ülikoolile viimaseks, kuna 1918. aasta veebruaris jõudis maailmasõda ka Tartusse. Ülikooli pikas ajaloos polnud sõja jalgu jäämine esmakordne, kuid keiserliku Saksamaa vägede sissemarss Mandri-Eestisse ja Põhja-Lätisse 1918. aasta veebruaris tähendas ühe ajastu lõppu. 24. veebruaril 1918. aastal Tartusse jõudnud Saksa sõjaväekomandol oli ülesanne taastada siin saksakeelne *Landesuniversität*. 7. märtsil 1918 kuulutasidki uued võimud Tartu ülikooli Saksa ülikooliks, õppe- ja asjaajamiskeeleks

⁶³ K. Siilivask (koost), lk 282-283.

⁶⁴ J. Šestakova. Vabakuulaja mälestused. Mälestusi Tartu ülikoolist. Issakov. S., Palamets. H. (koost). Tallinn. Olion 1992, lk 160.

⁶⁵ K. Siilivask (koost), lk 266.

⁶⁶ K. Siilivask (koost), lk 266.

⁶⁷ P. Järvelaid. Lk 93-94.

sai saksa keel.⁶⁸ Okupatsioonivõimude tegevuse tulemusena lõpetati õppetöö juba 1918. a aprillis ja ülikooli senine õppejõudude ja üliõpilaste koosseis sunniti Tartust lahkuma. 31. mail lõppeski ametlikult nn. vene ülikooli tegevus Tartus.⁶⁹

1.2.2. Tartu Kõrgemad Naiskursused (1908–1915)

Seoses haridusministri korraldusega 1. augustist 1907 mitte lubada naisvabakuulajaid lõpueksamitele ega anda neile diplomeid, püüdsid Tartu ülikooli edumeelsed professorid ja nooremad õppejõud leida võimalusi naiste kõrghariduse laiendamiseks Tartus. Kirurgiaprofessor M. I. Rostovtsev esitas eraülikooli asutamise idee. 1908. aasta septembris avati haridusministri loal Tartu loodus- ja meditsiiniteaduste eraülikooli kursused. Esimesele kursusele võeti 327 inimest, nende hulgas 219 naist. Üldajaloo professori A. N. Jassinski eestvedamisel avati üheaegselt eraülikooliga Tartu Kõrgemad Naiskursused ajaloo-keele ja õigusteaduse osakondadega.⁷⁰ Venemaal avati juba peale 1905. aasta revolutsiooni Kõrgemate Naiskursuste juures õigusteaduskonnad.

Tartu kõrgemate naiskursuste asutamise juriidiliseks alusdokumendiks oli keisri 16. detsembril 1905. aastal rahvahariduse ministeeriumile antud korraldus kõrgemate naiskursuste lubamise kohta. Põhikiri koostati 1889. aastal asutatud Peterburi Kõrgemate Naiskursuste põhikirja eeskujul ja kinnitati rahvahariduse ministeeriumis 1908. aasta sügisel, kursused avati 28. oktoobril 1908. Kursused tegutsesid rahvahariduse ministeeriumi haldusalas ja allusid Riia õpperingkonna kuraatorile.

Kursuste kõrgeim organ oli nõukogu, mis koosnes kõigist kursuste professoritest. Nõukogu valis kolmeks aastaks kursuste direktori, kelle kinnitas rahvahariduse ministeerium. Majandusküsimused ja jooksev asjaajamine oli õppemajanduskomitee pädevuses, mille koosseisu kuulusid direktor, mõlemad dekaanid ja kaks kolmeks aastaks nõukogu poolt valitavat professorit. Peale selle valis nõukogu kolmeks aastaks naissoost korraldaja, kelle ülesandeks oli otsene tegelemine kuulajatega. Professorid ja teised õppejõud valis nõukogu ja kinnitas kuraator.⁷¹

⁶⁸ P. Järvelaid. Lk 96.

⁶⁹ K. Siilivask (koost), lk 319.

⁷⁰ K. Siilivask (koost), lk 288-289.

⁷¹ A. Liim, lk 214.

Kooli astumiseks oli vajalik esitada palvekiri ning koos sellega: ristimistunnistus, keskõppeasutuse lõputunnistus, poliitilise lojaalsuse tunnistus ja kaks fotot. Õppemaks oli poole aasta eest 50 rubla ja aasta eest 100 rubla ehk kaks korda kõrgem kui Tartu ülikoolis. Kursuste lõpetamise kohta väljastati isikule ka tunnistus. Loenguid oli võimalik kuulata ka isikutel kellel puudus nõuetekohane keskhariduskooli tunnistus. Kuulajatele pandi südamele, et nad astuksid enne Tartu Kõrgematele Naiskursustele kui mõnda Peterburi või kaugemal asuvasse kooli kuna kaugemal on rahaliselt keerulisem hakkama saada ning neil on kohustus rahva ees, kes on neid toitnud ja nad üles kasvatanud.⁷²

Õigusteaduskonnas oli 12 kateedrit: õiguse entsüklopeedia ja õigusfilosoofia ajaloo, Vene õiguse ajaloo, poliitilise ökonomia ja statistika, riigiõiguse, Rooma õiguse ajaloo ja dogma, tsiviilõiguse ja -protsessi, kriminaalõiguse ja -protsessi, finantsõiguse, politseiõiguse, kirikuõiguse, rahvusvahelise õiguse ning kaubandusõiguse kateeder. Palgal oli ka kuus naisõppejõudu. Professorid olid Tartu ülikoolist.⁷³ Tartu ülikooli õigusteaduskonnas oli alates 1889. aastast õigusteaduskonnas kaheksa kateedrit: Rooma õiguse, kriminaalõiguse, Vene õiguse ajaloo, Vene tsiviilõiguse ja kohtumenetluse, kohaliku balti õiguse ja juriidilise praktika, riigiõiguse, poliitilise ökonomia ja statistika ning politseiõiguse kateeder. Iseseisvate ühikutena asutati kuus dotsentuuri: rahvusvahelise õiguse, kirikuõiguse, finantsõiguse, kaubandusõiguse, õiguse entsüklopeedia ja filosoofia õpetamiseks.⁷⁴ Erinevalt Tartu Kõrgematest Naiskursustest õpetati Tartu ülikoolis ka Balti õigust.

Kursuste kuulajaks võisid olla keskharidusega naissoost isikud, peale keskhariduse oli nõutav ka vähemalt ühe võõrkeele (prantsuse, inglise või saksa) valdamine. Nõukogu otsusel võis kursustele võtta ka vabakuulajaid. Kursused suleti 1915. aastal, kui naised lubati täieõiguslike üliõpilastena Tartu Ülikooli. Kahjuks ei ole kursuste arhiiv säilinud. Seetõttu ei ole teada kursuste kuulajate koguarv. Rostovtsevi ülikooli ja kõrgemate naiskursuste eestlastest naisüliõpilased asutasid 1911. aasta sügisel esimese naisüliõpilaste organisatsiooni Tartus, Eesti Naisüliõpilaste Seltsi.⁷⁵

Õppetöö toimus õhtuti A. S. Puškini-nimelise Tütarlaste Gümnaasiumi ruumides. Õppeprogrammid (välja arvatud ajaloo-keele teaduskonnas) vastasid ülikooli omadele. Nende kuulajate jaoks, kes valmistusid õpetajakutseks (pedagoogiliseks tegevuseks), võeti kavva

⁷² J. Jõgever. Eesti Päevaleht nr 137. 21.06.1910.

⁷³ Tartu Ülikool ja autorid. Lk 170.

⁷⁴ K. Siilivask (koost), lk 262.

⁷⁵ Tartu Ülikool ja autorid, lk 170.

vene keele ja ajaloo õpetamise metoodika. Eraülikooli ja kõrgemate naiskursuste kuulajad omandasid praktiliselt kõrghariduse ning võisid ministeeriumi loal sooritada riigeksamid ülikoolide ja meditsiinasutuste juures.⁷⁶

1.2.3. Esimesed naised Tartu ülikoolis

20. sajandi alguseks oli Ameerika Ühendriikides, Euroopas ja Venemaalgi võimaldatud naistele pääs kõrghariduse juurde. Ameerika Ühendriikides toimusid esimesed naiste ülikooli immatrikuleerimised 1850. aastatel, kuigi USA mainekamad – Harvardi ja Columbia ülikool – hoidusid naisüliõpilaste immatrikuleerimisest veel 20. sajandi algulgi. Zürichi ülikool lubas naisi immatrikulatsioonile alates 1865. aastast. Prantslannad said õiguse astuda kodumaa riigiülikoolidesse 1870. aastatel. Londoni ülikool lubas 1878. aastal esimestel naistel ülikooli lõpetada. 1892. aastast alates võeti naisi kõikidesse Šotimaa ülikoolidesse. Saksamaal oli kõige edumeelsemaks liidumaaks Badeni suurhertsogiriik, kus 1900. aastal anti naistele ametlikult õigus immatrikuleeruda.⁷⁷

Kõige jäigemalt hoidis naisi ülikoolidest eemal Saksamaa ja ka Tartu ülikoolis valitsev mentaliteet sarnanes suurel määral saksa omaga.⁷⁸ Tsaaririigi institutsioonina jäi Tartu ülikool kindlalt meessoos kantsiks. Nii üliõpilased kui ka professorid hoidsid visalt kinni saksapärasest traditsioonidest. Kui enamuses Euroopa riikides oli naiste akadeemilise hariduse küsimus ühes või teises vormis lahenenud juba 19. sajandi teisel poolel, siis Vene impeeriumis (välja arvatud Soome) puudus naistel veel 1905. a. sügiseks seaduslikul alusel võimalus õppida riiklikes ülikoolides.⁷⁹ Nimelt keelas Aleksander II 1876. aastal sõnaselgelt naistel juristina töötamise ja naistel, kes olid omandanud õigushariduse mõnes teises riigis, ei lubatud Venemaal ka praktikale asuda.⁸⁰

Siiski juba 1903. aasta 23. septembril oli professor Mihhail Rostovtsev esitanud Tartu ülikooli akadeemilise elu parema korraldamise projekti. Selle projekti märkuste osas toonitas professor Rostovtsev, et ülikooli võivad astuda kõik isikud, kel on vastav keskharidus, sõltumata soost, rahvusest ja usutunnistusest. Siin lähtus M. Rostovtsev 1884. aastal

⁷⁶ K. Siilivask (koost), lk 288-289.

⁷⁷ S. Kivimäe, S. Tamul. Euroopa ülikoolid ja naised, lk 45-68.

⁷⁸ S. Kivimäe, S. Tamul. Euroopa ülikoolid ja naised, lk 67.

⁷⁹ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 100.

⁸⁰ J. C. Albisetti. Portia ante Portas: Women and the legal profession in Europe, ca. 1870-1925. – Journal of Social History 2000. 33 (4), lk 835.

kehtestatud ülikooliseadusest⁸¹, kus ei rõhutatud, et üliõpilasteks võivad olla vaid meessoost isikud. Tartu ülikooli reformikavade arutelul 1905. aasta septembriski jäi professor Rostovtsev oma seisukohtadele kindlaks, märkides, et ülikoolide uksed tuleb naistele avada.⁸²

Riigi ametlikus ülikoolipoliitikas tõusis küsimus päevakorradele 27. augustil 1905 seoses ülikooli põhikirja uuenduskavadega. Tartu ülikooli nõukogu sätestas 1905. aasta septembris muu hulgas, et tuginevalt kehtivale Tartu ülikooli põhikirjale (1865) ja teistele õigusaktidele tuleks naissoost isikuid võtta vabakuulajatena ülikooli kõigisse teaduskondadesse. Sama aasta sügisel võeti vabakuulajateks esimesed viis neidu. Tegemist oli rohkem sümboolse aktiga, kuna faktiliselt oli ülikool revolutsioonisündmuste tõttu suletud ja neid vabakuulajaid hilisemates vabakuulajate nimekirjades ei kohta.⁸³

Naiste lubamine ülikooli oli seotud asjaoluga, et 1905. aasta 6. septembril valiti Tartu ülikooli rektoriks liberaalsete vaadetega professor Jevgeni Passek. Tema loal võeti sügisel ülikooli vastu esimesed naisvabakuulajad.⁸⁴ Jevgeni Vjatšeslavovitš Passek (1860–1912) sai 1890. aastal Moskva ülikoolis eradotsendiks Rooma õiguse alal ja toodi 1891. aastal üle Tartu ülikooli Rooma õiguse kateedrisse. 1893. aastal kaitses ta magistriväitekirja ja valiti pärast seda erakorraliseks, 1901. aastal aga korraliseks professori kohusetäitjaks. Passeki teadusliku töö huvialaks oli Rooma eraõigus. Ta töötas mitmel korral Saksamaa, Prantsusmaa ja Itaalia arhiivides, kogudes materjale doktoriväitekirja jaoks, kuid töö jäi lõpetamata.⁸⁵

1906. aastal vabakuulajana arstiteaduskonda astunud Jevgenia Šestakova kirjutab oma mälestustes, et professor J. Passek etendas nii suurt osa naistele hariduse andmisel Venemaal ja maksis selle eest nii kallist hinda.⁸⁶ J. V. Passek kasutas julge ja energilise mehena osavalt ära ülikoolidele antud kärbitud autonoomia sätteid, mis inkrimineeriti talle hiljem raske ametialase kuriteona.⁸⁷ 1908. aasta septembris valiti ta nõukogus suure häälteenamusega (39 poolt, 11 vastu) uuesti rektoriks järgnevas kolmeks aastaks. Selles väljendus liberaalse professorkonna hukkamõist rektori tagakiusamise ja ministeeriumi tegevuse vastu. Ent haridusminister nõukogu otsuseid ei kinnitanud. 1909. aastal alustati juurdlust, mis lõppes endise rektori Senati kohtu alla andmisega. Pidevatest süüdistustest väsinud J. V. Passek

⁸¹ Общий Устав Императорскихъ Российскихъ Университетовъ. Полное собрание законов Российской империи. 2405. 15.08.1884.

⁸² S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 100.

⁸³ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 100.

⁸⁴ A. Mäesalu jt. Eesti ajalugu. Kronoloogia. Tallinn: Tänapäev 2015, lk 194.

⁸⁵ K. Siilivask (koost), lk 331.

⁸⁶ J. Šestakova. Vabakuulaja mälestused, lk 151.

⁸⁷ K. Siilivask (koost), lk 261.

haigestus ja taotles ülikooli teenistusest vabastamist. Talle tuldi vastu ja lasti 1911. aastal erru. J. V. Passek suri 1912. aastal Moskvast.⁸⁸

Naisvabakuulajate küsimus oli arutusel ka 1906. a. jaanuaris Peterburis uut ülikoolide põhikirja väljatöötava komisjoni koosolekul. Komisjoni koosolekul esitas Peterburi ülikooli rektor küsimuse Tartu rektorile, kuidas viimane põhjendaks sellist isemeelset sammu. J. Passek, hariduselt jurist, põhjendas naisvabakuulajate küsimust tuginedes üliõpilaste ja vabakuulajate kohta kehtivatele eeskirjadele, kus ei olnud märgitud, et vabakuulajateks võib võtta ainult meessoost isikuid. Üliõpilaste vastuvõtu eeskirjades oli märgitud, et ülikooli võetakse nõutud tingimustel vastu isikuid, kusjuures sugu ei olnud näidatud. Sõna *лицо* tähendab isikut ja juristi seisukohalt mõlemast soost isikuid.⁸⁹

15. oktoobri 1907. aasta seisuga õppis Tartu ülikoolis 107 välisüliõpilast ja vabakuulajat, kellest 62 olid naised. Aasta hiljem ehk 1908 oli märgitud vaid kaks välisüliõpilast, kes olid mõlemad mehed.⁹⁰ Tartu ülikooli isikukoosseisus on see küll märkimata jäänud, kuid 1908. astus vähemalt Tartu ülikooli õigusteaduskonda 3 naisvabakuulajat. 1909. aastal õppis isikukoosseisu kohaselt ülikoolis 96 välisüliõpilast ja vabakuulajat. Nendest 92 olid naised ja neli mehed. Suur enamus kuulus meditsiini, ainult kuus inimest olid õigusteaduskonnast, kellest neli olid naised ja kaks mehed. Tegemist oli siiski juba varem, aastatel 1906–1908 Tartu ülikooli õigusteaduskonda astunud naistega.

Naisüliõpilaste vastuvõtt ei kestnud aga kaua. 16. mail 1908 teatas haridusminister kindlalt, et on keelatud naissoost isikute vastuvõtt ülikoolidesse, juba õppivatel naistudengitel lubati jätkata oma semestrit.⁹¹ 1908. aastal tühistati ka nende esimeste naiste positsioonid, kes olid võetud meeskolleegide juurde advokaadi abideks.⁹² Professoritel lubati naisüliõpilastega tegeleda vabal ajal ja eraldi meesüliõpilastest – see aga omakorda pani õppejõududele peale topeltkoormuse.⁹³ Paljud naisvabakuulajad lahkusid kohe ja lõplikult.⁹⁴

⁸⁸ K. Siilivask (koost), lk 304-305.

⁸⁹ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 101.

⁹⁰ Личный состав императорского Юрьевского Университета. Юрьев, 1907-1908.

⁹¹ О разрешении лицамъ женскаго пола, бопущеннымъ въ высшiя учебныя завѣбения, въ качестве постороннихъ слушательницъ, окончания слушания курса на одинаковыхъ съ посторонними слушателями условияхъ. Полное собрание законовъ Россiйской имперiи. 51107. 29.10.1908.

⁹² J. C. Albisetti, lk 835. Olenemata pingutustest 1912. ja 1913. aastal lükati 1916. aastal taaskord tagasi ettepanek lubada naisi õigust praktiseerima. 1917. aasta juunis sätestas Ajutine Valitsus korra, mis võimaldas naistel advokaadiks saada.

⁹³ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 101.

⁹⁴ J. Šestakova. Vabakuulaja mälestused, lk 166.

Naisvabakuulajad hoidsid omavahel kokku ja pidasid koosolekuid naisvabakuulajate büroo raames. Koosolekuteks koguneti kordamööda kellegi korteris. Kokkusaamised olid võimalikult salajased, kuna selline tegevus ei olnud seadusega lubatud. Muu hulgas oli loodud vastastikuse abistamise kassa, koosolekutel lepiti kokku toetuste jaotamise põhimõtted kassa sissemaksetest. Näiteks abistas büroo naisvabakuulajaid õppemaksu tasumisel. Büroo esimeheks valiti 1908. aastal õigusteaduskonna naisvabakuulaja Berta Faivuš. Peale 1908. aastal naiste ülikoolis õppimise keelustamist oli naisvabakuulajate büroo kogu tegevus pühendatud kõigi vahendite ja võimaluste väljaselgitamisele ja ärakasutamisele, et saavutada ülikoolis riigieksamite sooritamise luba.⁹⁵

Esimese maailmasõja ajal, suurenes järsult vajadus raviarstide ja kooliõpetajate järele seoses meeste mobiliseerimisega armeesse. Pääaeu ainsaks võimaluseks vakantsete kohtade täitmiseks oli naiste ülikooli lubamine. 17. augustil 1915. aastal kinnitas tsaar määruse, mis lubas naistel asuda ülikoolidesse, algul küll üksnes meesüliõpilaste poolt täitmata kohtade arvel.⁹⁶

1.2.4. Tartu ülikoolis naiste õpingutega seotud regulatsioon

1.2.4.1. Üldine regulatsioon Tartu ülikoolis

1863. aasta Venemaa Keiserlike ülikoolide üldine põhikiri⁹⁷ sätestas muu hulgas teaduskondade isikukoosseisu; teaduskondade kateedrid, ametliku asjaajamise eeskirjad ja ülikooli organite eeskirjad.

Ülikooli võeti vastu 17-aastaseks saanud ja gümnaasiumi lõpetanud inimesi. Ülikoolil oli täiendavalt võimalus kontrollida sisseastuja teadmisi olenemata gümnaasiumi lõputunnistusest (§ 85). Lisaks oli täiendavalt võimalik sisse astuda isikutel, kes olid lõpetanud mõne muu kesk- või kõrgema õppeasutuse, tingimusel, et haridusministeerium tunnistab selle võrdseks gümnaasiumiharidusega. Siiski pidid nad tegema lisaeksamid nendes ainetes, mis olid muidu gümnaasiumis kohustuslikud, kuid mida ei õpetatud nende lõpetatud koolis (§ 86). Üliõpilaste vastuvõtt pidi toimuma kord aastas enne akadeemilise aasta algust (§ 87) ja iga ülikooli nõukogu koostatud ja halduri kinnitatud tingimustel lubati peale üliõpilaste loenguid kuulama ka vabakuulajad (§ 90).

⁹⁵ J. Šestakova. Vabakuulaja mälestused, lk 161, 164, 167.

⁹⁶ RAKAL, f. 733, nim. 156, s.-ü. 160, l. 269. Viidatud Tartu Ülikooli ajalugu II teosest, lk 282.

⁹⁷ Общий устав и временный штат императорских Российских университетов.

Põhikirja kohaselt oli kõigis teaduskondades nominaalne õppeaeg neli akadeemilist aastat erandiga arstiteaduskonna osas, kus oli õppeaeg viis akadeemilist aastat. Akadeemilise aasta kestuseks oli periood 15. augustist kuni 1. juunini (§ 91). Ülikooli lõpetamiseks oli § 93 kohaselt kohustuslik sooritada eksamid. § 94 sätestas ülikooli lõpetamisel antavad tiitlid. Üliõpilased kes lõpetasid ülikooli kursuse eeskujuliku hindega ja esitasid diplomitöö, mille teaduskond heaks kiitis, said kandidaadi nimetuse. Need üliõpilased, kes tegid ülikooli kursuse rahuldavatele hinnetele või tegid headele hinnetele, kuid diplomitöö ei saanud heakskiitu, said üliõpilase tiitli (lõpetasid ilma teaduskraadita). Üliõpilased, kes autasustati medaliga, saavad kandidaadikraadi ka ilma diplomitööd või kandidaaditööd esitamata.

Üliõpilaste teadustööle motiveerimiseks anti neile võimalus teadustööde kirjutamiseks ja nende rahuldaval tasemel esitamisel said üliõpilased kas kuld või hõbemedali või äramärgimise (§ 96). Üliõpilaste motivatsiooni tõstmiseks võis teaduskonna esildisel ülikooli nõukogu määrata ülikooli summadest ühekordseid toetusi ja stipendiume. Halva käitumise või halbade õpitulemuste puhul stipendiumide andmine katkestati (§ 97). Igal ülikoolil oli võimalus seada sisse kontroll õppimise üle sellisel moel, nagu ülikooli nõukogu õigeks peab (§ 98).

Üliõpilased ja vabakuulajad olid kohustatud alluma ülikooli juhtkonnale ja järgima ülikooli ja tema allasutuste ruumides selleks määratud sisekorra eeskirju. Iga ülikool pidi esitama haldurile kinnitamiseks need sisekorra eeskirjad, kus olid märgitud keelatud tegevused ja nende eest ette nähtud karistused (§ 100). Kui üliõpilane rikkus ülikooli sisekorra eeskirju sellises ulatuses, et selle eest määrati kriminaalkaristus, heitis ülikooli kohus ta ülikoolist välja (§ 102). Väljaspool ülikooli ruume juhendusid üliõpilased politsei poolt määratud korrast (§ 103). Kui üliõpilane peeti väljaspool ülikooli kinni tegude eest, mida karistatakse kriminaalkorras, siis politsei pidi viivitamatult teatama sellest ülikooli juhtkonda. Kohtupidamise juurde saadeti ülikoolist ülikooli esindaja (§ 104).

Igalt üliõpilaselt võeti loengute kuulamise eest tasu: pealinna ülikoolides 50 ja teistes ülikoolides 40 rubla aastas. Kõrvalised isikud, keda oli lubatud loengutele, kandsid üle professori või õppejõu kasuks nõukogu poolt kindlaks määratud tasu (§ 105). Loengute kuulamise eest tasuti enne poolaasta algust. Kes ei olnud tasu maksnud ära kahe kuu jooksul poolaasta algusest, vabastati ülikoolist kuid nad võisid uuesti ülikooli sisse saada, kui nad kõigi poolaastate eest raha ära maksid. Õpilased, kes tulid üle teistest ülikoolidest, vabastati

selle semestri maksust, mille nad olid eelmises ülikoolis ära maksnud (§ 106). Puudust kannatavate üliõpilaste elu kergendamiseks võis ülikool lubada tasu maksmise edasi lükkamist, vähendada tasu poole võrra või vabastada üldse tasu maksmisest. Vabastus kehtis ühe aasta ja ülikoolil oli õigus tasu maksmise kohustus taastada. Vabastus anti tõendite alusel, mis pidid näitama üliõpilase keerulist rahalist seisut. Rahuldava õppeedukuse ning uute sisseastujate puhul arvestati gümnaasiumi lõputunnistuse hindeid (§ 107).

1903. aasta Tartu ülikooli eeskirjad üliõpilastele ja vabakuulajatele⁹⁸ sätestasid tingimused üliõpilaste ja vabakuulajate ülikooli vastuvõtmiseks, üliõpilaste ja vabakuulajate kohustused, üliõpilaste ja vabakuulajate õppemaksu eeskirjad, raamatukogu kasutamise eeskirjad, üliõpilaste esitatud teoste preemia määramise eeskirjad, üliõpilastele antavad abirahad ja stipendiumid, ülikoolist lahkumise ja õppepuhkuse eeskirjad ja üliõpilastele karistuse määramise eeskirjad.

Eeskirjade § 13 sätestas, et vabakuulajaid võis vastu võtta vastavalt auditooriumi mahutavusele. § 14 kohaselt võisid vabakuulajaks olla: riigiteenistuses olevad isikud, kelle usaldatavust kinnitab nende juhtkond; teatud ühiskondlikku staatust või tegevust omavad, täieliku keskharidusega ja politsei tõendiga usaldatavuse kohta; kõrgkoolide lõpetajad kellel on teaduslik kraad; gümnaasiumiharidusega noored, kes mingil põhjusel ei saanud astuda üliõpilaseks. Isikud, kes olid teatud semestrid lõpetanud mõnes teises Vene ülikoolis ja olid selles ülikoolis eeskujuliku käitumisega, võeti vastu vabakuulajaks ilma nõudeta töötada riigiteenistuses. Neil lubati kasutada kõiki teaduslikke abiasutusi ja nad said igakülgset abi võrdselt üliõpilastega. § 2 kohaselt ei tohtinud üliõpilaste seas juute olla rohkem kui 5% igaaastasest vastuvõtust. Sama reegli sätestas § 15 vabakuulajate osas.

Kuigi uuritava perioodi naisvabakuulajate toimikute kohaselt esitati avaldused vabakuulajana jätkamise osas tavaliselt korra aastas, siis § 19 kohaselt anti loengute kuulamise luba ainult üheks semestriks korraga avalduse alusel. Seda sai uuendada järgmiseks poolaastaks, kui oli tasutud õppemaks ja ülikooli poolt ei olnud takistust. § 20 kohaselt polnud ette nähtud õppemaksust vabastamist.

Kolmas peatükk sätestas õppemaksu eeskirjad nii üliõpilastele kui ka vabakuulajatele. § 27 kohaselt pidid üliõpilased ja vabakuulajad igal semestril tasuma ülikoolile õppemaksu 25

⁹⁸ Правила для студентов и посторонних слушателей императорского Юрьевского университета.

rubla. § 28 kohaselt pidi peale ülikooli õppemaksu iga üliõpilane ja vabakuulaja tasuma õppejõudude heaks nende loengute kuulamise eest eritasu 1 rubla ühe nädalatunni eest poolaastas. Õpetajate õppemaks poolaastas ei tohtinud kokku ületada 20 rubla. Tasu mittekohustuslike või eraloengute eest kõigis teaduskondades ei tohtinud ületada 1 rubla semestris. Nii üliõpilased kui ka vabakuulajad pidid nii õppemaksu kui ka õppejõududele määratud tasu maksma enne loengute algust ülikooli laekurile, kes kandis allkirja rahasaamise kohta üliõpilase loenguraamatusse (§ 30). Uuritaval perioodil on naisvabakuulajad maksnud semestrite eest väga erinevaid summasid. Berta Faivuš tasus esimesel semestril nelja loengu kuulamise tasuna 17 rubla, kuid näiteks kolmandal semestril kaheksa loengu eest 22 rubla.⁹⁹

Viivitused olid lubatud vaid mõjuvatel põhjustel ja sel juhul pidi õppemaks olema tasutud mitte hiljem kui kuue nädala jooksul pärast loengute algust (§ 32). Juute ega vabakuulajaid õppemaksust ei vabastatud (§ 35 ja § 41). Siiski võisid majanduslikult vähekindlustatud üliõpilased saada stipendiumi ja abiraha laitmatu käitumise ja edukate õpitulemuste puhul või olla vabastatud maksust loengute kuulamise eest ning see kehtis ka vabakuulajatele (§ 65). § 44 kohaselt olid vabakuulajatele avalduste esitamise ja tasu tasumise ajad samad, mis üliõpilastel. Erandeid võis teha ainult eriti mõjuvatel põhjustel.

§ 42 kohaselt sai ülikooli astumisel iga üliõpilane matrikli ja loenguraamatu ning loengulehe, millele ta kirjutas soovitud loengud antud semestril. Järgmistel semestritel sai ta üliõpilaste kantseleist ainult loengulehe. Vabakuulajad said loengute lehe ja ainult erisoovil loenguraamatu. § 46 kohaselt märgiti vabakuulajatele maksude tasumine loengulehele. Vaatluse all olnud naisvabakuulajatel olid loengud märgitud raamatusse.

Neljas peatükk sätestas üliõpilaste kohustused nende ülikoolis viibimise ajal. Ülikooli astumisel sai iga üliõpilane kantseleist üliõpilaspileti, mida ta pidi alati endaga kaasas kandma ja esitama ametnike ja politsei nõudmisel vastuvaidlemata. Kaardi kaotamisest pidi viivitamatul teatama politseile ja üliõpilaste inspektorile. Politsei esildise alusel sai üliõpilane kantseleist kaardi duplikaadi (§ 47). Ka vaatluse all olevatel naisvabakuulajatel oli üliõpilaspilet, mille kaasas kandmine igal ajahetkel oli kohustuslik.

Nagu eelnevalt välja toodud, siis keelatud oli peaaegu igasugune organiseerumine. Keelatud oli kollektiivsete palvekirjade esitamine, saadikute saatmine ilma inspektsiooni loata,

⁹⁹ EAA.402.1.27059, lk 15, 17.

kuulutuste väljapanek, koosolekute korraldamine, avalike kõnede pidamine, rahalised korjandused ja igasugune reeglitevastane korporatiivne tegevus (§ 56). Keelatud oli ka osavõtt ükskõik millistest salajastest ühingutest ja ringidest, isegi kui neil polnud kuritegelikke eesmärke. Nii kogu ülikooli üliõpilaste kui ka üksikute teaduskondade üliõpilaste koosolekud olid keelatud (§ 57). Lubatud olid vaid teaduslikud ja kirjanduslikud ringid professorite ja õppejõudude juhendamisel (§ 61).

Eeskirjade järgi toimusid vaheajad õppetööst 10. juulist 10. augustini ja talvel 20. detsembrist 12. jaanuarini (§ 102). Üliõpilastele, kes olid sooritanud kõik eksamid ja täitnud kõik ettenähtud kohustused raamatukogu ja teiste asutuste ees, väljastati diplom akadeemilise- või teaduskraadi omandamise kohta. Ka vaatluse all olnud naisvabakuulajatele väljastati täieliku kursuse kuulamise, praktiliste tööde tegemise ja eksamite sooritamise eest diplom.

1.2.4.2. Naisvabakuulajatele seatud tingimused

Selleks, et tekiks võimalus õppida ülikoolis, oli vaja aga eeldusena korralikku ettevalmistust gümnaasiumis. Rahvahariduse ministeeriumi 18. märtsi 1915. korraldusega nõuti naisüliõpilaskandidaatidelt ülikooli astumiseks täiendavaid eksameid. Et enamus neist oli lõpetanud seitsmeklassilise nais- (tütarlaste-) gümnaasiumi, tuli neil sooritada meesgümnaasiumide juures täiendavad aineeksamid vene keeles, matemaatikas, füüsikas ja ladina keeles. Kui neil puudus aga lõputunnistusel moodsa keele (inglise, saksa, prantsuse) hinne, tuli sooritada nn. *a livre ouvert* (ajalooline jutustus). Matemaatika ja vene keele täienduseksameist olid vabastatud 8. ehk täiendusklassi lõpetanud naisgümnaasistid. Eraldi seaduse alla kuulusid Varssavi õpperingkonna poolakeelsete erakeskõppeasutuste lõpetanud. Neilt nõuti lisaks aineeksamitele veel vene keele ja kirjanduse, ajaloo ning geograafia eksamit, tõestamaks lojaalsust Vene riigile. Vene alamatena tuli seda teha ka Euroopa ülikoolides õppinutel.¹⁰⁰

Ülikooli vabakuulajaks astumisel pidi esitama selle jaoks vastava palve ning koos palvega ka teatud dokumendid. Kohustuslikud dokumendid olid järgmised: seitsmenda klassi koolilõputunnistus, täiendavate eksamite tunnistus, sünnitunnistus, seisuse tunnistus, poliitilise lojaalsuse ja kõlbluse tunnistus ning notariaalselt kinnitatud fotod.¹⁰¹ Lisaks küsiti iga kooli- ja sünnitunnistuse osas kinnitust ka vastava kooli direktorilt või kirikult, kes pidi

¹⁰⁰ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 115

¹⁰¹ Nt Binder Ester. EAA.402.1.2404, lk 16.

ülikoolile teada andma, et isik ikka lõpetas vastava kooli ning esitatud andmed vastavad tõele. Rahvaharidusministri ettekirjutuse kohaselt pidi vabakuulamise jätkamiseks uuendama taotlust igal aastal. Nii tegid ka kõik uuritavad vabakuulajad – igal aastal esitati uus palve, millega taotleti õpingute jätkamise võimalust. Küll ei sisaldunud üheski toimikus juba vastu võetud vabakuulajale jätkamise osas keelduvat seisukohta, seega võis tegemist olla pigem formaalsusega. Juba vastu võetuna oli vabakuulajal kohustus igal ajal kaasas kanda üliõpilaspiletit, et seda vajadusel esitada politseile ja ametnikele. Üliõpilaspilet tõendas ka ajutise elamisloa olemasolu.

1. augusti 1907. aasta haridusministri ringkirjaga “Naisvabakuulajate kohta” keelati naisi lubada lõpueksamitele ega anda neile diplomit.¹⁰² 16. mail 1908 teatas haridusminister kindlalt, et on keelatud naissoost isikute vastuvõtt ülikoolidesse.¹⁰³ 29. oktoobril 1908 ilmunud Nikolai II keiserlik tahteavaldus kinnitas seniste naisvabakuulajate õiguse viia oma õpingud lõpuni. Imperaator leidis, et naissoost vabakuulajad on võrreldes teiste vabakuulajatega pandud sellistesse tingimustesse, mis raskendavad neil kursust läbida. Imperaator otsustas lubada naissoost vabakuulajatel loengute kuulamine võrdsetel alustel teiste vabakuulajatega.¹⁰⁴ Tartus võeti tahteavaldused teatavaks, naisvabakuulajad õppisid usinalt edasi ja 1909. aastal tuli uusi õppijaid juurde.¹⁰⁵

Kui naisvabakuulajad olid teaduskonnas läbi teinud täieliku kursuse ja saanud selle kohta dekaani ja teaduskonna sekretäri allkirjadega tõendi (mis võrdus üliõpilase lõputunnistusega), said nad õiguse sooritada eksamid. Need tuli õiendada kõigis vastavas teaduskonnas või osakonnas ettenähtud aineis. Sooritatavad ained lubati jagada kahte gruppi ja õiendada eri aegadel, kusjuures vaheaeg ei tohtinud ületada kahte aastat. Esimesse gruppi kuulusid ained, milles üliõpilased sooritasid eksamid poolaastate arvestamiseks, teise gruppi aga ained, milles üliõpilased tegid lõpueksamid eksamikomisjoni ees. Vabakuulaja, kes soovis õiendada esimese astme eksameid, kirjutas komisjoni esimehe nimele avalduse, näidates ka kuulatud teaduskonna või osakonna. Avaldusele lisati 20 rubla ja kõik vajalikud dokumendid. Kui sooritati kõik esimesse astmesse kuuluvad eksamid, saadi komisjoni esimehelt selle kohta tõend, milles olid loetletud kõik ained koos nende jagamisega kahte astmesse ning õiendatud

¹⁰² K. Siilivask (koost), lk 303.

¹⁰³ Rahvahariduse ministeeriumi 1908. Aasta 16. mai korraldus nr 12179: Об условиях приема в студенты и вольнослушатели университетов и других высших учебных заведений.

¹⁰⁴ О разрешении лицамъ женскаго пола, бопущеннымъ въ высшiя учебныя завебения, въ качестве постороннихъ слушательницъ, окончанiя слушанiя курса на обинаковыхъ съ посторонними слушателями условияхъ. Полное собрание законовъ Россiйской имперiи. 51107. 29.10.1908.

¹⁰⁵ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 103.

eksamite hinded. Ka teise astmesse kuuluvate eksamite sooritamiseks esitati komisjoni esimehele avaldus, tõend esimeses ainegrupis sooritatud eksamite kohta ning tasuti 20 rubla. Kui esimese ja teise astmesse kuuluvad aineksamid olid sooritatud, väljastati vabakuulajale vastav diplom.¹⁰⁶

¹⁰⁶ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 105-107.

2. Naisvabakuulajad Tartu ülikooli õigusteaduskonnas 1906.–1918. aastatel

2.1. Aastail 1906–1908 õpinguid alustanud naised

Kõige rohkem astus Tartu ülikooli õigusteaduskonda sisse naisüliõpilasi 1906. aastal. Sisseastunute hulka kuulusid: Etta Volberg, Mina Trabun, Feiga Volberg, Šeina Galperin, Liina Ibrus, Olga Rabinovitš, Berta Faivuš, Ida Ertel, Tatjana Mazzuhhina, Malka Trainina, Šeina Lipsitš ja Antonina Felitsina.

Etta Volberg

Etta Volbergi toimikus on vaid tema õpinguraamat, mille kohaselt õppis ta vabakuulajana Tartu ülikooli õigusteaduskonnas 1906. aasta teisel poolaastal ja 1907. aasta esimesel poolaastal ehk kokku kaks semestrit.¹⁰⁷

Mina Trabun

Mina Trabun sündis 21. juunil 1885. aastal Vilniuses.¹⁰⁸ Tema isa Šmuel ja nende perekond oli juudiusku ja seisuselt kodanlased. 5. juunil 1903. aastal sai M. Trabun seitsmenda klassi tunnistuse Tartus asuvast Puškini-nimelisest tütarlaste gümnaasiumist. Keskmise hinne oli tal 4,5 ja käitumine eeskujulik.¹⁰⁹ 1904. aastal sai ta samast koolist 8. klassi pedagoogilise klassi tunnistuse, erialaks oli vene keel, kuid ta õppis seal lisaks ka üldpedagoogikat ja matemaatikat. Selle tunnistusega anti talle õigus töötada kodukooliõpetajana.¹¹⁰

Õigusteaduskonda võeti Mina Trabun vastu 1906. aasta augustis ning ta kuulus loenguid kaks semestrit.¹¹¹ Tartu Ülikoolis oldud aja ja õpingute kohta rohkem informatsiooni ei ole, küll on toimikus kiri 1912. aastast, kus M. Trabun palub oma dokumendid saata Moskvasse. Sellest võib järeldada, et peale põgusaid õpinguid Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas, viis tema tee edasi Moskvasse.¹¹²

Feiga Volberg

Feiga Volberg sündis 22. augustil 1886. aastal Leedus, Koveni kubermangus, Šavli (nüüd Šiauliai Leedus) linnas. Tema isa Jakob oli kodanlane.¹¹³ 7. juunil 1903. aastal lõpetas ta

¹⁰⁷ Volberg Etta. EAA.402.1.5235.

¹⁰⁸ EAA.402.1.7550, lk 1.

¹⁰⁹ EAA.402.1.7550, lk 4.

¹¹⁰ EAA.402.1.7550, lk 8.

¹¹¹ EAA.402.1.7550, lk 9.

¹¹² EAA.402.1.7550, lk 11.

¹¹³ EAA.402.1.5233, lk 16.

seitsmenda klassi kuldmedaliga. Käitumine oli eeskujulik ja keskmine hinne $4\frac{5}{6}$. 10. juunil 1905 sai F. Volberg tunnistuse, et on näidanud rahuldavaid tulemusi ladina keeles Šavli meestegümnaasiumis.¹¹⁴

1906. aasta teisel poolaastal astus Feiga Volberg vabakuulajaks Tartu Ülikooli õigusteaduskonda. Õigusteaduskonnas õppis ta katkestamata kuni 1912. aasta 16. aprillini. Toimikus on ka kantselei kiri eksamikomisjoni esimehele, mille kohaselt on ta saanud ülikooli lõputunnistuse. Ülikooliõpingute ajal ei täheldatud tema käitumises midagi taunitavat ja puudusid distsiplinaarkaristused.¹¹⁵ Edasi läks arvatavasti elama Venemaale, nimelt palub ta 1915. aastal korduvalt saata talle tema originaaldokumendid koos õpinguraamatuga, kuna tal on neid väga vaja. Dokumendid palub ta saata Peterburi.¹¹⁶

Šeina Galperin

Šeina Galperin sündis Valgevenes, Mogiljovi kubermangus 10. novembril 1887. aastal. Ta oli Monastõrskis elava II gildi kaupmehe juudiusku tütar.¹¹⁷ Seitsmenda klassi lõpetas ta 7. juunil 1904. aastal Dvinski (nüüd Daugavpils Lätis) Tütarlaste Gümnaasiumis. Seal käitus ta eeskujulikult, keskmine hinne oli 4,5 ja talle omistati kodukooliõpetaja kutse ainetes, milles näitas häid teadmisi.¹¹⁸ Ta esitas esimest korda palve kanda end Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks 1906. aasta 25. juunil.¹¹⁹ Kuigi ta soovis 1906. aastal üle minna füüsika-matemaatika teaduskonda¹²⁰, jätkas ta 1906. aasta teisel poolaastal õigusteaduskonna vabakuulajana. Pausideta õppis ta järjest kuni 1910. aasta teise poolaastani, kokku kaheksa semestrit. 1911. aasta esimesest poolaastast kuni 1913. aastani tekkis õppimisse paus perekondlikel põhjustel. 25. jaanuaril 1913. aastal esitas uue taotluse, mille kohaselt soovis jätkata vabakuulajana üheksandal semestril.¹²¹ Järgnevalt kuulas ta loenguid veel kolm semestrit kuni 1914. aasta esimese poolaastani. 9. aprillil 1914 anti talle tunnistus, mille kohaselt kuulas ta ära ained: kaubandusõigus, Rooma õiguse ajalugu, Rooma õiguse dogmad, riigiõigus, kirikuõigus, politseiõigus, poliitökonoomia, statistika, kriminaalõigus, kohtupidamine, finantsõigus, rahvusvaheline õigus, õiguse entsüklopeedia, õiguse filosoofia ajalugu, tsiviilõigus, tsiviilprotsess, Vene õiguse ajalugu. Lisaks võttis ta osa praktilistest

¹¹⁴ EAA.402.1.5233, lk 17.

¹¹⁵ EAA.402.1.5233, lk 36.

¹¹⁶ EAA.402.1.5233, lk 40.

¹¹⁷ EAA.402.1.5724, lk 4.

¹¹⁸ EAA.402.1.5724, lk 2.

¹¹⁹ EAA.402.1.5724, lk 1.

¹²⁰ EAA.402.1.5724, lk 21.

¹²¹ EAA.402.1.5724, lk 36.

töödest ning veetis õppetööl 11 semestrit.¹²² Täieliku kursuse läbimisega vabastati ta vabakuulajate seast. Edasise elukäigu kohta toimikust informatsiooni ei leidu.

Liina Ibrus

Liina Ibruse toimikus on vaid tema õpinguraamat, mille kohaselt on ta võtnud Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas aineid 1906. aasta esimesel poolaastal ja 1909. aasta esimesel poolaastal.¹²³

Olga Rabinovitš

Olga Rabinovitš sündis 3. juunil 1887. aastal. Tema isa Naatan ja nende perekond olid Riias pärit kodanlased.¹²⁴ Tartu Ülikooli õigusteaduskonda astus ta 1906. aasta 20. septembril. Nagu paljud teisedki 1906. aastal vabakuulajaks astunud naised, õppis ta Tartu ülikoolis kaks semestrit 1906. aasta teise poolaasta ja 1907. aasta eismese poolaasta.¹²⁵

Berta Faivuš

Berta Faivuš sündis 2. juunil 1888. aastal Leedus, Koveni kubermangus, Šavli linnas (praegu Šiauliai Leedus), tema isa oli Aron Faivuš, juudist teise gildi kaupmees.¹²⁶ Seitsmenda klassi lõpetas ta Šavli Tütarlaste Gümnaasiumis 2. juunil 1904. aastal. Õppeedukus oli tal keskmisest madalam, keskmiseks hindeks kujunes $3\frac{2}{3}$.¹²⁷ 1904. aastast kuni 1905. aastani õppis ta meestegümnaasiumis. Seal sooritas ta ladina keele eksami ja selle tunnistuse alusel võinuks ta võtta apteekriõpilaseks.¹²⁸ 13. septembril 1906. aastal saatis B. Faivuš Tartu Ülikooli kirja, milles palus end ülikooli vastu võtta ja lisas, et see on eluliselt tähtis. 1906. aasta teisel poolaastal asus ta Tartu Ülikooli õigusteaduskonda vabakuulajaks. Ta kuulas loenguid 12 semestrit, kuni 1912. aastani.¹²⁹ 1911. aastal tegi ta täiendavad eksamid meestegümnaasiumis vene, saksa ja ladina keeles.¹³⁰ 22. märts 1912. aastal lubati ta eksamitele, kuna kuulas ära kõik loengud ja tegi ära kõik praktilised tööd.¹³¹ 1913. aastal on talle antud diplom, mis kinnitab, et ta on õigusteaduskonnas oli kuulunud ära kõik loengud,

¹²² EAA.402.1.5724, lk 50.

¹²³ EAA.402.1.10395, lk 3-4.

¹²⁴ EAA.402.1.21860, lk 6.

¹²⁵ EAA.402.1.21860, lk 2-4.

¹²⁶ EAA.401.1.27059, lk 7.

¹²⁷ EAA.401.1.27059, lk 2.

¹²⁸ EAA.401.1.27059, lk 5.

¹²⁹ EAA.401.1.27059, lk 14 jj.

¹³⁰ EAA.401.1.27059, lk 49.

¹³¹ EAA.401.1.27059, lk 53.

teinud praktilised tööd ja eksamid, st on lõpetanud õigusteaduskonna.¹³² Teda kirjeldatakse J. Šestakova mälestustes järgmiselt: „*Berta Faivuš Šavlist on üks väga vähestest õigusteaduskonna vabakuulajatest. Tema välimus ei ole silmatorkav, kui mitte arvesse võtta tema noorust, väga head jumet ja toredat musta patsi. Ta ei tee endale soengut ja armastab põimida juustesse värvilisi linte. Olenemata sellest, et ta nii noor on (minust umbes kolm aastat noorem), näib see tüdruk mulle olevat kõige silmapaistvam kõigest naisvabakuulajatest oma mõistuse ja arengutaseme poolest, ta on väga sõnaosav. Ta tegi õigesti, et valis õigusteaduskonna.*“¹³³ Hiljem sai temast jurist Peterburis.¹³⁴

Ida Ertel

Ida Ertel sündis 2. juulil 1887. aastal Soomes. Tema isa oli majaperemees Johan Ertel. Keskkoolis käis Ida Tartu Puškini-nimelises gümnaasiumis, õppis seal lisaks inglise ja saksa keelt. Ta õppis headele hinnetele, keskmiseks hindeks sai 4,5.¹³⁵ Ta esitas avalduse Tartu ülikooli õigusteaduskonda vabakuulajaks astumiseks 1906. aasta aprillis.¹³⁶ Loenguraamatu järgi alustas Ida Ertel õppimist 1906. aasta 12. septembril. Ta õppis järjest 1906. aasta teisest poolaastast kuni 1907. aasta teise poolaastani, kuid siis tegi õppimises pausi. Õigusõpinguid jätkas ta uuesti 1910. aasta esimesel poolaastal. Nüüd õppis ta järjest kuni kursuse lõpetamiseni, st 1913. aasta esimese poolaastani ja kokku 10 semestrit. 30. märtsil 1913. aastal arvati Ida Ertel vabakuulajate seast välja, kuna oli lõpetanud õigusteaduse terve kursuse.¹³⁷ Ida Ertel asus hiljem, 1915. aastal, Peterburis tööle advokaadina.¹³⁸

Tatjana Mazzuhhina

Tatjana Mazzuhhina toimikus on vaid tema õpinguraamat, mille kohaselt õppis ta Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas vabakuulajana vaid 1906. aasta teisel poolaastal ja 1907. aasta esimesel poolaastal, kokku kaks semestrit.

Malka Trainina

Malka Trainina sündis 14. jaanuaril 1884. aastal Venemaal. Tema perekond oli pärit Tšernigovi kubermangust ja ta oli elas Riias. Ta isa Šlim oli kodanlane ning nad olid juudid. Keskkooli lõpetas ta Novgorodseverski naistegümnaasiumis, kust ta sai algkooliõpetaja tiitli.

¹³² EAA.401.1.27059, lk 57.

¹³³ J. Šestakova. Vabakuulaja mälestused, lk 158.

¹³⁴ S. Issakov, H. Palamets (koost). Mälestusi Tartu ülikoolist, lk 151.

¹³⁵ EAA.402.1.30820, lk 2-4.

¹³⁶ EAA.402.1.30820, lk 1.

¹³⁷ EAA.402.1.30820, lk 34.

¹³⁸ S. Kivimäe. S. Tamul. Kõrgemast naisharidusest Venemaal, lk 89.

Tema keskmine hinne oli $4\frac{2}{6}$.¹³⁹ 19. septembril 1906. aastal võeti ta vastu Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks. Õppides ja loenguid kuulates veetis ta järjest kuni 1912. aasta esimese poolaastani, st 12 semestrit.¹⁴⁰ 13. oktoobril 1911. aastal tegi ta lisaks meestegümnaasiumis eksamid vene, saksa ja ladina keeles.¹⁴¹ 3. aprillil 1912. aastal arvati ta vabakuulajate seast välja kuna on teinud meestegümnaasiumi eksamid ja kuulunud ära kõik õigusteaduskonna ained ning sooritanud praktilised tööd.¹⁴²

Šeina Lipsitš

Šeina Lipsitš sündis 11. aprillil 1887. aastal Leedus, Koveni kubermangus, Šavli linnas. Ta lõpetas keskkooli 5. juunil 1904. aastal Šavli naistegümnaasiumis. Tema õppeedukus oli keskpärane, käitumine hea – keskmiseks hindeks kujunes 3,5.¹⁴³ Peale seda asus ta Tartu meestegümnaasiumisse õppima saksa ja vene keelt. Meestegümnaasiumi eksamid sooritas ta 1905. aastal.¹⁴⁴

Ta arvati Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajate hulka 1906. aasta teisest poolaastast. Õpingud kestsid järjest kuni 1911. aasta teise poolaastani, st 11 semestrit.¹⁴⁵ 1912. aasta 2. märtsil sai ta tunnistuse õigusteaduskonna kursuse lõpetamise kohta ning ta arvati õigusteaduskonna vabakuulajate seast välja.¹⁴⁶

Antonina Felitsina

Antonina Felitsina sündis 4. aprillil 1881. aastal Venemaal vaimuliku Vassili perekonnas. Seitsmenda klassi lõpetas ta Ufa naistegümnaasiumis neljade-viitega. Sealt sai ta koduõpetaja õigused.¹⁴⁷ Ta soovis Tartu Ülikooli õigusteaduskonda vabakuulajaks tulla juba 1905. aastal ning esitas uue palve 1906. aastal.¹⁴⁸ Õpinguid alustas ta 1906. aasta teisel poolaastal ning õppis kuni 1907. aasta teise poolaastani – kolm semestrit.¹⁴⁹

1907. aastal astusid Tartu ülikooli õigusteaduskonda: Gitel Bamuner, Antonina Kessler, Minna Viksna, Olga Bogoljubova, Meri Segalova (Fuks), Solomeja Poznanskaja, Jekaterina Bogojavlenskaja, Jelena Prohvatilova, Friida Bars (Sangernebo) ja Ksenia Tõšnina.

¹³⁹ EAA.402.1.26401, lk 1-3.

¹⁴⁰ EAA.402.1.26401, lk 17.

¹⁴¹ EAA.402.1.26401, lk 46.

¹⁴² EAA.402.1.26401, lk 50.

¹⁴³ EAA.402.1.15674, lk 17.

¹⁴⁴ EAA.402.1.15674, lk 46.

¹⁴⁵ EAA.402.1.15674, lk 2 jj.

¹⁴⁶ EAA.402.1.15674, lk 47-48.

¹⁴⁷ EAA.401.1.27312, lk 2-3.

¹⁴⁸ EAA.401.1.27312, lk 1,7.

¹⁴⁹ EAA.401.1.27312, lk 10-12.

Gitel Bamuner

Gitel Bamuneri kohta on üliõpilastoimikus vaid info, et ta on 1907. aasta esimesel poolaastal sooritanud ained õiguse entsüklopeedia ja õiguse filosoofia ajalugu küllaltki rahuldavatele tulemustele.¹⁵⁰

Antonina Kessler

Antonina Kessler sündis 10. märtsil 1877. aastal Ukrainas. Vanemad olid aadlikud ja õigeusklikud, isa nimi oli Andrei.¹⁵¹ Seitsmenda klassi lõpetas ta Harkovi naistegümnaasiumis 1. juunil 1894. aastal. Ta oli viieline ning lõpetas kiituskirjaga.

A. Kessler astus Tartu Ülikooli õigusteaduskonda 10. septembril 1907. aastal. Seal õppis ta kaks semestrit – 1907. aasta I poolaasta ja 1908. aasta II poolaasta.¹⁵²

Minna Viksna

Minna Viksna sündis 15. augustil 1886. aastal Lätis. Tema isa Jakob oli talupoeg ning nad olid usult luterlased. Ta oli pärit Riia maakonnast, Liivimaa kubermangust, Kokenguzeni vallast.¹⁵³ Seitsmenda klassi lõpetas ta Riia naistegümnaasiumis 2. juunil 1905. aastal. Seal õppis ta lisaks ka saksa ja prantsuse keelt. Keskmise hinne oli $4\frac{3}{7}$.¹⁵⁴ Kaheksanda klassi õpingute osas informatsioon puudub. Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas viibis ta alates 1907. aasta esimesest poolaastast kuni 1909. aastani, kokku 4 semestrit.¹⁵⁵

Olga Bogoljubova

Olga Bogoljubova sündis 1885. aastal Venemaal. Ta oli pärit Bugultšavi külast. Tema isa Pjotr oli vaimulik.¹⁵⁶ Seitsmenda klassi lõpetas ta Ufa Patriarhaalses seminaris, kust ta sai kodukooliõpetaja kutse.¹⁵⁷ 1907. suvel esitas avalduse enda sisse kandmiseks Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks ja mainis, et soovib õigusteaduskonda astuda, kuna arstiteaduskonda vastuvõtt on piiratud, kuigi see oleks tema esimene eelistus. 1907. aastal palus end uuesti õigusteaduskonnast meditsiinikursustele üle kanda.¹⁵⁸ Ilmselt sai ta koolilt keelduva otsuse, kuna õpinguraamatust nähtub, et Olga õppis õigusteadust 1907. aasta teisel

¹⁵⁰ EAA.402.1.1346, lk 1.

¹⁵¹ EAA.402.1.12091, lk 2.

¹⁵² EAA.402.1.12091, lk 9-10.

¹⁵³ EAA.402.1.4549, lk 5.

¹⁵⁴ EAA.402.1.4549, lk 4.

¹⁵⁵ EAA.402.1.4549, lk 1.

¹⁵⁶ EAA.402.1.2782, lk 7.

¹⁵⁷ EAA.402.1.2782, lk 8.

¹⁵⁸ EAA.402.1.2782, lk 2-3.

poolaastal ja 1908. aasta esimesel poolaastal. Seega oli ta õigusteaduskonnas vabakuulajaks kaks semestrit.¹⁵⁹

Meri Segalova

Meri Segalova sündis 25. detsembril 1885. aastal Koveni kubermangus, Šavli linnas (nüüd Šiauliai), Leedus.¹⁶⁰ Ta oli teise gildi kaupmehe tütar ja juudiusku.¹⁶¹ 1903. aastal tegi kaheksanda klassi eksamid eksternina Šavli meestegümnaasumi juures.¹⁶² Enne Tartu Ülikooli oli ta Moskva Imperaatorliku ülikooli vabakuulaja ning ta oli abielus arstiga.¹⁶³ Tartu Ülikooli õigusteaduskonda astus ta sisse 1907. aastal. Seal kuulus ta kaks semestrit, kuni 1908. aasta esimese poolaastani.¹⁶⁴ 1908. aastal soovis edasi õppima minna Freiburgi ülikooli ning ta elas sel ajal juba Baden–Badenis. Freiburgis soovis edasi õppida filosoofiateaduskonnas.¹⁶⁵

Solomeja Poznanskaja

Solomeja Poznanskaja sünnikuupäeva kohta andmed puuduvad. Keskkoolis käis ta Radomi naistegümnaasiumis ja oli pärit Lublinist, Krakowi eeslinnast.¹⁶⁶ 15. jaanuaril 1907. aastal esitas avalduse Tartu Ülikooli vabakuulajate hulka kandmiseks.¹⁶⁷ Juba 18. augustil 1907. aastal palub end üle viia arstiteaduskonda.¹⁶⁸ Õpinguraamatut tema toimikus ei ole, kuid protokoll järgi on ta 1907. aasta teisel poolaastal õppinud õigusfilosoofia ajalugu. Sellest võib järeldada, et tema palvele astuda meditsiini õppima ei tulnud vastu.¹⁶⁹ 8. detsembril palus ta ülikoolilt tagasi oma dokumente, et saata need Varssavisse hambaravi kooli, et seal õpinguid jätkata.¹⁷⁰

Jekaterina Bogojavlenskaja

Jekaterina Bogojavlenskaja sündis 11. oktoobril 1884. aastal. Ta oli pärit õigeusklikust perekonnast, tema isa Joann oli ametilt kolleegiumi nõunik. Jekaterina lõpetas keskkooli

¹⁵⁹ EAA.402.1.2782, lk 13-14.

¹⁶⁰ EAA.402.1.23923, lk 5.

¹⁶¹ EAA.402.1.23923, lk 2.

¹⁶² EAA.402.1.23923, lk 3.

¹⁶³ EAA.402.1.23923, lk 1.

¹⁶⁴ EAA.402.1.23923, lk 10.

¹⁶⁵ EAA.402.1.23923, lk 8-9.

¹⁶⁶ EAA.402.1.20937, lk 1.

¹⁶⁷ EAA.402.1.20937, lk 2.

¹⁶⁸ EAA.402.1.20937, lk 4.

¹⁶⁹ EAA.402.1.20937, lk 7.

¹⁷⁰ EAA.402.1.20937, lk 8.

Simbirski Maria naistegümnaasiumis, õppeedukus oli tal hea ja ta lõpetas hõbemedaliga.¹⁷¹ Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks asus ta 1907. aasta 28. augustil. Õppides veetis ta vaid ühe semestri, 1907. aasta teise poolaasta.¹⁷²

Jelena Prohvatilova

Jelena Prohvatilova sündis 17. mail 1888. aastal. Ta oli pärit Arhangeliski maakonnast, Mihhailovka külast. Tema isa oli talupoeg Stefan ja nende perekond oli õigeusklik.¹⁷³ Keskkoolis käis ta Ust-Medveditsa naistegümnaasiumis, kus ta näitas üles head õppeedukust. Tema keskmiseks hindeks oli $4\frac{2}{3}$ ja ta lõpetas hõbemedaliga.¹⁷⁴ Enne õigusteaduskonda astumist on ta esitanud palve end vastu võtta arstiteaduskonda. Ta kirjutas, et on käinud kursustel Lesgafti koolis bioloogiaosakonnas ning soovib teha arstiteaduskonna esimese kursuse eksamid ilma loenguid kuulamata. See kiri jõudis ülikooli 1907. aasta 31. juulil.¹⁷⁵ Juba 1907. aasta 4. septembril on ta meelt muutnud ning soovib astuda vabakuulajaks õigusteaduskonda.¹⁷⁶ Loenguraamatu kohaselt õppis ta õigusteaduskonda alates 1907. aasta teisest poolaastast – vaid ühe semestri.¹⁷⁷

Friida Bars

Friida Bars sündis 3. juunil 1884. aastal Tartus.¹⁷⁸ Ta sündis luterlase Martin Sangernebo tütreks talupoja perekonnas. Gümnaasiumi lõpetas ta Tartu Puškini-nimelises Tütarlaste Gümnaasiumis, õppis neljale viitele ja ka näiteks saksa keelt.¹⁷⁹ 25. juulil 1907. aastal palus ta end võtta vastu Tartu ülikooli õigusteaduskonda.¹⁸⁰ Pole selge, millal ta ülikooli vastu võeti, kuid 1909. aasta 30. jaanuaril palus ta end uuesti õigusteaduskonna vabakuulajate sekka arvata, seega sel ajal oli ta juba vabakuulaja ja arvatavasti võeti ta 1907. aastal vastu.¹⁸¹ Sarnased taotlused esitas ta veel 1910. aasta 25. veebruaril ja 23. septembril ning 1914. aasta 26. septembril.¹⁸²

¹⁷¹ EAA.402.1.2810, lk 4-5.

¹⁷² EAA.402.1.2810, lk 9.

¹⁷³ EAA.402.1.21553, lk 3-4.

¹⁷⁴ EAA.402.1.21553, lk 5.

¹⁷⁵ EAA.402.1.21553, lk 8.

¹⁷⁶ EAA.402.1.21553, lk 9.

¹⁷⁷ EAA.402.1.21553, lk 15.

¹⁷⁸ EAA. 402.1.1461, lk 5.

¹⁷⁹ EAA.402.1.1461, lk 2.

¹⁸⁰ EAA.402.1.1461, lk 1.

¹⁸¹ EAA.402.1.1461, lk 10.

¹⁸² EAA.402.1.1461, lk 12-14.

Ksenia Tõšnina

Ksenia Tõšnina kohta on teada, et 1907. aasta 8. aprillil palus ta end vastu võtta Tartu ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks.¹⁸³ 1908. aasta 18. augustil saatis ta ülikoolile kirja, et peab ülikoolist välja astuma.¹⁸⁴ Keskkoolis ja kaheksandas täiendavas klassis käis ta Riia Tütarlaste Gümnaasiumis.¹⁸⁵

1908. aastal astusid Tartu ülikooli õigusteaduskonda: Ester Binder, Genovefa Malkovskaja, Klaudia Lutova, Anna Borovskaja.

Ester Binder

Ester Binder, Berk Binderi tütar, sündis 14. aprillil 1885. aastal. Pärit oli E. Binder Tšernigovi kubermangust, Borzni linnast. E. Binder oli juudiusuline kaupmehe tütar.¹⁸⁶ Keskkoolis oli tegemist eeskujuliku käitumisega õpilasega, keskmine hinne oli $3\frac{4}{7}$. Seitsmenda klassi lõputunnistuse sai ta Starodubi Tütarlaste Gümnaasiumist 3. juunil 1905.¹⁸⁷ 1908. aasta aprillis sooritas E. Binder Jurjevi gümnaasiumis katsed ladina keele meestegümnaasiumi täielikus ulatuses rahuldava tulemusega.¹⁸⁸ Algselt palus E. Binder 1907. aastal end vastu võtta kas õigusteaduskonda või füüsika-matemaatika teaduskonna loodusteaduste osakonda.¹⁸⁹ Sel aastal teda ülikooli vastu ei võetud, kuna kõik kohad olid täidetud.¹⁹⁰ Hiljem esitas ta palve võtta end vastu vabakuulajaks õigusteaduskonda või mõnda teise teaduskonda kus on vabu kohti.¹⁹¹ Ta arvati Tartu Ülikooli vabakuulajate sekka 3. märtsil 1908. aastal. Ester Binder kuulus ülikoolis järgmisi kursuseid: Rooma õiguse ajalugu, Rooma õiguse dogmad, riigiõigus, kirikuõigus, politseiõigus, poliitökonoomia, statistika, kriminaalõigus, kohtupidamine, finantsõigus, rahvusvaheline õigus, kodanikuõigus, kaubandusõigus, tsiviilprotsess, Vene õiguse ajalugu, õiguse entsüklopeedia. Lisaks võttis ta osa praktilistest ülesannetest. Kokku õppis ta Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 8 semestrit. 1912. aasta kevadel sooritas ta I grupi õppeainete katsed ja 1913. aasta kevadel sooritas II grupi õppeainete katsed. 1913. aasta 30. mail omistati Ester Binderile teise järgu diplom.¹⁹²

¹⁸³ EAA.402.1.26772, lk 1.

¹⁸⁴ EAA.402.1.26772, lk 7.

¹⁸⁵ EAA.402.1.26772, lk 8.

¹⁸⁶ EAA.402.1.2404, lk 22.

¹⁸⁷ EAA.402.1.2404, lk 20.

¹⁸⁸ EAA.402.1.2404, lk 18.

¹⁸⁹ EAA.402.1.2404, lk 15.

¹⁹⁰ EAA.402.1.2404, lk 17.

¹⁹¹ EAA.402.1.2404, lk 25.

¹⁹² EAA.402.1.2404, lk 36-37.

Genovefa Malkovskaja

Genovefa Malkovskaja sündis 6. augustil 1889. aastal ja ta oli pärit Vilniusest.¹⁹³ Seitsmenda klassi lõpetas ta Maria kõrgemas naiste koolis. Tunnistuselt nähtub, et tegemist on Rooma katoliku usku kodanlase tütreaga. Kooli astus ta 1898. aastal ning õppis seal kuni täieliku kursuse lõpetamiseni 3. juunil 1906. aastal. Käitumine oli eeskujulik, hinded olid neljad-viied ning talle omistati ka kodukooliõpetaja tunnistus.¹⁹⁴ Enne Tartu Ülikooli õigusteaduskonda astumist võis ta õppida Bestuževi kõrgematel kursustel, kuna just sealt saadeti Tartu Ülikooli tema seitsmenda klassi tunnistus.¹⁹⁵ 8. jaanuaril 1908. aastal esitas Genovefa Malkovskaja taotluse enda vastuvõtmiseks Tartu Ülikooli õigusteaduskonda vabakuulajaks. 28. jaanuaril sai ta koolilt vastuse, et ta võetakse õigusteaduskonda vastu, kui ta maksab viivitamatult õppemaksu 25 rubla.¹⁹⁶ 1908. aasta teisel poolaastal asus ta õppima ning õppis järjest kuni 1911. aastani. 1911. aasta suvel esitas ta ülikoolile taotluse, millega palus end lubada eksamitele.¹⁹⁷ 21. detsembril 1911. aastal väljastati talle tunnistus, mille kohaselt on ta läbinud Tartu Ülikoolis järgmised ained: Rooma õiguse ajalug, Rooma õiguse dogmad, riigiõigus, kirikuõigus, politseiõigus, poliitökonoomia, statistika, kriminaalõigus, kohtupidamine, finantsõigus, rahvusvaheline õigus, kodanikuõigus, kaubandusõigus, tsiviilprotsess, Vene õiguse ajalugu, õiguse entsüklopeedia. Lisaks on teinud läbi kohustuslikud praktilised tööd ehk kokku läbinud Tartu ülikooli õigusteaduskonna täieliku kursuse.¹⁹⁸ 1912. aasta veebruaris palub G. Malkovskaja saata lõputunnistus talle Austriasse, Lõuna-Tirolisse.¹⁹⁹ Pole selge, kas ta asus sinna elama või veetis seal puhkust, kuna 1911. aasta novembris on ta palunud rektorilt oma passi, et ta saaks astuda Soome Imperaatorlikku kooli.²⁰⁰ Lisaks 1911. aasta õigusteaduskonna täieliku kursuse lõpetamisele on ta 1914. aastal teinud Tartu Ülikoolis eksamid.²⁰¹

Klaudia Lutova

Klaudia Lutova sündis 19. märtsil 1887. aastal Voroneži kubermangus. Tema isa Ilja oli kaupmees ja nende perekond oli õigeusklik. Seitsmenda klassi lõpetas ta 1904. aastal Borisoglebski naistegümnaasiumis. Ta käitus eeskujulikult ja tema keskmine hinne oli $4\frac{2}{9}$.²⁰²

¹⁹³ EAA.402.1.16677, lk 14.

¹⁹⁴ EAA.402.1.16677, lk 3.

¹⁹⁵ EAA.402.1.16677, lk 43.

¹⁹⁶ EAA.402.1.16677, lk 17.

¹⁹⁷ EAA.384.1.4722, lk 1.

¹⁹⁸ EAA.402.1.16677, lk 61-62.

¹⁹⁹ EAA.402.1.16677, lk 63.

²⁰⁰ EAA.402.1.16677, lk 56.

²⁰¹ EAA.384.1.4722, lk 2.

²⁰² EAA.402.1.16110, lk 3.

Peale seda sooritas ta 1905. aastal vene keele ja matemaatika eksamid samas gümnaasiumis, kuid meestegümnaasiumi mahus. Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks sai ta 8. märtsil 1908. aastal. Seal õppis ta ühe semestri 1908. aasta esimesel poolaastal ja läbis vaid ühe aine, milleks oli poliitökonoomia.

Anna Borovskaja

Anna Borovskaja sündis 5. septembril 1904. aastal. Sünnitunnistusel pole sünnikohta märgitud. Tema isa Andrei oli õigeusu kiriku juures vaimulik.²⁰³ Koolis käis Anna Smolenski õigeusu vaimulikus seminaris ja õppis neljalede.²⁰⁴ 2. jaanuaril 1908. aastal esitas ta endise koolõpetajana palve enese õigusteaduskonna vabakuulajate hulka arvamiseks.²⁰⁵ Ta võeti ülikooli 26. veebruaril 1908. aastal ning Tartu ülikoolis õppis ta vaid 1908. aasta kevadsemestril.²⁰⁶ Ülikoolis on registreeritud 1910. aasta 16. oktoobri Smolenski kubermangu inspektori teade, et ta lubatakse uuesti õpetajakohustuse täitmisele algkooli, Smolenski kubermangu.²⁰⁷ Andmed puuduvad sellest, miks lahkus A. Borovskaja õigusteaduskonnast peale esimest semestrit.

2.2. Aastail 1912–1918 õpinguid alustanud naised

Jelena Tarasenko

1914. aastal astus Tartu ülikooli õigusteaduskonda Jelena Tarasenko. Jelena Tarasenko sündis 1885. aastal. Õigusteadust tudeeris ta Peterburi kõrgemate naiskursuste juriidilises osakonnas.²⁰⁸ Tartu Ülikooli juures olevas eksamikomisjonis sooritas ta eksameid 1914. aastal. Ta sooritas poole kursuse eksamid ja sai esimese järgu diplomi koos keskastme õppeasutuse elukutsega. Teise järgu diplomi saamise jaoks oleks ta pidanud esitama kirjandi.²⁰⁹

Tony Wally Anna Neuland

1916. aastal astus Tartu ülikooli õigusteaduskonda Tony Wally Anna Neuland. Ta sündis 16. augustil 1897. aastal Riias.²¹⁰ Ta käis Riia L. Tailova Tütarlaste Gümnaasiumis, kus lõpetas

²⁰³ EAA.402.1.3005, lk 4.

²⁰⁴ EAA.402.1.3005, lk 5.

²⁰⁵ EAA.402.1.3005, lk 2.

²⁰⁶ EAA.402.1.3005, lk 13.

²⁰⁷ EAA.402.1.3005, lk 3.

²⁰⁸ EAA.384.1.5030, lk 2.

²⁰⁹ EAA.384.1.5030, lk 6.

²¹⁰ EAA.402.1.18760, lk 3.

nii seitsmenda klassi kui ka kaheksanda täiendava klassi. Ta oli pärit talupoja perekonnast ja oli luterlane. Koolis õppis neljadele-viitele.²¹¹ 5. novembril 1915. aastal esitas Tartu ülikoolile taotluse enese vastu võtmiseks ajaloo-keeleteaduskonda vabakuulajaks, kuhu ta ka 4. detsembril vastu võeti.²¹² 9. veebruaril 1916. aastal palub end ajaloo-keeleteaduskonnast üle viia õigusteaduskonda.²¹³ Õpingute käigu kohta õigusteaduskonnas on säilinud vaid eksamite protokoll, mille kohaselt on ta 1916. aasta jaanuaris teinud õiguse filosoofia ajaloo eksami ja 1917. aasta jaanuaris õiguse entsüklopeedia eksami.²¹⁴

1917. aastal astusid Tartu ülikooli õigusteaduskonda: Lilli Paeglis, Beila Glassman, Ljudmilla Vits (Rimer), Hilda Waggur, Nora Fridenbergs, Elise Aron, Anna Luht.

Lilli Paeglis

Lilli Paeglis sündis 1897. aastal Riias.²¹⁵ Ta oli pärit talupoja perekonnast ja usult oli ta luterlane. Gümnaasiumis käis ta Riia Tütarlaste Gümnaasiumis. L. Paeglis esitas 1917. aasta augustis palve enese vastuvõtmiseks vabakuulajaks Tartu ülikooli õigusteaduskonda.²¹⁶ Rohkem andmeid tema õppetee kohta ei ole.

Beila Glassman

Beila Glassman sündis 10. juunil 1894.²¹⁷ Seitsmenda klassi lõpetas ta Riia Tütarlaste Gümnaasiumis 4. mail 1915. aastal. Tunnistuselt nähtub, et tegemist oli juuditarist kodanlase tütreaga. Keskmiseks hindeks oli $3\frac{2}{3}$.²¹⁸ Pärast tütarlastegümnaasiumi lõpetamist läks ta edasi õppima E. Depreo erakeskkooli. Seal õppis ta täiendavalt matemaatikat ja vene keelt 1916–1917 aastal. Tegemist oli eeskujuliku õpilasega ja ained lõpetas ta hindele hea.²¹⁹ Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks võeti B. Glassman vastu 2. augustil 1917. aastal.²²⁰

²¹¹ EAA.402.1.18760, lk 4,6.

²¹² EAA.402.1.18760, lk 1,2.

²¹³ EAA.402.1.18760, lk 10.

²¹⁴ EAA.402.1.18760, lk 11.

²¹⁵ EAA.402.1.20222, lk 4.

²¹⁶ EAA.402.1.20222, lk 2.

²¹⁷ EAA.402.1.6740, lk 4.

²¹⁸ EAA.402.1.6740, lk 8.

²¹⁹ EAA.402.1.6740, lk 10.

²²⁰ EAA.402.1.6740, lk 2.

Ljudmilla Vits-Rimer

Ljudmilla Vits-Rimer sündis 25. augustil 1895. aastal. Tema isa Karl oli liiklusteede insener ja liiklusteenistuse kolleegiumi nõunik. Ta elas Tartus Tiigi tänaval.²²¹ Seitsmenda klassi lõpetas ta Jurjevi naistegümnaasiumis 2. juunil 1912. aastal. Seal õppis ta lisaks ka prantsuse keelt. Kooli lõpetas ta eeskujulikult kuldmedaliga, keskmiseks hindeks oli $4\frac{6}{7}$.²²² Tartu Ülikooli õigusteaduskonda võeti ta vabakuulajaks vastu 4. oktoobril 1917. aastal.²²³ Tartu Ülikoolis sooritas ta järgmised ained: Vene õiguse ajalugu, õiguse entsüklopeedia, õigusfilosoofia ajalugu, poliitökonoomia, riigiõigus.²²⁴

Hilda Waggur

Hilda Waggur sündis 18. jaanuaril 1879. aastal. Tema isa Juhan oli kaupmees.²²⁵ Keskkoolis käis ta Tallinnas E. Lenderi tütarlaste eragümnaasiumis.²²⁶ 4. aprillil 1917. aastal esitab taotluse tema kandmiseks Tartu Ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajate nimekirja.²²⁷ Ta võetakse vastu 4. septembril 1917. aastal ning juba 19. septembril palub end vastu võtta nüüd juba üliõpilaseks, mitte enam vabakuulajaks.²²⁸ Seega oli ta vabakuulaja ametlikult vaid mõned nädalad.

Nora Fridenbergs

Nora Fridenbergs sündis 16. detsembril 1897. aastal Riias. Tema isa Andrei oli õigusteaduste kandidaat, st lõpetanud õigusteaduse eriala. Rahvuselt olid nad lätlased ja luteri usku. Seitsmenda klassi lõpetas ta O. Geaferi tütarlaste gümnaasiumis 30. aprillil 1914. aastal. Tema õppeedukus oli hea, keskmiseks hindeks oli $4\frac{4}{7}$.²²⁹ Kaheksanda klassi lõpetas ta Velikolutski naistegümnaasiumis.²³⁰ 1917. aasta 2. augustil võeti ta Tartu ülikooli õigusteaduskonda vastu vabakuulajana. 30. märtsil 1918. aastal palub end võtta õigusteaduskonda üliõpilaseks, mitte enam vabakuulajaks.²³¹

²²¹ EAA.402.1.4946, lk 3.

²²² EAA.402.1.4946, lk 4.

²²³ EAA.402.1.4946, lk 1.

²²⁴ EAA.402.1.4946, lk 11.

²²⁵ EAA.402.1.3726, lk 5.

²²⁶ EAA.402.1.3726, lk 2.

²²⁷ EAA.402.1.3726, lk 4.

²²⁸ EAA.402.1.3726, lk 1, 6.

²²⁹ EAA.402.1.27825, lk 1, 5, 8.

²³⁰ EAA.402.1.27825, lk 9.

²³¹ EAA.402.1.27825, lk 2, 4.

Elise Joanna Aron

Elise Joanna Aron sündis 21. juunil 1896. aastal Allenkülas (nüüd Türi). Seitsmenda klassi lõpetas ta Weissensteini Tütarlaste Gümnaasiumis (Weissenstein on praeguse nimega Paide). Keskmiseks hindeks kujunes 4. Tema isa Jaan oli talupidaja. E. Aron oli usult luterlane.²³² 26. juulil 1917. aastal soovis astuda Tartu ülikooli õigusteaduskonna vabakuulajaks täpsustades, et kui seal kohad puuduvad, siis ta sooviks astuda matemaatikateaduskonda.²³³ Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppis E. Aron vabakuulajana 1917.–1918. aastatel ning alates 1920. aastast täieõigusliku üliõpilasena. Kuni 1940. aastani töötas ta siseministeeriumi juriidiliste isikute büroos ja hiljem oli kooliõpetaja.²³⁴

Anna Luht

Anna Luht sündis 25. juunil 1897. aastal Eestis. Ta õppis keskkoolis Tartus Puškini-nimelises Tütarlaste Gümnaasiumis ja lõpetas seal ka kaheksanda pedagoogilise klassi. Tema isa Heinrich oli proviisor ja usult oli nende perekond luterlased.²³⁵ Anna õppis Tartu ülikooli õigusteaduskonnas 1917–1918 õppeaastal, ning läbis järgmised ained: vene õiguse ajalugu, õiguse entsüklopeedia, poliitökonoomia ja riigiõigus.²³⁶ Peale pausi õppimisest esitas ta 1920. aasta 29. augustil uuesti taotluse enese arvamiseks õigusteaduskonna vabakuulajate sekka.²³⁷

2.3. Vahekokkuvõte

1906.–1908. aastal Tartu ülikooli õigusteaduskonda vabakuulajaks astunud naiste ühine joon on õpingute lühike kestus. Samas lõpetasid väga paljud 1906. aastal sisse astunud naised ka õigusteaduskonna täieliku kursuse ja said diplomi.

Ühe semestri õppisid Tartu ülikooli õigusteaduskonnas Gitel Bamuner, Salomeja Poznanskaja, Jekaterina Bogojavlenskaja, Jelena Prohvatilova ja Klaudia Lutova. Salomeja Poznanskaja palus end peale pooleaastast õpingut viia üle arstiteaduskonda ja hiljem soovib, et tema dokumendid saadetakse Varsavisse hambaravi kooli. Jelena Prohvatilova soovis enne õigusteaduskonda astumist ilma loenguid kuulamata Tartu ülikooli arstiteaduskonna eksameid sooritada, kuna oli eelnevalt käinud Lesgafti koolis bioloogiaosakonnas.

²³² EAA.402.1.932, lk 4.

²³³ EAA.402.1.932, lk 3.

²³⁴ Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918-1944.

²³⁵ EAA.2100.1.8168, lk 3-5.

²³⁶ EAA.2100.1.8168, lk 9.

²³⁷ EAA.2100.1.8168, lk 2.

1906. aastal astusid sisse ja õppisid kaks semestrit Mina Trabun, Liina Ibrus, Olga Rabinovitš ja Tatjana Mazzuhhina. Kõik peale Liina Ibruse lahkusid õigusteaduskonnast peale 1907. aasta teist poolaastat. Liina Ibrus õppis ühe semestri 1906. aastal ja teise semestri 1909. aasta esimesel poolaastal. Mina Trabun palub end juba 1906. aastal viia õigusteaduskonnast üle arstiteaduskonda. Ka Liina Ibrus soovis peale õigusteaduskonda arstiteadust õppida. Olga Rabinovitši, Tatjana Mazzuhhina ja Antonina Felitsina õigusteaduskonnast lahkumise põhjused pole teada.

Kaks semestrit õppisid veel Antonina Kessler, Olga Bogoljubova, Meri Segalova, Meri Segalova soovis edasi õppida filosoofiateaduskonnas. Olga Bogoljubova palub juba õigusteaduskonda astudes end esmajärjekorras võtta vastu arstiteaduskonda, kuid kuna kohad on piiratud, siis astub õigusteaduskonda.

Kolm semestrit õppis õigusteaduskonnas Antonina Felitsina ja neli semestrit Minna Viksna. Antonina Felitsina edasise saatuse kohta andmed puuduvad. Minna Viksna soovis edasi õppida meditsiini ja lahkus õigusteaduskonnast tõenäoliselt selle pärast.

Sarnaselt Euroopa ülikoolidele oli ka Tartu ülikoolis kõige populaarsem õppurite seas arstiteaduskond. Nagu näha siis ka paljud õigusteaduskonnas vabakuulajaks astunud naised soovisid tegelikult õppida arstiteadust ja arvatavasti selle pärast jäid nende õpingud Tartu ülikoolis põgusaks. Ei ole küll teada, kas vabakuulajad hiljem arstiteaduskonda vastu võeti, kuid selline oli vähemalt nende soov.

Samas õppis sellel perioodil ka suur osa naisvabakuulajatest, kes läbisid õigusteaduskonnas täieliku kursuse ja arvati õigusteaduskonnast välja eriala lõpetamise tõttu, nendeks olid: Feiga Volberg, Šeina Galperin, Berta Faivuš, Ida Ertel, Malka Trainina, Šeina Lipsitš, Ester Binder ja Genovefa Malkovskaja. On teada, et vähemalt Berta Faivušist ja Ida Ertelist said hiljem ka juristid. Berta Faivuš lõputunnistuse kohaselt läbis ta järgmised ained: Õiguse entsüklopeedia; Vene õiguse ajalugu; Rooma õiguse ajalugu; poliitökonoomia; Vene riigiõigus; õigusfilosoofia ajalugu; statistika; finantsõigus; politseiõigus; kirikuõigus; Rooma õiguse dogmad; kriminaalõigus; kriminaalmenetlus; tsiviilõigus; tsiviilmenetlus; rahvusvaheline õigus ja kaubandusõigus. Ester Binderi lõputunnistusel asendas Vene riigi õigust lihtsalt sõna riigiõigus kuid muus osas läbis ta samad ained, mis Berta Faivuš. Malka Trainina tunnistusel oli vähem aineid ja nendeks olid: Vene õiguse ajalugu, Vene riigiõigus; finantsõigus,

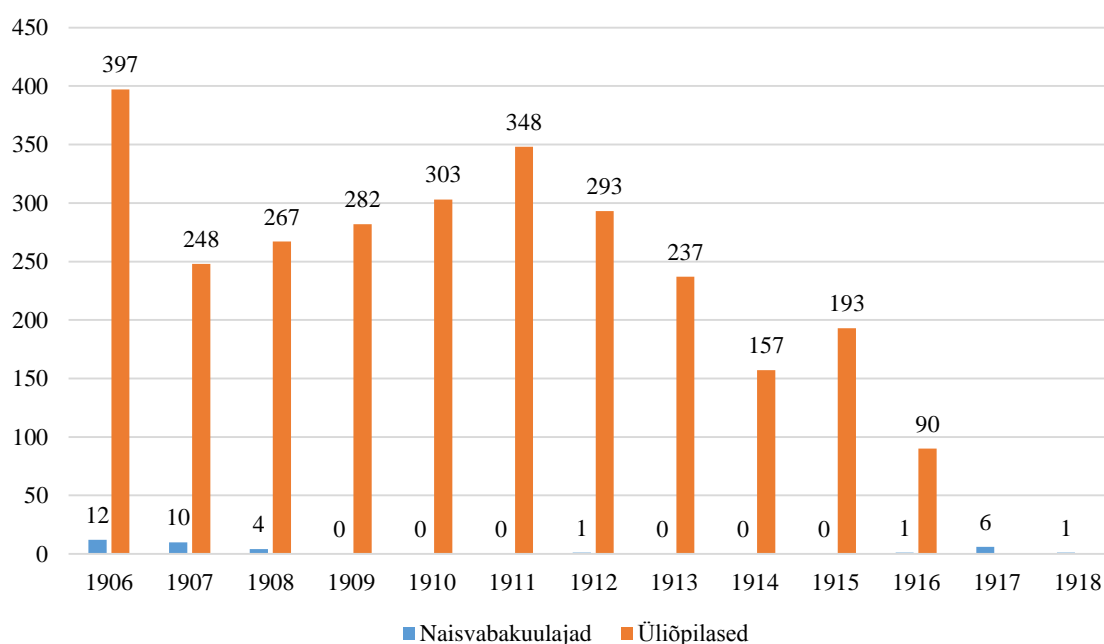
politseiõigus, Rooma õiguse dogmad, kriminaalõigus ja -protsess, tsiviilõigus ja -protsess, rahvusvaheline õigus ja kaubandusõigus.

Hilisemal perioodil õppinud naised iseloomustab kõige rohkem see, et neil oli võimalus peale lühikest perioodi astuda ülikooli ka täieõiguslike üliõpilastena. Hilda Waggur oli vabakuulajate nimekirjas vaid mõned nädalad, kui soovis astuda Tartu ülikooli õigusteaduskonda juba üliõpilasena. Ligi pool aastat õppis vabakuulajana Nora Fridenbergs ja esitas samuti taotluse enese ülikooli vastu võtmiseks üliõpilasena. Ka Elise Aron astus hiljem Tartu ülikooli õigusteaduskonda üliõpilasena. Edasi õppis Tartu ülikooli õigusteaduskonnas ka Anna Luht, kuid peale lühikest pausi naasis ta vabakuulaja kohale. Teiste sel perioodil õigusteaduskonda astunud vabakuulajate osas pole säilinud palju informatsiooni ja sellest tulenevalt võib eeldada, et peale lühikest õpinguperioodi õigusteaduskonnas võisid nad siirduda välismaale või ka mõnda teise teaduskonda.

3. Aastail 1906–1918 Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud naisvabakuulajate üldised andmed

3.1. Naisvabakuulajate õpingute kestus Tartu ülikooli õigusteaduskonnas

Alljärgnevad andmed pärinevad ajalooarhiivist leitud isikutoimikutest. Uuritaval ajavahemikul õppis Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 35 naisvabakuulajat. Arvestatud on naisvabakuulajaid, kes astusid Tartu ülikooli alates 1906. aastast kuni 1918. aastani.

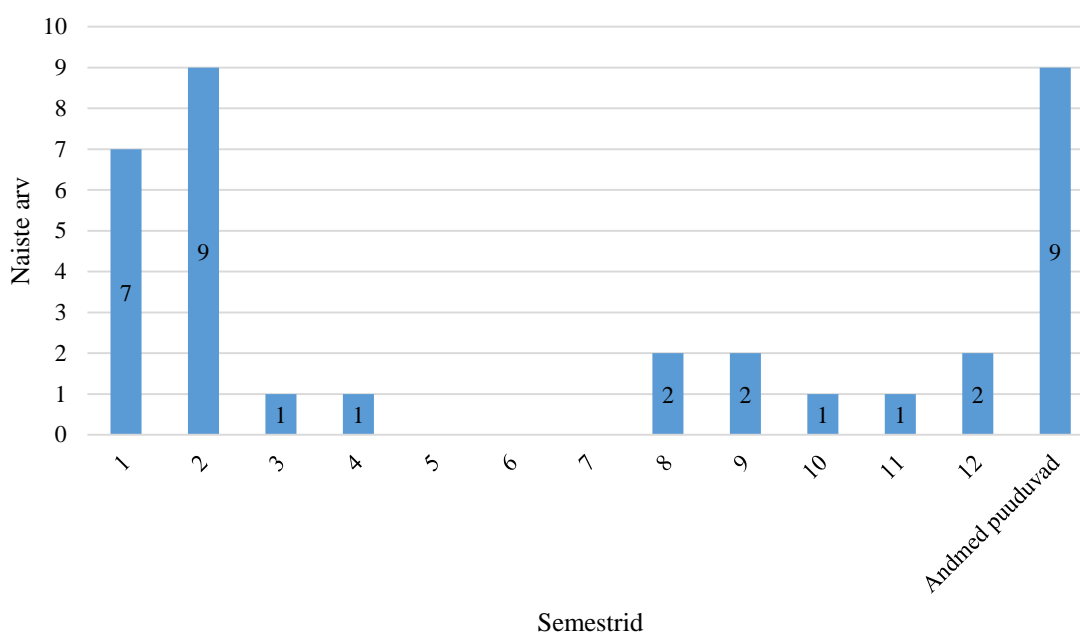
238

Joonis 1: 1906.–1918. aastatel Tartu ülikooli õigusteaduskonda sisse astunud naisvabakuulajad ja üliõpilased.

Naisvabakuulajate ja meeste ülikooli sisse astumist mõjutasid algusaastatel erinevad asjaolud. 1906. aastal astus Tartu ülikooli õigusteaduskonda arvuliselt sisse kõige rohkem naisvabakuulajaid ja ka üliõpilasi. Taotlusi õigusteaduskonda naisvabakuulajaks esitati ka 1905. aastal, kuid kuna 1905. aasta teisest poolest kuni 1906. aasta teise pooleni Tartu ülikoolis õppetööd ei toimunud, siis ei saanud nad ülikooli astuda. Seega oli esimeseks aastaks, kui õigusteaduskonda astuda sai 1906. aasta ja see selgitab ka ülikooli tulemise suuremat populaarsust võrreldes teiste aastatega.

²³⁸ Личный состав императорского Юрьевского Университета. Юрьев, 1906-1916.

Selge on see, et peale 1908. aastat ei saanud Tartu ülikooli õigusteaduskonda uusi naisvabakuulajaid, kuna ülikooli astumine oli keelatud. 1914. aastast on ka meesüliõpilaste arv õigusteaduskonnas väiksem kui tavaliselt. See on seotud 1914. aastal alanud Esimese maailmasõjaga. Paljud mehed kaasati sõjategevusse ja nad ei saanud ülikooli astuda. Algav sõjategevus võis mõjutada ka naiste astumist vabakuulajaks, kuna kui mehed olid sõjas, siis oli naistel vaja tööl käia, et ennast ja perekonda toita. Sellises mahus tööd aga ülikooli kõrvalt teha ei saanud. 1917. aastal tõusis naisvabakuulajate arv taas. 1917. aastal sisse astunud naisvabakuulajatel oli võimalus peale lühikest aega esitada taotlus immatrikuleerimiseks.

Joonis 2: Tartu ülikooli õigusteaduskonnas vabakuulajana õppinud naiste õpingute kestus semestrites aastatel 1906–1918.

Õigusteaduskonda oli vaadeldaval perioodil võimalik lõpetada kaheksa semestriga. Kaheksa semestriga lõpetasid naisvabakuulajatest Genovefa Malkovskaja ja Ester Binder, üheksa semestriga Feiga Volberg ja Šeina Lipstš, kümne semestriga lõpetas Ida Ertel, üheteistkümne semestriga Šeina Galperin ja kaheteistkümne semestriga Berta Faivuš ja Malka Trainina. Jelena Tarasenko puhul on teada, et ta lõpetas täieliku kursuse, kuid ei ole teada, mitme semestriga, kuna ta oli juba varem õpinguid alustanud Peterburi kõrgematel naiskursustel.

Enamik naisvabakuulajaid õppisid Tartu ülikooli õigusteaduskonnas ühe või kaks semestrit. Vähemuses olid kuulajad, kes lõpetasid kursuse ja said vastava diplomi. Minna Viksna, kes õppis õigusteaduskonnas neli semestrit, soovis hiljem minna meditsiini õppima ja arvatavasti

selle pärast astus õigusteaduskonnast välja. Ka Salomeja Požnanskaja esitaas peale poolt aastat õigusteaduskonnas taotluse end üle viia arstiteaduskonda. Ta sai arvatavasti eitava vastuse, kuna mõned kuud hiljem palus saata oma dokumendid Varssavi hambaravi kooli. Meri Segalova õppis õigusteaduskonnas kaks semestrit, peale mida soovis astuda Freiburgi ülikooli filosoofiat õppima. Jelena Prohvatilova õppis õigusteaduskonnas ühe semestri. Pole teada, miks ta õigusteaduskonnast lahkus, kuid kuna ta enne Tartusse õppima tulekut õppis bioloogiat, siis võis ka seekord olla selle taga tegelik soov õppida midagi muud. Kindlasti mõjutas 1906.–1908. aastatel õigusteaduskonnas õppinud naisvabakuulajaid, et 1908. aastal keelati naisvabakuulajatel ülikoolis õppimine ära ja nad lahkusid Tartust.

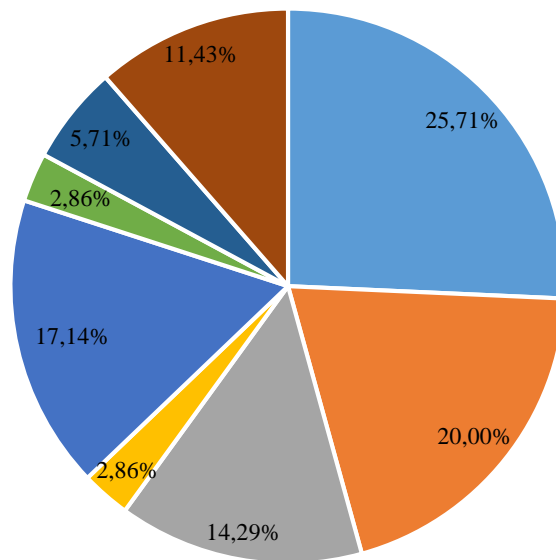
Siiski on palju neid, kelle edasiste ambitsioonide kohta info puudub. Nagu eelnevalt sai välja toodud vabakuulaja J. Šestakova mälestustest, oli ülikoolis õppimine kulukas. Võimalik on, et mitte kõik naisvabakuulajad ei leidnud Tartus sobivat töökohta ning ei saanud toetust ka vanematelt, sellisel juhul võisid õpingud pooleli jääda ja vabakuulajad naasid kodumaale. Samuti on võimalik, et naisvabakuulajad soovisid Tartust edasi õppima minna mõnda teise ülikooli ja katkestasid selle pärast õpingud.

Ka õpingute nominaalajaga mittelõpetamise taga võib olla mitmeid faktoreid, näiteks aktiivne seltsielu ja osalemine mõnes organisatsioonis. Siiski pole teada, et mõni pikemat aega õppinud vabakuulajatest oleks olnud aktiivne näiteks Eesti Naisüliõpilaste Seltsis.²³⁹ Ülikooliõpinguid võis pikemaks venitada kooli kõrvalt tööl käimine. Üliõpilased, kellel puudusid piisavad rahalised vahendid ülikoolis õppimiseks, haarasid arvatavasti võimalusest teenida mingigi summa mõne tööotsaga.

3.2. Naisvabakuulajate päritolu, rahvus, usuline taust ja sotsiaalne koosseis

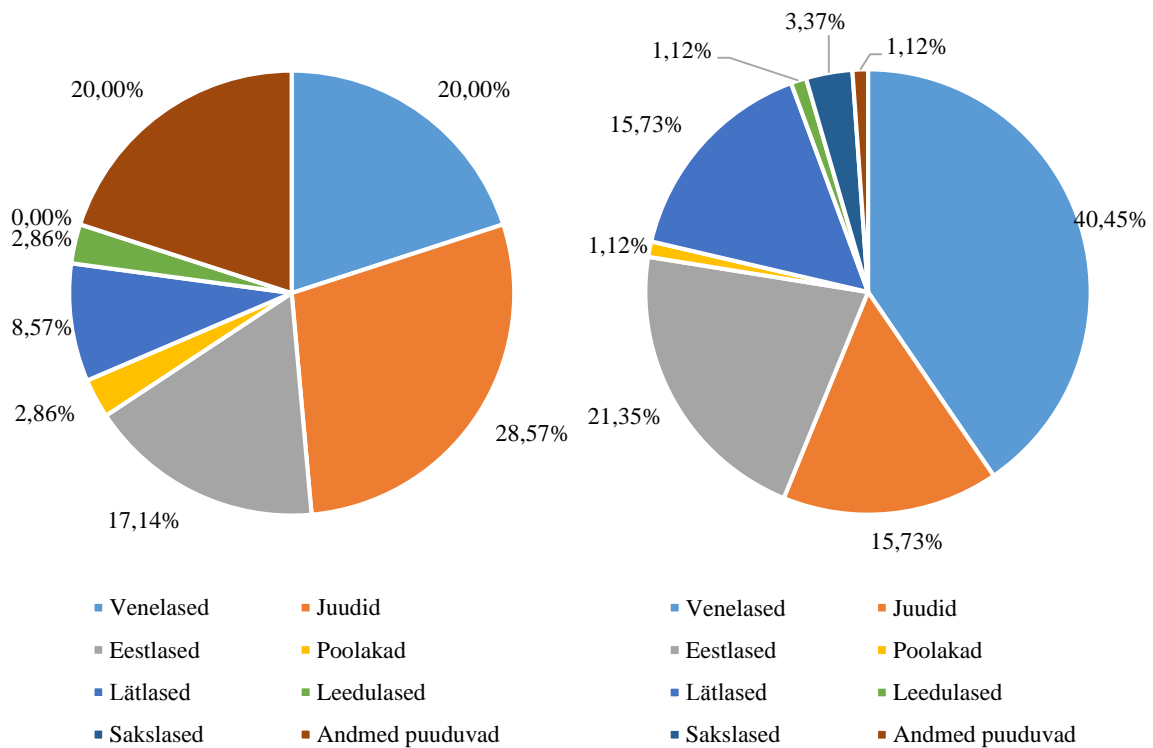
Alapeatükis käsitletakse naisvabakuulajaid iseloomustavaid näitajaid. Peatüki eesmärgiks on analüüsida 1906.–1918. aastatel Tartu ülikoolis õppinud naisvabakuulajate päritolu, rahvust, usulist tausta ja sotsiaalset koosseisu. Naisvabakuulajate kohta esitatud andmed on kogutud üliõpilastoimikutes sisalduva info põhjal. Üldised andmed on pärit Tartu ülikooli isikukoosseisust. Võrdlusmaterjalina on kasutatud võimalikult sarnasel ajaperioodil õppinud üliõpilaste kohta avaldatud infot, kuid näiteks õigusteaduskonna usuline koosseis on avaldatud vaid 1916. aasta kohta.

²³⁹ EAA.1781.1.34., EAA.1781.1.35.

■ Venemaa ■ Läti ■ Ukraina ■ Poola ■ Eesti ■ Valgevene ■ Leedu ■ Andmed puuduvad

Joonis 3: Tartu ülikooli õigusteaduskonnas 1906.–1918. aastatel vabakuulajana õppinud naiste päritolu.

Joonis 4: Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajate rahvuslik jaotus 1906.–1918. aastatel. Joonis 5: Tartu ülikooli naisvabakuulajate rahvuslik jaotus 1916. aastal.

Uuritaval perioodil Tartu ülikooli naisvabakuulajate rahvuslik jaotus võrrelduna Tartu ülikooli 1916. aasta kõikide naisvabakuulajate rahvusliku jaotusega.²⁴⁰

Naiste päritolu on määratud keskkooliõpingute järgi. Enamasti need ühtivad sünnikohaga, kuid näiteks Ida Erteli sünnitunnistusel on märgitud sünnikohaks Soome, kuid õigem on pidada päritoluks Eestit, kuna ta õppis Tartus Puškini-nimelises Tütarlaste Gümnaasiumis ja on suurema osa oma elust veetnud Eestis. Samuti on Anna Valter sündinud Riias, kuid käinud gümnaasiumis Peterburis ja õppinud ka Moskva kõrgematel naiskursustel. Mina Trabun on sündinud Vilniuses, kuid lõpetanud seitsmenda ja kaheksanda pedagoogilise klassi Tartus Puškini-nimelises Tütarlaste Gümnaasiumis. Samuti on päritolu arvestatud riikide jaotuses, mis ei võimalda arvesse võtta juute kui väga olulist osa õpilastest. Sellest tulenevalt on rahvus toodud välja eraldi.

1916. aastal moodustasid venelased kõikidest üliõpilastest 26,9%, juudid 22,6%, sakslased 15,7%, eestlased 14,5%, poolakad 6,8%, lätlased 5,3%, grusiinlased 1,7%, leedulased 1%, ja armeenlased 0,8%. Muud rahvused ja välismaalased moodustasid 0,2% ja rahvus oli märkimata 3,5% üliõpilastest.²⁴¹ Tartu ülikooli naisvabakuulajate ja ka õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas ei olnud vaadeldaval perioodil grusiinlasi, armeenlasi, muid rahvusi ega välismaalasi. Küll aga arvestati 1916. aastal statistikat koostades venelaste hulka ka valgevenelased ja ukrainlased. Sellest ka erinevus esitatud andmetes rahvuse ja päritolu osas.

Kui Tartu ülikooli õppekeeleks oli veel saksa keel, koosnes enamik üliõpilastest sakslastest.²⁴² Ülikoolis õppimine kujunes vähegi jõukamast ja vaimsemast perekonnast pärit noormehe jaoks peaaegu obligatoorseks eluetapiks.²⁴³ Venestumisega üliõpilaste arv ülikoolis langes. Sakslased püüdsid ülikoolist eemale hoida, õppides välismaal ja meelsamini isegi Peterburi ning Moskva ülikoolides.²⁴⁴ Baltisakslased kuulutasid venestatud ülikoolile boikoti ja hakkasid oma poegi välismaale õppima saatma. Vähenes ka saksa rahvusest noormeeste

²⁴⁰ K. Siilivask (koost), lk 282. Andmed pärit: Личный состав императорского Юрьевского Университета. Юрьев, 1916.

²⁴¹ K. Siilivask (koost), lk 282. Andmed pärit: Личный состав императорского Юрьевского Университета. Юрьев, 1916.

²⁴² H. Sepp. lk 66.

²⁴³ S. Tamul. Naisüliõpilased Tartu ülikoolis 1905-1918, lk 93.

²⁴⁴ K. Laagus. Eesti ülikool Tartus. Memuaare ja ajaloo andmeid ülikooli arengust 1632-1932. Postimehe kirjastus Tartus. 1932, lk 97.

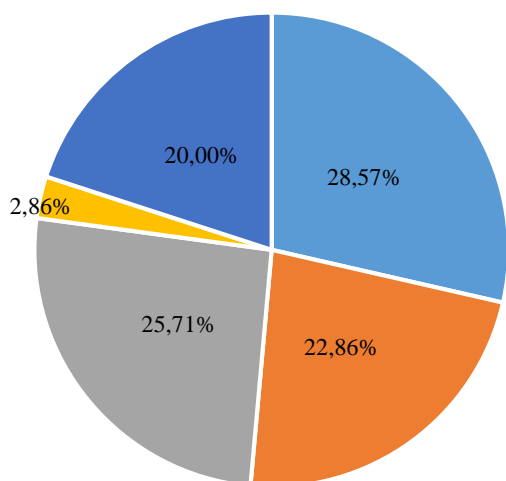
juurdevool teistest Venemaa kubermangudest.²⁴⁵ Venemaalt tulid Tartu õppima seminaristid ja teised kehvemad üliõpilased, kuna elu oli siin odavam kui teistes ülikoolilinnades.²⁴⁶

Nagu eelnevalt välja toodud, oli Venemaalt tulnud üliõpilastel Tartus odavam õppida ja samuti lubati siia vaimulikest seminaridest pärit üliõpilasi. Sellest tulenevalt oli siin ka väga palju Venemaa päritolu üliõpilasi. Ka naisvabakuulajaid mõjutas arvatavasti elukallidus. Lääne-Euroopast naisvabakuulajate puudumist seletab see, et nad said kodumaal ülikoolis õppida täieõiguslike üliõpilastena ja seega ei olnud neil põhjust tulla õppima Tartusse, kus neil oleks võimalus olla vaid vabakuulaja.

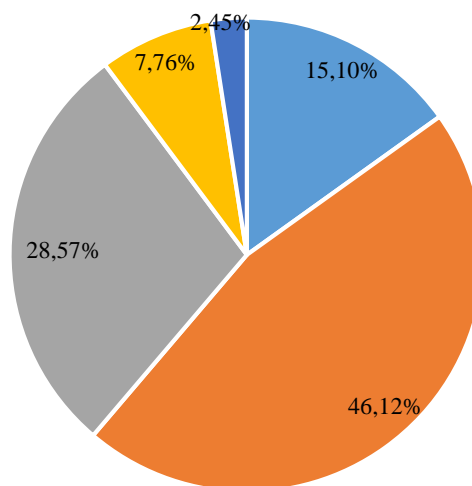
Kui arvestada ka Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajate hindamisel venelaste hulk ka valgevenelased ja ukrainlased, siis on tulemus üsna sarnane 1916. aastal ülikoolis õppinud naisvabakuulajatega. Venelased moodustavad nii vaadates mõlemal juhul rohkem kui 40 protsenti naisvabakuulajatest. Erinev on juutide hulk naisvabakuulajate ja õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas. Kui õigusteaduskonnas moodustasid juudid ligi kolmandiku naisvabakuulajatest, siis ülikooli naisvabakuulajate seas jäi see umbes samale tasemele nagu see oli üliõpilaste seas. Õigusteaduskonnas oli ülikooli naisvabakuulajatest vähem eestlasi, kuid see vahe oli vaid mõned protsendid. Siiski oli õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas rohkem eestlasi kui ülikooli üliõpilaste seas.

²⁴⁵ K. Siilivask (koost), lk 278.

²⁴⁶ K. Laagus, lk 100.

- Juut
- Õigeusklik
- Andmed puuduvad
- Luterlane
- Rooma-Katoliikliklane

- Juut
- Õigeusk
- Muu
- Luterlane
- Rooma-Katoliiklik

247

Joonis 6: Tartu ülikooli õigusteaduskonnas 1906.–1918. aastatel vabakuulajana õppinud naiste usuline koosseis.

Joonis 7: Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud üliõpilaste usuline koosseis 1916. aastal.

Usuliselt oli 20. sajandi alguses Tartu ülikoolis kõige rohkem õigeusklikke üliõpilasi. 1906. aastal oli Tartu ülikoolis õigeusklikke üliõpilasi 55,84% kõikidest üliõpilastest (1902. üliõpilasest 1062), 1910. aastal oli õigeusklikke 44,73% (2761 üliõpilasest 1235) ja 1915. aastal 41,99% (2654 üliõpilasest 1088). Teisel kohal olid luterlased. 1906. aastal moodustasid luterlased kõikidest üliõpilastest 26,71% (1902 üliõpilasest 508), 1910. aastal 32,09% (2761 üliõpilasest 886) ja 1915. aastal 39,56% (2654 üliõpilasest 1050). Juute oli Tartu ülikoolis 1906. aastal kõikidest üliõpilastest 10,15% (1902 üliõpilasest 193), 1910. aastal 8,22% (2761 üliõpilasest 227) ja 1915. aastal 7,5% (2654 üliõpilasest 199). Rooma-Katoliiklasi oli 1906. aastal kõikidest üliõpilastest 5,73% (1902 üliõpilasest 109), 1910. aastal 11,34% (2761 üliõpilasest 313) ja 1915. aastal 10,36% (2654 üliõpilasest 245). Muud religioonid²⁴⁸ moodustasid 1906. aastal 1,58% (1902 üliõpilasest 30), 1910. aastal 3,62% (2761 üliõpilasest 100) ja 1915. aastal 2,75% (2654 üliõpilasest 73).²⁴⁹

Usuline koosseis on üliõpilaste seas uuritava perioodi jooksul muutunud põhjalikult. Kui 1906. aastal olid üle poole üliõpilastest õigeusklikud, siis 1915. aastaks oli see hulk langenud

²⁴⁷ Личный состав императорского Юрьевского Университета. Юрьев, 1916.

²⁴⁸ Näiteks muslimid, vanausulised.

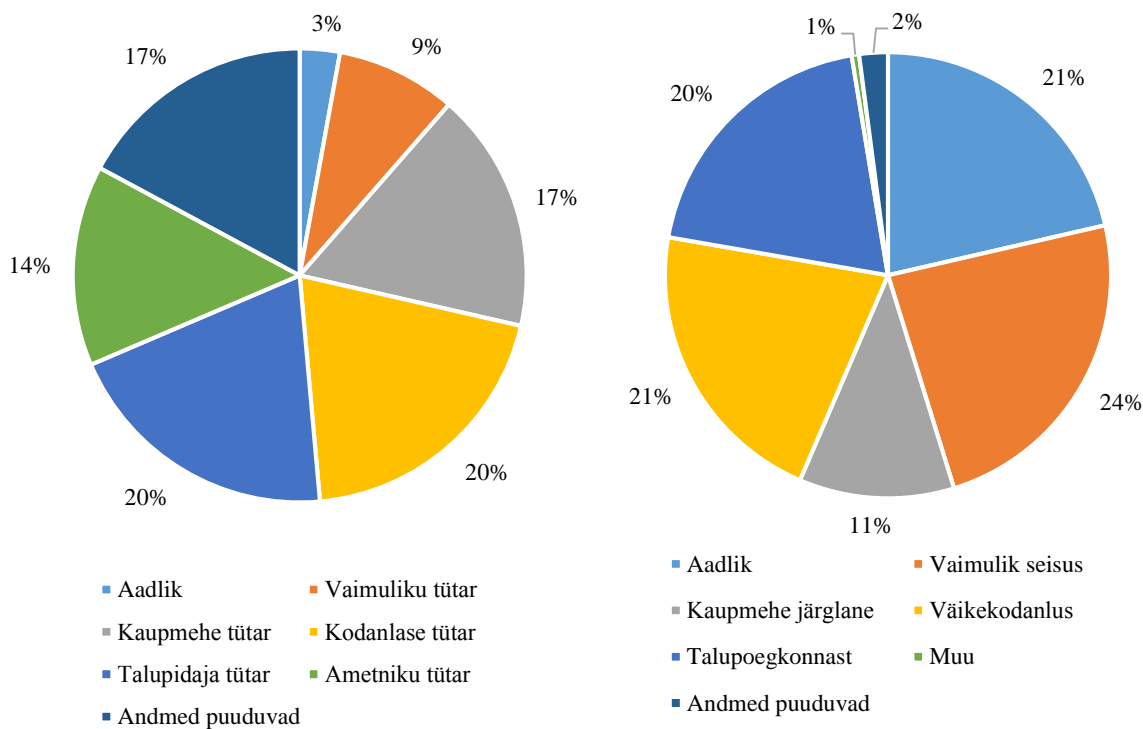
²⁴⁹ Личный состав императорского Юрьевского Университета. Юрьев, 1906-1915.

ligi 40 protsendi peale. Samas aga oli kasvanud luterlaste arv Tartu ülikoolis. Kui luterlasi oli 1906. aastal üle 26. protsendi ehk ligi veerand, siis 1915. aastaks moodustasid nemad enamuse üliõpilastest ja neid oli ligi pool kõikidest üliõpilastest. Naisvabakuulajate andmed erinevad üliõpilaste üldistest andmetest kõige enam selle arvelt, et naisvabakuulajate seas oli palju juute, ligi 30 protsenti. Kuigi juudid ei tohtinud moodustada üliõpilastest rohkem kui viis protsenti, siis Tartu ülikoolis vaadati sellest eeskirjast mööda. Uuritaval perioodil oli läbivalt Tartu ülikoolis juute rohkem kui viis protsenti, 1906. aastal oli neid koguni üle kümne protsendi. Õigusteaduskonna naisvabakuulajatest moodustasid juudid ligi kolmandiku.

Õigusteaduskonnas 1916. aastal kogutud andmed erinevad sisult Tartu ülikooli üldistest andmetest. 1916. aastaks oli luterlaste hulk üliõpilaste seas langenud 35,29 protsendini, kuid õigusteaduskonnas moodustasid luterlased enamuse 46,12 protsendiga. Õigusteaduskonnas oli vastavalt ülikooli keskmisest vähem õigeusklikke – 28,57% ülikooli 33,47% asemel. Samuti oli õigusteaduskonnas 15,1% juute kui ülikoolis keskmiselt 21,82%. Rooma-Katoliiklasi ja muude religioonide järgijaid oli õigusteaduskonnas umbes samal määral kui ülikoolis üldiselt. Õigusteaduskonnas õppis Rooma-Katoliiklasi 7,71% ja üleüldiselt ülikoolis 7,31% ja muid religioone õigusteaduskonnas 2,45% ja üleüldiselt ülikoolis 1,15%.

Naisvabakuulajate statistika erineb õigusteaduskonna ja Tartu ülikooli üldisest usulise jaotuse statistikast esiteks selle arvelt, et erinevate usuliste tõekspidamisteka õpilaste arv jaotus väga võrdselt. Juute oli naisvabakuulajate seas 28,57%, õigeusklike 25,71% ja luterlasi 22,86%. Vaid Rooma-Katoliiklasi oli nii õigusteaduskonnas kui Tartu ülikoolis keskmisest vähem, see on 2,86%. Suurim erinevus õigusteaduskonna kui ülikooli üliõpilaste ja naisvabakuulajate vahel on juutide hulk. Naisvabakuulajatest moodustasid nad ligi kolmandiku kui õigusteaduskonna ja ülikooli üliõpilastest umbes 10-20 protsenti.

Naisvabakuulajate usulise jaotuse hindamisel tuleb arvestada ka seda, et kuna osade naisvabakuulajate kohta on säilinud väga vähe andmeid, siis on ka usulise jaotuse kohta säilinud andmed kohati puudulikud. Praegusel juhul puuduvad andmed 18,92% naisvabakuulajate osas. Siiski võib oletada, et juute oli Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas üle kolmandiku, kuna mitmete naiste nimed, kelle kohta puuduvad andmed, meenutavad juutidele iseloomulikke nimesid.

250

Joonis 8: Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajate sotsiaalne koosseis 1906.–1918. aastatel. Joonis 9: Tartu ülikooli üliõpilaste sotsiaalne koosseis 1905.–1917. aastatel.

Aadli õigused reguleeriti üleriigiliste seadustega. Aadlikel oli õigus astuda riigiteenistusse, Euroopa liitlasvähede teenistusse ja seadusliku passiga välismaale reisida. Aadlikku ei tohtinud kohtuotsuseta karistada, tema üle pidid kohut mõistma ainult omasugused ja ta oli igal juhul vaba ihunuhtlusest. Aadlikel oli ka privileege maksude osas – kõik Vene riigi aadlikud olid vabad isiklikest maksudest ja kohustustest. Aadli poliitiline võim Läänemereprovintssides sai oluliselt kannatada pärast politsei- ja kohtuasutuste reforme vastavalt 1888–1889, ehkki väljakujunenud traditsioonid ja vara hoidsid aadlikke ka edaspidi ühiskonna eliidi hulgas.²⁵¹ Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas oli aadlike väga vähe, ainult üks. Seevastu Tartu ülikooli üliõpilaste seas oli neid lausa 21%. See on ka kõige suurem erinevus õigusteaduskonna naisvabakuulajate ja üliõpilaste sotsiaalse koosseisu vahel.

Vaimulikku seisusesse loeti kõigi konfessioonide pastorid ja kõrgemad vaimulikud ametnikud. Vaimulikel olid vaimulikku seisusesse kuuludes isikliku aadli õigused, nad olid

²⁵⁰ K. Siilivask (koost), lk 280.

²⁵¹ L. Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Dissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2006, lk 45-46.

vabastatud isiklikest maksudest ja kohustustest. Ka vaimulike lastel olid kõik isikliku aadli õigused. Balti provintssides lähenes pastori elustandard aadli omale.²⁵² Sarnaselt aadliku seisusega oli Tartu ülikooli naisvabakuulajate seas protsentuaalselt vähem vaimuliku järglasi kui Tartu ülikooli üliõpilaste seas. Tartu ülikooli üliõpilaste seas oli protsentuaalselt kõige rohkem ehk ligi veerand üliõpilastest vaimulike järglasi, kuid naisvabakuulajate seas olid nad kaheksa protsendiga vähemuses.

19. sajandi teisel poolel mõisteti kodanluse all kesk- ja ülemkihti, mis ikka vähem vastandus aadlile ja järjest sagedamini töölistele. Väikekodanlaseks nimetati käsitöölisi, väikekaupmehi ja madalamate ametnike kihti. Kui varem jagunesid kaupmehed kolme gildi, siis 1863. aastal kolmas gild kaotati. Esimese gildi, suurkaupmeeste ja pankurite õigused lähenesid ikka enam aadli omadele, kolmanda gildi kaupmehed erinesid lõpuks vähe lihtkäsitöolistest.²⁵³ Kõige rohkem naisvabakuulajatest olid kodanlase või kaupmehe tütreid. Kodanlase tütreid oli 16% ja kaupmehe tütreid 22% ehk kokku moodustasid need seisused rohkem kui kolmandiku kõigist naisvabakuulajatest õigusteaduskonnas. Tartu ülikooli üliõpilaste seas oli välja toodud väikekodanlase ja kaupmehe järglaste hulk, milleks on vastavalt 21 ja 11 protsenti. Sarnaselt naisvabakuulajatele moodustasid need seisused rohkem kui kolmandiku kõigist üliõpilastest.

Talupoja seisuse näol oli tegemist arvuliselt kõige suurema seisusega, kellel lasusid kõik kohustused ja koormised, aga oli üsna vähe õigusi. 19. sajandi pärisorisest talupojast oli saanud sada aastat hiljem ajalehti lugev, seltsielu edendav ja kooperasiioniliikumises kaasa lööv, iseteadev taluperemees, kellel oli sõnaõigus valla asjus ja kellele oli auasi vähemalt ühte poega mõnes kõrgemas koolis koolitada. Juriidiliselt oli talupojaseisus 19. sajandi lõpuks endiselt kõige selgemini määratletud – kes kuulus mõnda vallakogukonda, oli talupoeg, kui ta ka linnas elas. Sealjuures võis ta olla nii majaomanik kui kaupmees, vabrikutöoline kui teenija.²⁵⁴ Talupoja järglasi oli naisvabakuulajate seas 16% ja üliõpilaste seas 20%, seega suhteliselt sarnaselt.

Tartu ülikooli üliõpilaste ja õigusteaduskonna naisvabakuulajate sotsiaalne koosseis oli vaadeldavatel aastatel üsna sarnane. Suurim erinevus seisnes selles, et kui üliõpilaste seas oli üsna palju aadlikke, ligi viiendik, siis naisvabakuulajate seas aadlikud peaaegu, et puudusid, nimelt oli ainult üks naisvabakuulaja aadliku järglane. Teine suurem erinevus on vaimulike

²⁵² L. Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918, lk 47-47.

²⁵³ L. Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918, lk 51-52.

²⁵⁴ L. Leppik. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918, lk 57-59.

järglaste seas. Kui õigusteaduskonna naisvabakuulajatest on vaid kaheksa protsenti vaimulike järglasi, siis Tartu ülikooli üliõpilaste seas on neid 24% ehk ligi veerand ja nad on üliõpilaste seas ka kõige suurem grupp ühest seisusest üliõpilasi. Muud seisused on nii naisvabakuulajate kui ka üliõpilaste seas üsna sarnaselt esindatud.

3.3. Vahekokkuvõte

Kõige rohkem naisvabakuulajaid astus Tartu ülikooli õigusteaduskonda 1906. aastal ehk ligi kolmandik uuritaval perioodil õigusteaduskonda astunud naistest. Peale 1908. aastat ei astunud õigusteaduskonda mitu aastat ühtegi naist arvatavasti selle pärast, et 1908. aastal keelati naistel ülikoolides õppimine ja eksamite sooritamine ära. Kuigi teistesse teaduskondadesse astuti ka 1909. aastal, siis õigusteaduskonda naisi juurde ei tulnud. Taas kasvas õigusteaduskonnas õppivate naisvabakuulajate arv märgatavalt 1917. aastal, kui õigusteaduskonda astus sisse 6 naist.

Õigusteaduse eriala õppimise kestus oli uuritaval perioodil neli aastat ehk kaheksa semestrit. Eriala lõpetasid 35. naisest 8 naist. Nendest kaks lõpetasid eriala nominaalajaga ehk kaheksa semestriga. Kaks lõpetasid üheksa semestriga, üks kümne ja üheteistkümne ja kaks vabakuulajat lõpetasid eriala kaheteistkümne semestriga. Enamuses olid need vabakuulajad, kes eriala pooleli jätsid. Seitse vabakuulajat veetsid Tartu ülikooli õigusteaduskonnas ühe semestri ja üheksa vabakuulajat kaks semestrit. Üks naisvabakuulaja õppis kolm ja üks neli semestrit.

Naisvabakuulajad olid pärit Vene impeeriumist. Enamus ehk veerand olid pärit Venemaalt, viiendik Eestist ja Lätist, natuke vähem Ukrainast. Väiksemas osas oli õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas õpilasi Leedust, Ukrainast ja Valgevenest. Väga vähe on andmeid säilinud nende naiste kohta, kes õppisid Tartu ülikooli õigusteaduskonnas ühe või kaks semestrit ja sellest tulenevalt ei ole teada ka kõikide naiste päritolu. Naiste päritolu määramine riikide järgi ei võta arvesse juute, keda oli Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajatest ligi 30 protsenti. Eelnevalt on välja toodud, et juute oli keelatud ülikooli võtta rohkem kui viis protsenti üliõpilastest. Kuigi ka üliõpilaste vastuvõtmisel suhtuti sellesse kvooti üsna leebelt, siis õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas ületas see arv ette nähtud kvoodi kuuekordselt.

Sarnaselt rahvusega olid ka usult ligi kolmandik õigusteaduskonna naisvabakuulajatest juudid. 1916. aastal õigusteaduskonnas õppinud üliõpilastest olid juudid vaid ligi 15 protsenti, mis on siiski kolm korda rohkem kui oli ametlikult lubatud. Õigusteaduskonna üliõpilaste seas oli erinevalt naisvabakuulajatest kõige rohkem luterlasi, ligi pooled üliõpilased. Võrdselt palju ehk ligi veerand oli nii üliõpilaste kui ka naisvabakuulajate seas õigeuslike ja võrdselt vähe ehk alla kümne protsendi oli Rooma-Katoliiklasi. Tulenevalt naisvabakuulajate kohta säilinud vähestest andmetest puuduvad andmed naisvabakuulajate usu kohta viiendiku naiste puhul.

Seisuselt olid naisvabakuulajad enamuses kas kodanlase või talupidaja tütreid. Nii kodanlase kui talupidaja tütreid oli kõikidest Tartu ülikooli naisvabakuulajatest viiendik. Tartu ülikooli üliõpilastest moodustasid ligi veerandiga kõige suurema osa vaimulike järglased, keda naisvabakuulajatest oli alla kümne protsendi. Ligi viiendik üliõpilastest olid väikekodanlased. Sarnaselt naisvabakuulajatega oli viiendik üliõpilastest talupoegkonnast. Naistest 17 protsenti olid kaupmehe tütreid ja üliõpilastest olid 11 protsenti kaupmehe järglased.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärgiks oli uurida naiste võimalusi omandada õigusharidust 20. sajandi alguses. Seetõttu käsitles magistritöö üldist suhtumist naisharidusse sellel perioodil ja ka ühiskondlike protsesse, mis mõjutasid üliõpilasi ja ülikooli. Magistritöö keskmes on 20. sajandi alguses Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud naised. Kogutud andmete põhjal uuriti nende päritolu, rahvust, usulist ja sotsiaalset kuuluvust. Eeltoodud naiste andmeid võrreldi Tartu ülikoolis ja Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud üliõpilaste ja vabakuulajate andmetega. Magistritöö uuris naiste õigushariduse omandamise võimalusi enne 1918. aastat ja täpsemalt konkreetseid vabakuulajaid, kes uuritava perioodil Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õigusteadust õppisid ning õppimisega seotud regulatsiooni.

Kui 20. sajandi alguseks oli Lääne-Euroopas võimalik naistel astuda ülikooli täieõiguslike üliõpilastena, siis Tsaari-Venemaal puudus täielikult naistel võimalus ülikoolis loenguid kuulata. Kuna naistel ei olnud võimalik ülikooli astuda, siis olid ka gümnaasiumihariduse omandamise võimalused väiksemad võrreldes meestega, kuna leiti, et gümnaasium on eelaste ülikoolile. Siiski hakkasid 19. sajandi lõpul haridussüsteemis toimuma muutused. Reformiti esimest kooliastet ja avati uusi gümnaasiumeid. Eestis toimus 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses muutus ka naiste gümnaasiumihariduse omandamise võimalustes. Kasvas tütarlastegümnaasiumide arv ja sellega ka gümnaasistide arv. Nimelt kasvas 20. sajandi alguses naisgümnaasistide arv ligi kaks korda, kui 1900. aastal oli Eestis 1188 naisgümnaasisti siis 1914. aastal oli neid juba 2539. Tartu ülikooli õigusteaduskonda jõudsid vabakuulajad E. Lenderi eragümnaasiumist, Paide gümnaasiumist ja Tartu Puškini-nimelisest gümnaasiumist. Gümnaasiumide ja naissoost gümnaasistide arvu tõus omas arvatavasti positiivset mõju ka ülikooli astuda soovivate naiste arvule, kuna ilma gümnaasiumihariduseta ülikooli astuda ei olnud võimalik.

Sellest olenemata ei olnud ühiskond üksmeelel naiste ülikoolihariduse omandamise suhtes. Leiti, et liigne kooliharidus ei jäta naistele aega pühenduda enese harimiseks tulevaste naistekohustuste osas. Avaldati arvamust, et naine ei sobi õpetajaametisse kuid olenemata sellest oli juba 1881. aastal Tartus pedagoogilisel tööl rohkem naisi kui mehi. Samas leiti, et naiste harimine on vajalik just selle pärast, et naiselt saab laps kodus oma esmase hariduse. Juba 1887. aastal avaldati Postimehes seisukoht, et naised on võimelised end harima meestega samal tasemel ja toodi ka välja, et naised ja mehed peaksid võrdse töö eest teenima võrdset

palka. Seega olid ühiskonnas lahkkelid, kus ühelt poolt ei soovitatud naistel isegi gümnaasiumi minna ja teiselt poolt kõlasid väga tänapäevased arvamused naiste ja meeste palgaerinevuse teemal.

20. sajandi alguses muutus naise positsioon ühiskonnas ka selle poolest, et aina rohkem naisi olid täiskohaga töölised. Naiste tööhõive suurenemist mõjutas asjaolu, et seoses eluolude paranemisega oli vanematel võimalus oma tütreid tööle saata. Samuti mõjutas uuritava perioodil naiste positsiooni Esimene maailmasõda, mille tõttu tekkis naistel vajadus teha töid, mida varem tegid mehed. Eelkõige selle pärast, et mehed olid aktiivsed sõjategevuses ja nendest alles jäänud tühjad kohad oli vaja täita. Sõjajärgselt oli ühiskonnas vähem mehi, kellele toetuda ja suurenes naiste vajadus endale ise elatist teenida. Nii gümnaasiumide kasv kui naiste suurem iseseisvus mõjutasid naiste ülikooli astumise võimalusi, kuna lõid selle jaoks aluspinna.

Uuritaval perioodil toimusid Tartu ülikoolis ümberkorraldused. 1889. aastal alustati õigusteaduskonnast Tartu ülikooli reformimist. See seisnes ülevenemaalise ülikoolide põhikirja sätete osalises rakendamises, kitsendavate määruste kehtestamises ja saksa keelelt vene keelele üleminekus nii õppetöös kui ka asjaajamises. Õigusteaduskonnas muudeti kohustuslike õppeainete nimekirja ning struktuuri. Samuti lõpetati rektori, prorektori, dekaani ning professorite nõukogu poolt valimine vaid need ametid kinnitas nüüd haridusminister. Vene keele kasutuselevõtmine vähendas üliõpilaste arvu, kuna varem peamise osa üliõpilastest moodustanud baltisakslased kuulutasid ülikoolile boikoti. Seoses revolutsiooniga ei toimunud 1905.–1906. õppeaastal õppetööd. Peale revolutsiooni sai ülikool tagasi administratiivse autonoomia ja teaduskonna liikmete valimise õiguse.

Naistele anti luba Tartu ülikooli vabakuulajana astuda 1905. aastal. Siiski oli see pigem sümboolne, kuna sel ajal toimunud rahutuste tõttu ei toimunud ülikoolis tegelikku õppetööd. Tartu ülikooli õigusteaduskonda astusid esimesed naisvabakuulajad 1906. aasta teisel poolaastal ehk esimesel semestril. Siiski juba 1907. aastast ei lubatud enam naisvabakuulajatel sooritada lõpueksameid ja neile ei väljastatud enam diplomeid. Selle olukorra parandamiseks otsisid Tartu ülikooli edumeelsed professorid lahendusi. Kirurgiaprofessori M. I. Rostovtsevi ja üldajaloo professori A. N. Jassinski eestvedamisel avati Tartus kaks eraülikooli. A. N. Jassinski avas Tartu Kõrgemad Naiskursused, kus oli ka õigusteaduskond. Siiski pole säilinud andmeid õigusteaduskonna tegevusest, ega seal õppinud

naistest. 1908. aastast anti juba ülikooli astunud naisvabakuulajatele luba lõpetada oma kursus võrdsetel alustel teiste vabakuulajatega.

Kõige rohkem astus naisi õigusteaduskonda 1906. aastal, ehk aastal kui tekkis sisuliselt esimene võimalus naistel Tartu ülikoolis haridust omandada, kuid nendest mitmed pidasid vastu vaid ühe või kaks semestrit. Ühe või kaks semestrit õppisid ligi kolmandiku Tartu ülikooli vabakuulajaks astunud naistest. Ka 1907. ja 1908. aastal astusid naised õigusteaduskonda vabakuulajaks, küll aga langes nende arv mõlemal aastal. Kokku astus 1906.–1908. aastal õigusteaduskonda vabakuulajaks 26 naist, mis on siiski väike arv selle kõrval, et nendel aastatel astus õigusteaduskonda 912 üliõpilast. Nendest 26. naisest lõpetas ülikooli ja sai selle kohta tunnistuse kaheksa naist ja 18 jätsid õpingud pooleli. Õpingute pooleli jätmise põhjused ei ole enamikel juhtudel teada, kuid osade naiste puhul oli selleks selgelt soov õppida mingit muud eriala, kas arstiteadust, hambaravi või filosoofiat. On teada, et kaks nendest kaheksast naisest, kes õigusteaduskonna lõpetasid, said hiljem Peterburis advokaadiks.

Taaskord muutus Tartu ülikool populaarsemaks alates 1916. aastast. Õigusteaduskonda astus 1916. aastal vaid üks naine, kuid 1917. aastal juba kuus naist. Kuna alates 1915. aastast lubati naisi ülikooli vastu võtta ka üliõpilastena, siis kasvas naisvabakuulajate arv Tartu ülikoolis tõenäoliselt sellest, et neil oli lootus peale mõningat aega vabakuulajana jõuda ka üliõpilase staatusesse. Seda võis siiski takistada vabade kohtade puudus, kuna naistel oli võimalus üliõpilaseks astuda vaid meestest täitmata jäänud kohtadele. Kui mõned 1917. aastal sisse astunud naised esitasidki peale mõningat aega vabakuulajana õppimist taotluse enese vastuvõtmiseks üliõpilasena, siis ühel juhtumil esitas vabakuulaja peale väikest pausi õppimises ka 1920. aastal uue taotluse just vabakuulajaks astumiseks, mitte üliõpilaseks.

Kõige rohkem Tartu ülikooli õigusteaduskonnas vabakuulajana õppinud naisi ehk ligi veerand oli pärit Venemaalt. Järgmisena tuleb pingereas Läti, kust oli pärit viiendik naisi ja kolmandal kohal on Eesti, kust oli pärit ligi 17 protsenti naisi. 1916. aasta Tartu ülikooli statistika kohaselt oli kõikidest naisvabakuulajatest Eestlasi natuke üle 21 protsenti kuid kõikidest üliõpilastest moodustasid Eestlased natuke alla 16 protsenti. Seega oli Tartu ülikooli naisvabakuulajate seas Eestlasi mitu protsenti vähem kui oli Tartu ülikooli kõikide naisvabakuulajate keskmine kuid siiski rohkem kui üliõpilaste seas. 1916. aastal moodustasid kõikidest üliõpilastest üle 22 protsenti sakslased kuid naisvabakuulajate seas oli sakslasi vaid

natuke üle 3 protsendi. Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas puudusid sakslased täielikult.

Usutunnistusest olid enamuse Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajad juudid ligi 29 protsendiga. Teisel kohal olid õigeusklikud, kes moodustasid õigusteaduskonna naisvabakuulajatest ligi veerandi. Viiendik oli luterlasi ja umbes kolm protsenti Rooma-Katoliiklasi. Kuna mitme naisvabakuulaja toimikus oli säilinud vaid tema õpinguraamat, eriti just naiste puhul kes õppisid ühe või kaks semestrit, siis ei ole viiendiku naiste puhul säilinud informatsioon ka nende usu kohta. 1906. aastal olid Tartu ülikooli enamuse üliõpilasi ehk üle 55 protsendi õigeusklikud ja luterlasi moodustasid üliõpilastest ligi veerandi. 1906. aastal oli juute umbes 10 protsenti. 1916. aastal Tartu ülikooli õigusteaduskonnas õppinud üliõpilastest moodustasid ligi 46 protsendiga ligi poole luterlased, ligi kolmandiku õigeusklikud ja 15 protsenti oli juute. Seega oli kümne aastaga üliõpilaste usuline koosseis tugevalt muutunud. Siiski oli õigusteaduskonna naisvabakuulajate statistika väga erinev juba selle poolest, et nendest moodustasid enamuse juudid kuigi üliõpilaste seas on juudid olnud terve perioodi vältel vähemuses.

Tartu ülikooli õigusteaduskonna sotsiaalne koosseis jaotus üsna võrdselt. Võrdselt ehk viiendik olid kodanlase ja talupoja tütreid. 17 protsenti oli kaupmehe tütreid ja 14 protsenti ametniku tütreid. Väga vähe ehk ainult kolm protsenti oli aadlike tütreid. Kõige rohkem erines Tartu ülikooli naisvabakuulajate sotsiaalse koosseisu statistika Tartu ülikooli üldisest statistikast selle poolest, et üliõpilaste seas oli aadlike 21 protsenti ehk ligi viiendik kui naisvabakuulajate seas see seisus peaaegu puudus. Samuti oli üliõpilaste seas palju vaimulikust seisusest üliõpilasi, 24 protsendiga moodustasid vaimulike järglased kõige suurema grupi üliõpilasi. Õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas jäid vaimulike tütreid vähemusse üheksa protsendiga ja moodustasid peale aadlike kõige väiksema grupi naisvabakuulajaid. Kui vaimulike ja aadlike järglasi oli üliõpilaste seas rohkem, siis kaupmeeste järglasi oli vähem. Naisvabakuulajatest 17 protsenti olid kaupmehe perekonnast aga üliõpilaste puhul oli see arv 11 protsenti. Muus osas naisvabakuulajate ja üliõpilaste seas suuri erinevusi ei olnud.

Magistritöö uurimise eesmärkidest lähtuvalt leidis magistritöö autor järgnevat. Eestis tekkis õigushariduse omandamise võimalus naistel ametlikult alates 1905. aastast kuid tegelikkuses alates 1906. aastast. Seda mõjutasid ühelt poolt tütarlastegümnaasiumide ja gümnaasistide arvu kasv Eestis, kui eeldus ülikooli pääsemisele ja teiselt poolt naiste iseseisvuse kasv. Naiste

suurem iseseisvus väljendus selles, et aina rohkem naisi valisid ja said valida tööl käimise ja enesele ise elatusvahendite teenimise. Samuti oli naistel soov ülikoolis õppida juba aastakümneid enne Tartu ülikoolis õppimisvõimaluse tekkimist ja selle jaoks reisisid Vene impeeriumist pärit naised Lääne–Euroopasse, kus naisi sel ajal juba ülikooli vastu võeti. Kui naistel 1908. aastast ülikoolis lõpueksamite sooritamine ära keelati, siis asutati Tartus ka kaks erakõrgkooli, kuid puuduvad andmed erakõrgkoolis õigusteadust õppinud naiste kohta.

Naisi saabus Tartu ülikooli suurest Vene impeeriumist. 1906.–1918. aastal õppis Tartu ülikooli õigusteaduskonnas 35 naist. Nendest vaid kaks lõpetasid eriala nominaalajaga. Kuus naist õppisid kauem ehk rohkem kui kaheksa semestrit, kuid siiski lõpetasid ülikooli. Mõned naised jätsid õpingud vabakuulajana pooleli, et Tartu ülikooli õigusteaduskonda täieõiguslike üliõpilastena sisse astuda. Osad aga astusid õigusteaduskonnast välja, et õppida edasi mingit muud eriala.

Üldine Tartu ülikooli õigusteaduskonna naisvabakuulajate, Tartu ülikooli kõikide naisvabakuulajate ja üliõpilaste statistika ei ole omavahel väga tugevas seoses. Erineval perioodil on Tartu ülikoolis õppijate seas olnud enamuses nii õigeusklikud kui luterlased, kuid õigusteaduskonna naisvabakuulajate seas enamus olid juudid, kes on üliõpilaste seas olnud pigem vähemuses. Seisuselt oli naisvabakuulajate seas üliõpilastega võrreldes palju vähem aadlike. Võrreldes 1916. aastal ülikoolis õppinud naisvabakuulajatega oli õigusteaduskonnas väiksemas osas venelasi ning rohkem juute. 1916. naisvabakuulajate seas oli juute umbes sama palju kui kõikide üliõpilaste seas.

Seega oli naistel võimalus peale 1906. aastat Eestis õigusteadust õppida, küll mitte täieõiguslike üliõpilastena vaid vabakuulajatena. Siiski oli vabakuulajatel võimalus võtta osa kõikidest loengutest ja praktilistest ülesannetest ning neil anti ka sellekohane tunnistus eriala lõpetamisel. Tartu ülikoolis õppis uuritava perioodil 35 naisvabakuulajat, kellest kaheksa lõpetasid eriala.

LEGAL EDUCATION FOR WOMEN IN THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY.

Abstract.

The aim of this research is to study women's possibilities for studying law in the beginning of the 20th century in Estonia. The objective of this research paper was to study the exact places where legal education was provided for women and also the women who studied law at that time. Other researchers have dealt with the topics of first female legal professionals and the possibilities for women to go to university in Estonia in the beginning of the 20th century. This research paper is focused on legal studies.

In the beginning of the 20th century the area of Estonia and its neighbours were a part of the Russian Empire. While other European countries gave women access to universities in the end of the 19th century, the university doors of the Russian Empire remained closed for women. Many Russian women decided to move abroad and study in one of the European universities that allowed women to enter as students. University of Tartu responded to the women's wishes and allowed women to enter university as auditors since the year 1905. Women were still not allowed to enter university as students.

The goal of this research was to find out what possibilities were provided for women to acquire basic and high school education before the year 1918 and also to find out what trends were changing the society at that time. The second goal was to find out who were the first female auditors in the University of Tartu and information about their studies in the university. The third objective was to compare the statistical data about the first women auditors to data that has been gathered about the university student in the beginning of the 20th century.

The research is mostly based on materials gathered from the National Archives. The National Archives contain the personal files of the first female auditors in the University of Tartu. The archive also contains the lists of the students and auditors in the faculty of law. The research also uses information from relevant literary pieces.

The society was not quite ready for women to start obtaining higher education in that period. The newspaper articles show that the relevant opinion was that women should not go to high school or university because women's duties revolve around the home. It was even seen that

city girls that go to school are wasting their time. Still there were some opposing opinions even going as far as saying that men and women are totally equal and should earn equal pay.

Since women were not able to go to university in the beginning of the 20th century, the possibilities for getting basic and higher education were also smaller compared to men. It was seen that women had no reason to study in highschool, because highschool studies are only necessary for applying to university. Still the situation began to change in the end of 19th century when the number of highschools meant for women grew and with that the number of women highschoolers more than doubled.

There were many changes in the period within the University of Tartu. The minister of education and the Emperor started with university reforms from the faculty of law. The regulations saw that the faculty law that was previously elected by the faculty council was now supposed to be elected by the minister of education. With this change the faculty and also the university lost its autonomy. The faculty of law also saw changes in the curriculum which was unified with other universities in Russia.

The first women entered the faculty of law as auditors in the year 1906. The university had officially granted women the right to enter university as auditors the year before, but since there was now lectures in the university for that study year, the first women were able to start studying in the year 1906. In the year 1907 the minister of education once again declared that women are forbidden to enter university but specified that the women who were already studying had to be given a chance to finish their studies on the same terms as other auditors.

Since the women were again forbidden to enter university, the professors of the University of Tartu started searching for other ways to grant women the opportunity to obtain higher education. Two professors launched two private universities, one for natural science and medical school and once for history, languages and law studies. The study program was the same as in the University of Tartu, but the tuition was two times higher. There is no data preserved about the women who studied in these institutions.

There were 35 women studying in the University of Tartu as auditors from the year 1906 to 1918. A third of the women who studied at that time entered into university in the year 1906. It was probably the most popular year, because of the newness since the possibility to enter started with the year 1906. Most of the women who entered between the years 1906 and 1908

studied only for a semester or two. Out of the 35 women who studied in the University of Tartu during the period of this research, eight women were given a diploma stating that they have finished their studies. The defining character of the women who entered into university as auditors right before the year 1918 is that they were able to enter university as students after a short term of being an auditor.

There were no German or other Western European students in the University of Tartu during this research period. This is probably because of two things. First the official study language in the university was Russian and secondly because they had no reason to come to Estonia to study as auditor when they had the opportunity to study as students in their home country. The women who studied in Estonia were from different parts of the Russian Empire. A little bit more than a quarter of the women were from Russia, 20 percent of the women were from Latvia, 17 percent were from Estonia. Almost 15 percent were from Ukraine. Smaller amounts of students arrived to study in Estonia from Poland, Belarus and Lithuania.

The biggest national group among the women auditors in the faculty of law were Jewish. While the general statistics about the female auditors in the University of Tartu show that most of the women studying were Russians, Jews were fourth with about 15 percent of the auditors. Still about 20 percent of the overall auditors as well as the female auditors of the faculty of law were Estonian. When presenting the data about the overall statistics about the women auditors in the university, the women from Belarus and Ukraine were counted as Russians. Taking in that, there were about as much of Russian auditors in the university as was in the faculty of law.

There were almost the same amount of Lutheran, Orthodox and Jewish women in the faculty of Law. There however was only one Roman Catholic woman. The overall statistics about the faculty of law show that most of the students studying law were Lutherans with almost 50 percent of the students. Almost a third of the students were Orthodox and there was a smaller amount of Jewish students with 15 percent.

A fifth of the students studying in the University of Tartu in the years 1905 until 1917 were from the nobility. However there were almost no nobles among the women auditors studying in the university in the beginning of the 20th century. Only 11 percent of the students were from merchant families while 17 percent of the women were from merchant families. A large difference also occurs when looking at the percentage of the students and women from cleric

families. While 24 percent of the students were from a cleric family, only nine percent of the women were.

Research shows that there was some opportunity to study law in Estonia in the beginning of the 20th century for women, but they were not allowed to enter into university as students but had to be auditors. The origin of the women who studied in Tartu was the Russian Empire and was quite similar to the students' origins with the exception that there were no Germans among the women auditors. The biggest difference between the students and the women auditors is that almost a third of the women were Jewish while only 10 to 20 percent of the male students studying at that time in Tartu were Jewish.

KASUTATUD KIRJANDUS

Kirjandus:

1. Albisetti, J. C. Portia ante Portas: Women and the legal profession in Europe, ca. 1870–1925. – Journal of Social History 2000. 33 (4).
2. Album Academicum Universitatis Tartuensis 1918–1944.
3. Andresen, A. jt. Õpetatud Eesti Selts. Eesti ajalugu V. Pärissorjuse kaotamisest Vabadussõjani. Tartu: Kirjastus Ilmamaa. 2010.
4. Aron, E. Naise õiguslikust seisukorrast ja väljavaateist selle parandamiseks. Üliõpilasleht nr 5, 12.04.1927.
5. Elango, A., Laul, E., Liim, A., V. Sirk, V. Eesti kooli ajalugu. 2. köide. 1860. aastast 1917. aastamo. Teaduste Akadeemia Kirjastus. Tallinn 2010, lk 521.
6. Issakov. S., Palamets. H. (koost). Mälestusi Tartu ülikoolist. J. Šestakova. Vabakuulaja mälestused. Tallinn. Olion 1992.
7. Järvelaid, P. Eesti õigusteaduse ja õigushariduse ajalugu. Argo. 2015.
8. Jõgever, J. Eesti Päevaleht nr 137. 21.06.1910.
9. Kabi, S. Elfriede Lenderi Gümnaasiumi loomine, areng ja hukk. Elfriede Lenderi Gümnaasium. Lenderi kooli lugu II. 2000.
10. Kägo, L. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1924–1928. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2015.
11. Kägo, L. Eesti naisadvokaadiabid aastatel 1929–1933. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2015.
12. Karjahärm, T., Sirk, V. Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus. 1997.
13. Kivimäe, S. Tamul, S. Euroopa ülikoolid ja naised. – S. Tamul (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 1999.
14. Kivimäe, S. Tamul, S. Kõrgemast naisharidusest Venemaal. – S. Tamul (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 1999.
15. Kodasma, S. jt. (koost). Tartu Ülikooli üliõpilaskonna teatmik. Album Academicum universitatis tartuensis I. 1889–1918. Tartu 1986. I osa.
16. Kodasma, S. jt. (koost). Tartu Ülikooli üliõpilaskonna teatmik. Album Academicum universitatis tartuensis I. 1889–1918. Tartu 1986. II osa.

17. Kodasma, S. jt. (koost). Tartu Ülikooli üliõpilaskonna teatmik. Album Academicum universitatis tartuensis I. 1889–1918. Tartu 1986. III osa.
18. Korpiola, M. Attempting to Advocate: Women Entering the Legal Profession in Finland, 1885–1915. Sara L. Kimble, M. Rowekamp. New Perspectives on European Women's Legal History. School for New Learning Faculty Publications 2015, Paper 2.
19. Laagus, K. Eesti ülikool Tartus. Memuaare ja ajaloo andmeid ülikooli arengust 1632–1932. Postimehe kirjastus Tartus. 1932.
20. Laur, M. jt. History of Estonia. Tallinn: Avita. 2000.
21. Leppik, L. Naiste haridusvõimalustest Vene impeeriumis enne 1905. aastat. Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi XXXV. Tartu: Tartu University Press. 2006.
22. Leppik, L. Tartu Ülikooli teenistujate sotsiaalne mobiilsus 1802–1918. Dissertatsioon. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2006.
23. Liim, A. Haridusinstitutionid Eestis keskajast kuni 1917. aastani. Tartu: Rahvusarhiiv. 1999.
24. Mäesalu, A. jt. Eesti ajalugu. Kronoloogia. Tallinn: Tänapäev 2015.
25. Mänd, J. Naisadvokaadid Helene Poska-Niinemann, Olga Desideria Olesk, Hildegard Vilma Therese Anderson, Josephine Helene Einer, Juta Rentik ja Salme Piiraja. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
26. Mänd, J. Vera Poska-Grünthal – Eesti esimesi naisjuriste. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
27. Muravyeva, M. Russian Women in European Universities, 1864–1900. Women, Education, and Agency, 1600–2000 (Routledge Research in Gender and History). 2009.
28. Naisterahva elu edenemisest. Postimees (1886–1944), nr. 178, 07.08.1913.
29. Ponomarjova, G. Pildikesi vene gümnaasiumist: Helle Wuolijoki-Murriku meenutused 1899. a. avatud Tartu Puškini-nim. Tütarlaste Gümnaasiumist, kus ta õppis 1901–1904. Haridus 1/2000.
30. Räis, H.-T. Naisjuristide professionaliseerumise algus Eestis. Magistr töö. Tartu: Tartu Ülikool 2015.
31. Raudsepp, H.-L. Naisvandeadvokaadid – Nora Jassov, Marie Neumann, Rahil Gordin, Sinaida Krutikova, Marianna Matson. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
32. Reidla, K. Naisüliõpilased Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1918–1940. Uurimistöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
33. Reisik, M. Naiste ligem ülesanne. Postimees 15.03.1919.
34. Ristikivi, M. Räis, H.-T. Eesti esimesed naisnotarid. Tartu Ülikooli ajaloo küsimusi. Tartu: Tartu University Press. 2015.

35. Sandel. L. Naisvandeadvokaadid – Helene Johanson-Tikko, Margot Viirman-Kanemägi, Hilda Maikalu, Anna Semper, Salme Valentin. Uurimistö. Tartu: Tartu Ülikool 2014.
36. Schultz, G. Shaw, U. Women in the World's Legal Professions. Hart Publishing. Oxford – Portland Oregon. 2003.
37. Siilivask. K. (koost). Tartu ülikooli ajalugu. Kolmes köites 1632–1982. Tartu ülikooli ajalugu II. Tallinn. Eesti Raamat ja Valgus 1982: lk 258.
38. Simbergist. A. Meie naisterahva küsimus. Eesti Postimees ehk Näddalaleht: maa- ja linnarahvale, nr. 9, 28.02.1887.
39. Simbergist. A. Meie naisterahva küsimus. Eesti Postimees ehk Näddalaleht: maa- ja linnarahvale, nr. 10, 06.03.1887.
40. Soomemaalt. Postimees (1886–1944), nr. 164, 22.06.1913
41. Spuhl-Rotalia. J. Naesterahwas neiu-, mõrsja-, abikaasa- ja emana : kombelise eluviisi, terwise hoidmise ja laste kasvatamise juhatus Eesti naesterahwastele. Kirjastus Hermann. 1898.
42. Statut der Kaiserlichen Universität Dorpat. Tartu: 1865.
43. T. Hiio. Tartu Ülikooli venestamine. – Tartu Ülikool ja autorid. Universitas Tartuensis 1632–2007. Tartu Ülikooli Kirjastus. 2007.
44. Tammkõrv, T. Eesti naisadvokaadid esimese iseseisvusperioodi ajal. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool 2013.
45. Tamul, S. Eraülikool ja kõrgemad naiskursused Tartus. – Vita academica, vita feminea. S. Tamul (koost). Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 1999.
46. Tamul, S. Naisüliõpilased Tartu ülikooli üliõpilaskonnas 1905-1918. – S. Tamul (koost). Vita academica, vita feminea. Artiklite kogumik. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 1999.
47. Väikeste laste koolid ja koolmeistrid. Saarlane: üleüldine politika ajaleht maa- ja linnarahvale, nr. 4, 11.02.1885.
48. Vasar, J (toim.). Tartu üliõpilaskonna ajalugu. Tartu: Tartu üliõpilaskonna kirjastus. 1932.
49. Zetterberg, S. Eesti ajalugu. Tallinn: Tänapäev. 2009.
50. Журнал заседания совета императорского Юрьевского университета. Юрьев: 1906.
51. Личный состав императорского Юрьевского Университета. Юрьев, 1906–1916.
52. О разрешении лицамъ женскаго пола, бопущеннымъ въ высшія учебныя завебения, въ качестве постороннихъ слушательницъ, окончанія слушанія курса на обинаковыхъ съ посторонними слушателями условияхъ. Полное собрание законов Российской империи. 51107. 29.10.1908.

53. Общий устав и временный штат императорских Российских университетов. Полное собрание законов Российской империи. 2404. 23.08.1884.
54. Обь изменений въ устройствц юридического факультета Дерптского Университета. Полное собрание законов Российской империи. 5755. 04.02.1889.
55. Обь изменений некоторых параграфов Устава Дерптского Университета. Полное собрание законов Российской империи. 6569. 20.11.1889.
56. Правила для студентов и посторонних слушателей императорского Юрьевского университета.

Arhiivimaterjalid:

57. Aron Elise Joanna. EAA.402.1.932.
58. Aron, Elise (matrikli nr. 564). EAA 2100.1.646.
59. Bamuner, Gitel. EAA.402.1.1346.
60. Bars (Sangernebo), Friida. EAA 402.1.1416.
61. Binder Ester. EAA 402.1.2404.
62. Bogojavlenskaja Jekaterina. EAA.402.1.2810.
63. Bogoljubova Olga. EAA.402.1.2782.
64. Borovskaja Anna. EAA.402.1.3005.
65. Ertel, Ida. EAA.402.1.30820.
66. Faivuš, Berta. EAA.401.1.27059.
67. Felitsina, Antonina. EAA.401.1.27312.
68. Fridenberg, Nora Elizavete. EAA.402.1.27825.
69. Galperin Šeina. EAA.402.1.5724.
70. Glassman Beila. EAA.402.1.6740.
71. Hilda Waggur. EAA.402.1.3726.
72. Ibrus, Liina Antoni t. EAA.402.1.10395.
73. Kessler, Antonina. EAA.402.1.12091.
74. Lipšits Šeina. EAA.402.1.15674.
75. Luht, Anna. EAA.2100.1.8168.
76. Lutova Klaudia. EAA.402.1.16110.
77. Malkovskaja Genovefa. EAA.402.1.16677.
78. Mazzuhhina Tatjana. EAA. 402.1.16444.
79. Neuland, Tony Wally Anna. EAA.402.1.18760.
80. Poznanskaja Solomeja. EAA.402.1.20937.

81. Prohvatilova Jelena. EAA.402.1.21553.
82. Rabinovitš, Olga. EAA.402.1.21860.
83. Segalova (Fuks), Meri. EAA.402.1.23923.
84. Tõšnina, Ksenia. EAA.402.1.26772.
85. Trabun, Mina. EAA.402.1.7550.
86. Trainina, Malka. EAA.402.1.26401.
87. Viksna, Minna. EAA.402.1.4549.
88. Vits (Rimer) Ljudmilla. EAA.402.1.4946.
89. Volberg Etta. EAA.402.1.5235.
90. Volberg Feiga. EAA.402.1.5233.
91. Walter, Anna. EAA.402.1.3869.
92. Walter, Anna. EAA.402.1.3870.
93. Картотека личных дел юридического факультета, I - Аан-Боя. Составлена в архиве. EAA.402.1.31468.
94. Картотека личных дел юридического факультета, II - Бра-Вят. Составлена в архиве. EAA.402.1.31469.
95. Картотека личных дел юридического факультета, III - Гаа-Гюр. Составлена в архиве. EAA.402.1.31470.
96. Картотека личных дел юридического факультета, IV - Даб-Иоф. Составлена в архиве. EAA.402.1.31471.
97. Картотека личных дел юридического факультета, IX - Раи-Сяв. Составлена в архиве. EAA.402.1.31476.
98. Картотека личных дел юридического факультета, V - Каа-Кюн. Составлена в архиве. EAA.402.1.31472.
99. Картотека личных дел юридического факультета, VI - Лаа-Мещ. Составлена в архиве. EAA.402.1.31473.
100. Картотека личных дел юридического факультета, VII - Миз-Оше. Составлена в архиве. EAA.402.1.31474.
101. Картотека личных дел юридического факультета, VIII - Паб-Роз. Составлена в архиве. EAA.402.1.31475.
102. Картотека личных дел юридического факультета, X - Пае-Цем. Составлена в архиве. EAA.402.1.31477.
103. Картотека личных дел юридического факультета, XI - Чай-Фом. Составлена в архиве. EAA.402.1.31478.
104. Мальковская Геневефа. EAA.384.1.4722.

105. Тарасенко Елена. EAA.384.1.5030.
106. Tartu Ülikooli poolt kinnitatud põhikiri. EAA.1798.1.2.
107. Eesti Naisüliõpilaste Seltsi liikmete nimekirjad. EAA.1781.1.34.
108. Eesti Naisüliõpilaste Seltsi liikmete raamat. EAA.1781.1.35.
109. Aron, Elise – jur. EAA 2100.1a.16.

Lisa 1: Naised Tartu Ülikooli õigusteaduskonnas 1906–1918.

eesnimi	perenimi	isanimi	sünd	sisseastumine	õppis kuni
Anna	Borovskaja	Andrei	5.09.1884	1908	1908
Anna	Luht	Heinrich	25.06.1897	1917	1918
Antonina	Kessler	Andrei	10.03.1877	1907	1908
Antonina	Feltsina	Vassili	04.04.1881	1906	1907
Bella	Glassman	Josel	1894	1917	
Berta	Faivuš	Aron	02.06.1888	1906	1011
Elise	Aron		21.06.1896	1917	1918
Ester	Binder	Berk	4.04.1886	1908	1913
Etta	Volberg	Jakov	-	1906	1907
Feiga	Volberg	Jakob	22.08.1886	1906	1911
Friida	Bars	Martin	03.06.1884	1907	
Genovefa	Malkovskaja	Ivan	06.08.1889	1908	1911
Gitel	Bamuner	-	-	1907	1907
Hilda	Waggur	Johannes	30.01.1899	1917	1918
Ida	Ertel	Johan	02.06.1887	1906	1913
Jekaterina	Bogojavlensjaja	Ivan	11.10.1884	1907	1907
Jelena	Prohvatilova	Stefan	17.05.1888	1907	1907
Jelena	Tarassenko	Vassili	1885	1912	1914
Klaudia	Lutova	Ilja	19.03.1887	1908	908
Ksenia	Tõšnina	-	-	1907	1908
Liina	Ibrus	Anton	-	1906	1909
Lilli	Paeglis	Karlis	1897	1917	-
Ljudmilla	Vits-Rimer	Karl	26.08.1895	1917	-
Malka	Trainina	Šlim	14.01.1884	1906	1912
Meri	Segalova	Ruvín	25.12.1885	1907	1908
Mina	Trabun	Šmuel	21.06.1885	1906	1907
Minna	Viiksna	Jakov	15.08.1886	1907	1908
Nora	Fridenberg	Andreas	16.12.1897	1918	1918

Olga	Bogoljubova	Pjotr	1885	1907	1908
Olga	Rabinovitš	Naatan	03.06.1887	1906	1907
Salomeja	Poznanskaja	-	-	1907	1907
Šeina	Galperin	Idel	10.11.1887	1906	1914
Šeina	Lipsitš	Mejer	11.04.1887	1906	1913
Tatjana	Mazžuhhina	Mihhail	-	1906	1907
Tony Wally Anna	Neuland	-	16.08.1897	1916	1917

eesnimi	perenimi	keskkool	päritolu	usk	seisus
Anna	Borovskaja	Smolenski vaimulik seminar	Venemaa	õigeusklik	vaimuliku tütar
Anna	Luht	Puškini-nim. TG	Eesti	luterlane	proviisori tütar
Antonina	Kessler	Harkovi TG	Ukraina	õigeusklik	aadlik
Antonina	Feltsina	Ufaa patriarhaalne seminar	Venemaa	õigeusklik	vaimuliku tütar
Bella	Glassman	E. Gregeri ja L. Petersi Riia TG	Läti	juut	kodanlane
Berta	Faivuš	Šavli TG	Ukraina	juut	kaupmehe tütar
Elise	Aron	Paide TG	Eesti	luterlane	talupoja tütar
Ester	Binder	Starodubski TG	Venemaa	juut	kaupmehe tütar
Etta	Volberg	-	-	-	-
Feiga	Volberg	Šavli TG	Ukraina	juut	kodanlane
Friida	Bars	Puškini-nim. TG	Eesti	luterlane	talupoja tütar
Genovefa	Malkovskaja	Vilniuse Maria kõrgem tütarlaste kutsekool	Leedu	Rooma katolik	kodanlane
Gitel	Bamuner	-	-	-	-
Hilda	Waggur	Tallinna E. Lenderi TG	Eesti	luterlane	kaupmehe tütar
Ida	Ertel	Puškini-nim. TG	Eesti	luterlane	talupidaja tütar
Jekaterina	Bogojavlensjaja	Simbirski Marinski TG	Venemaa	õigeusklik	ametniku tütar

Jelena	Prohvatilova	Ust-Medveditsa TG	Venemaa	õigeusklik	talupoja tütar
Jelena	Tarasenکو	-	Venemaa	õigeusklik	õukonna nõuniku tütar
Klaudia	Lutova	Borisoglebski TG	Venemaa	õigeusklik	kaupmehe tütar
Ksenia	Tõšnina	Riia TG	Läti		
Liina	Ibrus	-	-	-	-
Lilli	Paeglis	Riia TG	Läti	luterlane	talupoja tütar
Ljudmilla	Vits-Rimer	Puškini-nim. TG	Eesti	õigeusklik	kolleegiumi nõuniku tütar
Malka	Trainina	Novgorodseverski TG	Venemaa	juut	kodanlane
Meri	Segalova	Šavli TG	Ukraina	juut	kaupmehe tütar
Mina	Trabun	Puškini-nim. TG	Leedu	juut	kodanlane
Minna	Viiksna	L. Tailova Riia TG	Läti	luterlane	talupoja tütar
Nora	Fridenberg	O. Beateri Riia TG	Läti	-	pangaametnik
Olga	Bogoljubova	Ufaa patriarhaalne seminar	Venemaa	õigeusklik	vaimuliku tütar
Olga	Rabinovitš	-	Läti	juut	kodanlane
Salomeja	Poznanskaja	Radomski TG	Poola	-	-
Šeina	Galperin	Dvinski TG	Valgevene	juut	kaupmehe tütar

Lisa 2: Ida Erteli avaldus Tartu ülikooli õigusteaduskonda astumiseks.

№ 473 16 ABT. 1906

Üro Ühiskooliõpetajate
 Ühiskooliõpetajate Ühiskooliõpetajate

Alex
 Lepid

J. Lepid

Kõrvalduseks
 Ühiskooliõpetajate
 Ühiskooliõpetajate

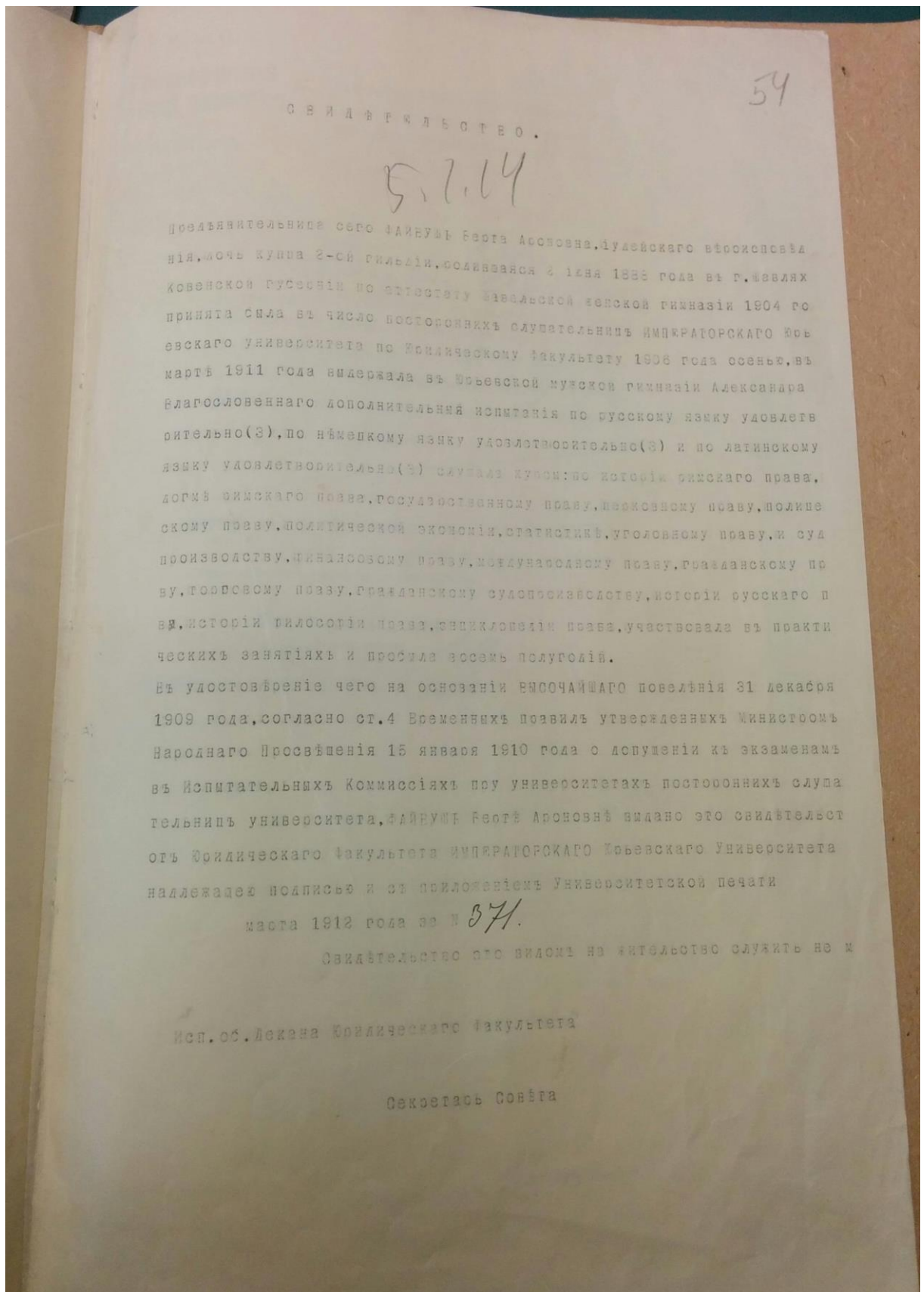
Mõeldud:

Ühiskooliõpetajate Ühiskooliõpetajate ühiskooliõpetajate
 ühiskooliõpetajate ühiskooliõpetajate ühiskooliõpetajate
 ühiskooliõpetajate ühiskooliõpetajate ühiskooliõpetajate

U. Lepid

10. märts, 14/III 1906

Lisa 3: Berta Faivuši lōputunnistus.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Kristiina Kängsep

(sünnikuupäev: 21.08.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Naiste õigusharidus eestis 20. Sajandi alguses“, mille juhendaja on Merike Ristikivi.
 - 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 02.05.2016.